



Ondokuzmayıs Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Güzel Sanatlar Eğitimi
Anabilim Dalı

SANATIN TERAPÖTİK (TEDAVİ EDİCİ)
SÜREÇLERDEKİ ROLÜ VE ÇOCUK RESİMLERİNİ
ÇÖZÜMLEME YÖNTEMLERİNE KATKISI

Hazırlayan
DİLEK AYDEMİR

Danışman
DOÇ. DR. ALİ TOMAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SAMSUN, 2011

Ondokuzmayıs Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Güzel Sanatlar Eğitimi
Anabilim Dalı

SANATIN TERAPÖTİK (TEDAVİ EDİCİ)
SÜREÇLERDEKİ ROLÜ VE ÇOCUK RESİMLERİNİ
ÇÖZÜMLEME YÖNTEMLERİNE KATKISI

Hazırlayan
DİLEK AYDEMİR

Danışman
DOÇ. DR. ALİ TOMAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SAMSUN, 2011

KABUL VE ONAY

Dilek Aydemir tarafından hazırlanan ‘‘Sanatın Terapötik (Tedavi Edici) Süreçlerde Rolü ve Çocuk Resimlerini Çözümleme Yöntemlerine Katkısı’’ başlıklı bu çalışma, 23/08/2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Çalışması olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Metin EKER

Üye : Yrd. Doç. Müge YILMAZ

Üye : Doç. Dr. Ali TOMAK (Danışman)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

... / ... / ...

Prof. Dr. Metin EKER

Müdür

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin proje aşamasından sonuçlanmasına kadar olan süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet ettiğimi, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlâk ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu taahhüt ederim.

23/ 08 / 2011

Dilek Aydemir

TÜRKÇE ÖZET

Öğrencinin Adı-Soyadı	Dilek AYDEMİR
Anabilim Dalı	Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı
Danışmanın Adı	Doç. Dr. Ali TOMAK
Tezin Adı	SANATIN TERAPÖTİK (TEDAVİ EDİCİ) SÜREÇLERDE ROLÜ VE ÇOCUK RESİMLERİNİ ÇÖZÜMLEME YÖNTEMLERİNE KATKISI

ÖZET

Bu araştırma, ağırlıklı olarak çocuk resimlerinin gelişim aşama ve evrelerinden olan şema öncesi dönem ile şematik dönemde bulunan çocukların iç dünyalarını, kişiliklerini, arzularını, problemlerini, maruz kaldıkları bazı talihsiz durumları (aile içi şiddet, istismar, fiziksel ya da psikolojik travmatik olaylar gibi) onları zorlamadan ve asla incitmeden, sanatın iyileştirici özelliklerinden faydalanılarak açığa çıkarmanın mümkün olduğunu, ayrıca sanatın, zihinsel ve duygusal sağlığın teşhisinde ve tedavisinde ülkemizde çok yaygın olmasa da çok önemli bir araç olarak kullanılabileceğini dile getirmektedir. Çocukların resimlerinin, çocuğun çevresiyle olan iletişimini, kişiliğini hatta zekâsını yansıtan eşsiz birer ifade araçları olduğunu ve gerek sanat gerekse de psikoloji alanlarında kendine önemli bir yer edindiğine dikkat çekmektir. Terapi seanslarında resimler çözümlenerek çocuğun durumuna (varsa travmatik bir durum) tanı konulabilir ve devamında etkili ve zorlayıcı olmayan sanat terapisi uygulamalarıyla sorunlu görülen alanlarda onun psikolojik ve fizyolojik yaşantısına pozitif katkı sağlanabilir.

Anahtar Sözcükler

Sanat, sanat terapisi, terapötik (tedavi edici) süreç, görsel sanatlar,

ENGLISH ABSTRACT

Student's Name and Surname	Dilek AYDEMİR
Department's Name	Fine Arts Education Department
Name of the Supervisor	Assistant Professor Ali TOMAK
Name of the Thesis	ROLE OF THE ART ON THERAPEUTIC (RECOVERING) PROCESSES AND ITS CONTRIBUTION OVER TECHNIQUES OF ANALYZING THE PICTURES OF CHILDREN

ABSTRACT

This research paper depicts that it is possible to reveal the inner world of the children who are preadolescents and their characters, desires, problems and abuses that they had to face before without forcing or ever hurting them by using the recovering power of art. Also, it mentions that even though it is not such common in our country, the art can be used as a very important tool over the diagnosis and recovering of emotional mental health. This paper remarks that the pictures of children which reflect the communication of the child with his/her intelligence are the unique communication tools and they took on important place in both art and psychology as well. During the therapy sessions, the contributions can be supplied to problematic parts of psychological and physiological life of the child. The life can be made more meaning for the child, himself.

KEY WORDS

Art, art therapy, therapeutic (recovering) process, visual arts.

ÖNSÖZ

Sanat, temelde insanoğlunun kopamayacağı bir ihtiyaçtır. Çünkü sanat insanı ruhsal ve psikolojik olarak tamamlar. Zihinsel, duygusal olarak insanı doyurur, besler, haz verir. Dışavurumun en etkili yöntemidir. Çocuklar da resimlerinde kullandıkları sembollerle bu dışavurumu gerçekleştirirler. Onların resimlerindeki sembolleri, algıladıkları, yaşadıkları, düşündükleridir. O semboller gizli anlamlarla, çağrışımlarla dolup taşar. Dolayısıyla çocukların resimlerinin incelenmesiyle, onun iç dünyasına girebilmek, ruhsal durumunu anlayabilmek mümkündür.

Ailesel veya toplumsal şiddete ya da cinsel istismara uğramış, doğuştan ya da sonradan edinilmiş zihinsel, psikolojik ya da fiziksel engelinden ötürü travmatik bir duruma maruz kalmış, yükünü ömür boyu omuzlarında taşıyacağı durumlarla karşılaşmış bir çocukla sözlü iletişime geçmek mümkün müdür? Ya da sözlü iletişimden edinilen bilgiler ne kadar derin analiz edilebilir, güvenilebilir ve sağlıklı olur? Benzer durumlarda kesintisiz ve eksiksiz sözlü iletişim kurmak her zaman mümkün olmayabilir. Ancak hem çocuğu sözlü iletişime zorlamayan hem de çocuğun ilgisini çekebilecek ve o farkına bile varmadan yaşantılarını, hislerini, mağduriyetlerini gözler önüne serebileceği oldukça etkili bir teşhis aracı olan ve onu kullanan etkili bir terapi yöntemi vardır: Resimler ve Sanat Terapisi. Resim yapmak çocuklar için eğlenceli ve çoğu zaman zahmetsiz bir uğraştır. Çocuğun duygu ve düşünceleri, algılamaları, semboller, işaret ve görsel anlatımlarla resimlerinde somut bir bedene bürünür. Sözlü olarak dile getirilemeyen, bastırılmış, duygusal ve fiziksel engelleri, kişiler arası iletişim kopuklukları, hayal kırıklıkları çocuğun yaptığı resimlerine, çizimlerine yansır ve çocuğun terapist tarafından tanınmasına, anlaşılmasına yardımcı olur. Çocuğun ne çizdiği, yalnızca onun gereksinimleri, fantezileri, korkularını, ruhsal durumunu değil, aynı zamanda onun zihinsel ve bedensel gelişimi, sosyokültürel durumu hakkında önemli ipuçları verir.

Yansıtıcı bağlamda üstün özellikleriyle çocuklar için sözlü iletişimin bir adım önünde yer alan sanat terapisi, sanat aracılığıyla çocuğu anlamayı, onun kendisini daha iyi ifade etmesini ve kendini yansıtmasının beraberinde etkili terapi ya da rehabilitasyonu almasına olanak sağlar. Tabii ki sanat terapisi sürecine gelene kadar, sanat

eğitimcilerinin ve ailelerin farkındalık düzeylerinin yüksek olması, özellikle sanat eğitimcilerinin çocukların resimlerindeki sembollerini, işaretlerini ve anlamlarını okuyarak yorumlamaları konusunda bilgi donanımlı olmaları, teşhis ve tedavi için uygun birimlere yönlendirme yapabilmeleri de önemlidir.

Dilek Aydemir

TEŐEKKÖR

Her zaman yanımda olan tez danışmanıma ve aileme...

DİLEK AYDEMİR

İÇİNDEKİLER

	Sayfa no:
ONAY.....	i
ETİK BİLDİRİM.....	ii
TÜRKÇE ÖZET.....	iii
İNGİLİZCE ÖZET.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
TEŞEKKÜR.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
RESİM LİSTESİ.....	xii

BÖLÜM I

GİRİŞ

I.1. Problem.....	1
I.2. Alt Problemler.....	3
I.3. Çalışmanın Amacı.....	4
I.4. Çalışmanın Önemi.....	4
I.5. Çalışmanın Yöntemi.....	7
I.6. Çalışmanın Sınırları.....	7
I.7. Sayıtlar.....	7

BÖLÜM II

SANAT TERAPİSİ VE SANAT EĞİTİMİ

II.1. Sanat Terapisi	8
II.1.1. Sanat Terapisinin Tarihsel Gelişimi.....	9
II.1.2. Sanat Terapisi Bilimi ve Sanat	13
II.1.3. Terapi ile Sanat Arasındaki Bağını.....	14
II.1.4. Sanat Terapisi ile Sanat Eğitiminin Karşılaştırılması.....	18
II.1.5. Sanat Tabanlı Terapötik Değerlendirme (Terapist, Sanat terapisti ve Sanat Eğitimsi Tarafından).....	21
II.2. Sanat Terapisinde Klinik Yaklaşımlar	23
II.2.1. Psikoanalitik, Analitik ve Nesne İlişkili Yaklaşımlar.....	24
II.2.2. Çözüm Odaklı ve Anlatımcı Yaklaşımlar.....	26
II.2.3. Gelişimsel Sanat Terapisi.....	27
II.2.4. Dışavurumcu Sanat Terapisi.....	28
II.2.5. Çoklu Model Yaklaşımları.....	29
II.3. Sanat Terapisinin Terapötik Süreçlerdeki Önemi	30
II.3.1. Sanatın Tedavi Edici ve İyileştirici Yönü.....	30
II.3.2. Terapötik Süreçte Sanat Arayıcılığıyla Tedavinin Avantajları.....	32
II.4. Çocuklara Yönelik Sanat Terapisi Uygulama Örnekleri	34
II.4.1. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunda Sanat Terapisi.....	34
II.4.2. Otizmli Çocuklarla Sanat Terapisi.....	37
II.4.3. Şizofrenli Çocuklarla Sanat Terapisi.....	38
II.4.4. Fiziksel Engelli Çocuklarla Sanat Terapisi.....	40
II.4.5. İşitme Engelli Çocuklarla Sanat Terapisi.....	41
II.4.6. Travma ve Rehabilitasyonda Sanat Terapisi.....	44
II.4.7. Aile İçi Şiddete Maruz Kalmış Çocuklarla Sanat Terapisi.....	45
II.4.8. Cinsel İstismara Maruz Kalmış Çocuklarla Sanat Terapisi.....	48

BÖLÜM III

ÇOCUK RESİMLERİNİ ANLAMAK VE YORUMLAMAK

III.1. Çocuk Resimlerini Anlamak için Çok Boyutlu Yaklaşımlar	53
III.2. Çocuk Resimlerinin Gelişim Aşama ve Evreleri (önemi)	56
III.2.1. Karalama Dönemi (2-4 yaş)	56
III.2.2. Şema Öncesi Dönem (4-7 Yaş)	58
III.2.3. Şematik Dönem (7-9) Yaş.....	61
III.2.4. Gerçekçilik (Gruplaşma) Dönemi (9-12 yaş)	64
III.2.5. Görünürde Doğalcılık (Sahte Gerçeklik) Dönemi (12-14 yaş).....	65
III.3. Çocuk Resimlerini Çözümleme Yöntemleri	66
III.3.1. Çocuk Resimlerini İncelemenin Tarihçesi.....	66
III.3.2. Bir İletişim Aracı Olarak Resim ve Çocuk.....	68
III.4. Psikolojik Tanıda ve Terapötik Süreçte Resmin Rolü	70
III.4.1. Yansıtma (Projektif) Amaçlı Kullanımlar	70
III.4.2. Yansıtma Amaçlı Olmayan Kullanımlar.....	72
III.5. Çocuk Resimlerinde Çeşitli Değişkenlere Bağlı Farklılıklar	73
III.5.1. Cinsiyet.....	73
III.5.2. İşlenen Konular (Ev,İnsan,Doğa Figürleri vb..).....	75
III.6. Çocuk Resimlerinin Kişilerarası / Sosyal İlişkileri Anlamaya	
Yardımcı Olan Yönü	77
III.6.1. Ev Resimleri.....	77
III.6.2. İnsan Resimleri.....	79
III.6.3. Ailelerin Çizildiği Resimler.....	82
III.6.4. Çocuk ile Terapist Arası İletişim.....	84
III.7. Sanat Terapisi Kapsamında Fiziksel ya da Ruhsal Rahatsızlığı	
Olan Çocuklarla Çalışma Koşulları	85
III.8. Terapötik Süreçte Çocuk Resimleriyle İlgili Etik Düşünceler	87
III.8.1. Çocuk Resimlerinin Gösterimi ve Gizliliği.....	87
III.8.2. Çocuk Resimlerinin Güvenliği.....	88

BÖLÜM IV
BULGULAR VE YORUM

IV.1. BULGULAR	90
IV.1.1 Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum	90
IV.1.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum	90
IV.1.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum	91
IV.1.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum	92
IV.1.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum	93
IV.1.6. Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum	94
IV.2. YORUM	95

BÖLÜM V

SONUÇ	98
KAYNAKÇA	100
EKLER	104

RESİM LİSTESİ

Sayfa no:

Resim 1: Parmak boylarıyla çalışan görme engelli çocuk.....	19
(Rubin, 2005, s. 281)	
Resim 2: Su ve kille çalışan görme engelli çocuk.....	19
(Rubin, 2005, s. 25)	
Resim 3: Tekerlekli sandalyede yürüme engelli gençler seramik tabaka boyuyorlar.....	40
(Rubin, 2005, s. 267)	
Resim 4: Elenor'un öfkesini yansıtan çizimi.....	43
(Rubin, 2005, s. 270)	
Resim 5: Babası tarafından şiddet gören 8 yaşındaki bir çocuğun, babasını zararsız kılma çabasını göstermektedir.....	45
(Yavuzer, 1992, s.123)	
Resim 6: On üç yaşındaki erkek çocuğun sıkça şiddet gördüğü üvey babasını resmettiği çizimi.....	45
(Yavuzer, 1992, s. 125)	
Resim 7: Yedi yaşındaki bir erkek çocuğunun aynı yönde hareketlerle doldurduğu kağıdı.....	46
(Malchiodi, 1998, s. 193)	
Resim 8: Fiziksel şiddete uğrayan 6 yaşındaki bir erkek çocuğunun çizdiği karmakarışık tekrarlarla tanınmaz hale gelen resim.....	46
(Malchiodi, 1998, s. 193)	
Resim 9: Sekiz yaşındaki erkek çocuğunun aile içindeki rahatsızlığının anlattığı resim.....	47
(Yavuzer, 1992, s. 126)	
Resim 10: Dokuz yaşındaki erkek çocuğunun annesini sevgiyle resmederken, şiddet gördüğü babasını çirkin çizdiği resim.....	47
(Yavuzer, 1992, s. 127)	
Resim 11: Cinsel istismara maruz kalmış altı yaşındaki erkek çocuğunun çizdiği figür	50

(Malchiodi, 1998, s. 199)	
Resim 12: Sekiz yaşında cinsel tacize uğramış kız çocuğunun çizdiği figür.....	50
(Malchiodi, 1998, s. 200)	
Resim 13: Cinsel istismara uğramış sekiz yaşındaki bir kız çocuğunun çizdiği figür...51	
(Malchiodi, 1998, s. 196)	
Resim 14: On yaşındaki cinsel istismara uğramış bir kız çocuğunun çizdiği figür.....51	
(Malchiodi, 1998, s. 197)	
Resim 15: On yaşındaki cinsel istismara uğramış kız çocuğunun yaptığı resimde arılar ve “kıçını acıtan iğneleri” gösterdiği resim.....51	
(Malchiodi, 1998, s. 198)	
Resim 16: On iki yaşındaki cinsel istismara uğramış kız çocuğunun orantısız vücutlu ve gözbebekleri olmayan figürü.....51	
(Malchiodi, 1998, s. 203)	
Resim 17: Şema öncesi dönemde bulunan beş yaşındaki kız çocuğunun çizimi.....58	
(Yavuzer, 1992, s. 42)	
Resim 18: Şema öncesi dönemdeki altı yaşındaki kız çocuğunun çizdiği saydamlık özelliği taşıyan figür.....59	
(Yavuzer, 1992, s. 46)	
Resim 19: Yedi yaşında şema öncesi dönemdeki kız çocuğunun çizdiği saydamlık özelliği taşıyan ev çizimi.....59	
(Yavuzer, 1992, s. 46)	
Resim 20: Şematik dönemdeki yedi yaşındaki erkek çocuğunun yaptığı resim.....61	
(Yavuzer, 1992, s. 57)	
Resim 21: Şematik dönemdeki yedi yaşındaki erkek çocuğunun yaptığı resim.....61	
(Yavuzer, 1992, s. 59)	
Resim 22: Şematik dönemdeki dokuz yaşındaki kız çocuğunun yaptığı resim.....62	
Resim 23: Yedi yaşındaki işitme engelli bir çocuğun yaptığı resim.....63	
(Yavuzer, 1992, s. 61)	
Resim 24: Şematik dönemde olan yedi yaşındaki erkek çocuğun yapmış olduğu resim.....64	
(Yavuzer, 1992, s. 59)	

Resim 25: Ian'ın yaptığı Batman resmi.....	73
(Malchiodi, 1998, s. 245)	
Resim 26: Ergen bir kız çocuğunun kendi portresi.....	74
(Malchiodi, 1998, s. 251)	
Resim 27: Ergen bir erkek çocuğunun kendini kayak yaparken çizdiği resim.....	74
(Malchiodi, 1998, s. 250)	
Resim 28: Mutlu bir yaşantının olduğu resim.....	75
(Keskin, 2003, s. 35)	
Resim 29: Mutsuz bir yaşantının olduğu resim	75
(Keskin, 2003, s. 37)	
Resim 30: Yedi yaşındaki kız çocuğunun karmaşık çizgilerle çevrelediği resim.....	77
(Malchiodi, 1998, s. 235)	
Resim 31: Yedi yaşındaki bir kız çocuğunun çizdiği resim.....	78
(Malchiodi, 1998, s. 237)	
Resim 32: Güven problemi olan bir çocuğun yaptığı resim.....	79
(Yavuzer, 1992, s. 15)	
Resim 33: Sevilen öğretmen figür.....	80
(Yavuzer, 1992, s. 17)	
Resim 34: Sevilmeyen öğretmen figürü.....	80
(Yavuzer, 1992, s. 17)	
Resim 35: Yedi yaşındaki erkek çocuğunun aile resmi.....	81
(Malchiodi, 1998, s. 221)	
Resim 36: Altı yaşındaki erkek çocuğunun babasıyla olan resmi.....	83
(Malchiodi, 1998, s. 226)	
Resim 37: Çocuk tarafından yapılmış kendi terapistinin resmi.....	84
(Malchiodi, 1998, s. 242)	

1.GİRİŞ

I.1. PROBLEM

Günümüzde en önemli gelişmelerden birisi terapide sanatın kullanımınıdır. Normal fonksiyonları engelleyen zihinsel, duygusal ve fiziksel özürlü keşfedilebilir ve sanat aracılığıyla düzeltilebilir. Sanatın tedavi edici, iyileştirici bu terapötik özelliği ile klinik testlere gelen hastaların iç yaşantılarını yansıtma amaçlanmıştır. Sanat, zihinsel ve duygusal sağlığın teşhisinde ve tedavisinde önemli bir araçtır. Sanat, psikiyatristin stetoskop aleti gibidir. Ama teşhisten daha önemli olan şey, sanatın tedavi amaçlı olarak kullanılmasıdır. Dışavurumun basit bir deneyimi, iyileştirici bir etkiye sahip olabilir. Sanat çalışmaları, sanat eserleri aracılığıyla bastırılmış duygular ve özgürlüğün diğer formları, açığa çıkartılabilir, ruhsal sağaltımlar gerçekleştirilebilir. Birey, ruhsal sıkıntılarını dışarıya atma, anlatma gücünü yaşadığında, sanat aktivitelerinden herhangi biri ile kendini resim yaparak, dans ederek, müziği kullanarak rahatlıkla ifade edebilir. Bu tür sanat deneyimleri, duygusal ya da zihinsel bir arınma, temizlenme unsuru olarak çocuklarda seçtikleri aktiviteye bağlı olarak onların ruhsal yaşantılarına hizmet edebilir. Sanat terapisi ya da terapötik sanatın içeriğinde yer alan objelerin estetik değeri, çoğunlukla umursanmaz. Nedeni ise, terapötik sanatın, süreç esaslı; sanat eğitiminin ise genel olarak ürün odaklı olmasıdır.

Ürün odaklı sanat eğitiminde çocuğun algı, beceri ve yaratıcı gücünün bir göstergesi olarak ortaya çıkan sanat etkinliği, aynı zamanda bilişsel, duyuşsal ve sosyal eğitiminin belirleyici bir unsuru olarak da görülmektedir. Bütün çocuklar güzelin çağrısına duyarlıdır, eğitimsel çabalar da bu eğilimi geliştirmeyi amaçlarlar. Platon'un deyişiyle, "sanat eğitimciliği her şeyden önce gelmelidir". Çünkü kişiliğin formasyonu ve ahlaksal doyumu gelişimiyle yakından ilgili olan artistik ve estetik doyumun gelişmesini görsel sanatlar eğitimi sağlar. Aynı zamanda her insanda doğal olarak var olan kendini ifade etme özgürlüğü konusunda görsel sanatlar fırsatlar sunar.

Çocuk resimleri, çocuğun nesnel dünya ile kurduğu ilişkinin ve o çevreyi değiştirme yolundaki yaratıcı eylemin göstergesidir. Çocuk resimleri, bireyin zekası, kişiliği, yakın

çevresinde yaşadıklarını ve iç dünyasını yansıttığı, olaylar hakkında duygu ve düşüncelerini ifade ettiği yalın bir anlatım aracıdır. Boyama, çizme ve üç boyutlu inşa etme gibi etkinliklerin yer aldığı karmaşık süreçte çocuk çevresinde gördüğü birçok ayrı elemanı, anlamlı bir bütünlüğe dönüştürür. Yaptığı uygulamalar, adeta kendisinden bir parçadır. Örneğin yaptığı resim onun düşünüşü, duyusu ve görüşüdür. Kendisini anlatır, izleyerek, işiterek, dokunarak algıladığı dış dünya ile ilgili izlenimlerini, duygu-düşünce ve imgelemine çeşitli anlatım formlarına dönüştürür (iki boyutlu, üç boyutlu, işitsel ya da hem görsel hem işitsel -tiyatro, drama, dans gibi-). Form, algı ve imgelemin diyalektiğinden doğar. Resim yapma ve tasarım aşaması sürecinde çocuk, kısa zaman içerisinde sadece "imgesel düşünme" yetisi kazanmaz, aynı zamanda eleştirel düşünme ve uygulamanın gerçekleştirim anında duygusal doyuma ulaşma deneyimi de kazanır.

Terapötik tabanlı sanat uygulamaları ise psiko-pedagojik açıdan çocuğu daha iyi tanımayı sağlar. Çocuklar, dile getirmekte güçlük çektikleri duygu, düşünce ve gereksinimlerini çizgi yoluyla farkında olmaksızın kolayca dışa vurabilirler. Yaptığı resim onun iç dünyası, düşünüş biçimi ve yakın çevresiyle olan sorunları hakkında önemli ipuçları verir: Kullandığı kâğıdın büyüklüğü, figürleri kâğıda yerleştiriş şekli, kullandığı renkler, hatta kalemini sert ya da ürkek kullanması bile ruh halini yansıtır. Dikkatli ve bu konuda bilgili bir gözlemci çocuğun yaptığı resmi inceleyerek ruhsal durumunu ve kişilik özelliklerini saptayabilir. Bu detayların ışığında sanat terapisinin, eğitim ortamlarında görsel sanatlar dersinde öğretmen tarafından çocuğun olası sorunlarını saptamasına, deşifre etmesine yardımcı olması bakımından önemli olduğu ve bu nedenle sanatın, tedavi edici süreçlerde çocuk resimlerinin çözümlenme yöntemlerine katkısının olup olmadığı problem olarak saptanmıştır. Dolayısıyla sanat terapisinin pedagojik anlamda temel düzeyde ilgili eğitim kurumlarında öğretmen adaylarına kazandırılması zorunluluğu ortadadır. Diğer taraftan, klinik ortamlarda çocuğun kendini tanıyabilmesi ve uygulamalarıyla gerçekleştirebilmesi, çalışmalarında kendini doğal olarak yansıtması, sanat aracılığıyla anlatamadığı/ifade edemediği duygu ve düşüncelerini çeşitli uygulama formlarına dönüştürebilmesi ve terapistin tanı koyabilmesi bakımından sanatın terapi süreçlerinde gerekliliği kaçınılmazdır.

Terapötik tabanlı sanatta tedaviye direnç gösteren çocuk hastalar için çizim bir oyun türü olarak gösterilebilir. Çocuklar, oyuncaklarına ve eşyalarına gösterdikleri ilgiyi çizimlere de yansıtırlar. Piaget çizimi, sembolik oyun ve zihinsel imgelerle açıklamaktadır. Bu yüzden ki resimde her çizim zihinsel imgelerin ortaya çıkışı ve değerlendirilmesidir. Çocuk psikolojisi literatürüne göre, resim yapmanın saf bir oyun ve etkinlik olduğu açıkça ortadadır. Her resim çocuk için bir deneyimdir. Bu deneyimleri tekrar yaşayabilmesi ve onlardan anlam çıkarmasıdır (Bkz. Kocagöz, 2010).

Dolayısıyla çocuk çizimleri derin ve geniş bir anlam içerir. Çocuğun iç dünyasına ulaşabilmek, korkularını, endişelerini anlayabilmek, ruhsal gereksinimlerine yanıt verebilmek, onu tanıyabilmek ve eğer çocuğun yaptığı resimlerden edinilen bilgiler aracılığıyla travmatik bir durum söz konusu ise, gereken yardımı ona sağlayabilmek için sanatın terapötik süreçlerde iyileştirici yönünden pedagojik süreçlerde yararlanılmalıdır. Ayrıca klinik ortamlarda, danışanın sözel olarak ruhsal durumuna ilişkin kendini rahat olarak ifade edemediği, güve nde hissedemediği yüksek kaygı durumlarında terapistin yardım edecek tek unsur sanat olacaktır. Sanatın bu her iki ortamda (eğitim ve klinik) tedavi edici süreçlere katkısı gözden kaçırılmamalıdır. Bu kapsamda ve süreçte hem pedagojik düzeyde eğitim hem de klinik ortamlarda yapılan uygulamaların çözümlenmesi öğrencilerin ve çocuk danışanların sanat aracılığıyla tanınmasına ve iyileştirilme hızına olumlu katkı sağlayacaktır.

I.2. ALT PROBLEMLER

1. Görsel Sanatlar dersi öğretmenlerinin “çocuk resimlerini okuma/çözümleme” hakkında bilgi donanımları, eğitimleri ya da deneyimleri var mıdır?
2. Çocuk resimleri analizi nasıl yapılır?
3. Çocuk resimlerini çözümlemenin onun ruhsal sağlığı açısından bir önemi var mıdır?
4. Danışanın resim yapma sürecinde terapistin ve sanat eğitimcisinin rolü nelerdir?
5. Tanı ve tedavide çocuk resimleri nasıl kullanılır?
6. Sanatın terapötik süreçlerdeki rolü nelerdir?

I.3 ÇALIŞMANIN AMACI

Anne, baba ya da diğer aile üyeleri, çeşitli nedenlerden ötürü iyi bir gözlemci değillerse, üstelik çocuk sessiz ve utangaçsa bazen çocuğun duygusal durumunu gözden kaçırabilirler. Ruhsal durumundan ötürü iletişim güçlüğü çeken bir çocuk, yaptığı resimler aracılığıyla, bir takım semboller yaratarak iç dünyasını farkında olmaksızın onlarla kodlar. Bu kodların deşifre edilebilmesi, alanında uzman ve deneyimli sanat eğitimcileri ve sanat terapistleri tarafından mümkündür. Bu gibi durumlarda çocuğun iç dünyasını anlayabilmek amacıyla “çocuk resimlerini çözümleme” hem eğitimci hem de terapist tarafından bu araştırma kapsamında önem kazanmaktadır. Çocuk resimlerinin / çizimlerinin analizi, çocuğun gerçek duygusal durumunu açığa çıkarmak için güvenilir bir yoldur. Çizimler, çocuğun bilişsel ve duyuşsal derinliklerindeki iç dinamikleri açığa çıkartır ve ruhsal durumuyla ilgili tedavi süreçlerine katkı sağlar. Aynı zamanda çocuk resimlerini çözümleme, sadece çocuğu tanımaya dair süreçlerde değil, ciddi fiziksel ve ruhsal travmalarda dahi kullanılabilen (kanser ve aids vakaları gibi), ailelerin, görsel sanatlar, sınıf öğretmenleri ve okul öncesi öğretmenlerinin de bu konuda pedagojik düzeyde eğitilebileceği; ülkemizde sanat terapisi bilincinin çok yaygın olmadığı ve yaygınlaştırılması, tanıtılması ve bu tür durumlarda iyileştirici bir araç olarak kullanılması gerektiği sonucu açığa çıkmaktadır. O nedenle sanat ile psikoloji gibi iki farklı disiplin alanının araştırma konusu kapsamında bir araya getirilerek daha önce değinilen travmatik durumlarda Türkiye’deki kullanımının hem eğitim hem de klinik ortamlarda yaygınlaştırılması, kamuoyu bilinci oluşturulması ve tedavi süreçlerinde böyle bir seçeneğin var olabileceğinin kitlelerce hatırlanması bu araştırmanın amacıdır.

I.4 ÇALIŞMANIN ÖNEMİ

Çocuk resimleri, çocuğun zekâsını, kişiliğini, iç dünyasını, yakın çevresinde yaşadıklarını ve yansıttıklarını, olaylar hakkında duygu ve düşüncelerini ifade ettiği yalın bir anlatım aracıdır. Bu nedenle çocuğu, resimleri aracılığıyla tanımak, onun durumu hakkında bilgi edinmek görsel sanatlar öğretmenlerine, sanat terapistlerine hatta ailelere bile katkı sağlar. Ayrıca çocuğun psikolojik, sosyolojik ve pedagojik sorunlarını tespit edebilmek açısından çocuk resimleri önem teşkil eder. Sanat terapisiyle, normalde dışa vurmada güçlük çekilen

hissiyatların, davranışların dışı aktarılmasında kişiye imkan tanınır. Psikolojik olarak içe dönük, bastırılmış çocukların kendilerini imgeler, şekiller ve renklerle ifade edebilmeleri sağlanabilir. Çocuğun pedagojik gelişimini de takip edebilmek açısından çocuk resimleri önemlidir. Bu resimler, çocuğun el-göz koordinasyonu, zihinsel kapasitesi ve gelişimi hakkında bilgi verir. Çocuğun beceri ve yeteneklerinin sanat terapisi süresinde takibiyle ve devamında resimlerinin çözümlenmesiyle zihinsel ve bedensel gelişimi, kişilik gelişimi, sosyalleşme ve sosyalleşme sürecinde uyum durumu hakkında çıkarımlar yapmak mümkündür. Çocuğun içsel yaşantıları sonucu ortaya çıkan algı, tepki ve tavırları sanat terapisi yoluyla somutlaştırılabilir ve çocuğun gelişimi bu şekilde takip edilebilir. Bu araştırma çocuğun sanatsal gelişimi açısından da incelendiğinde çocuğun kendini gerçekleştirmesinde sanat etkinliklerinin önemli bir yeri olduğunu görürüz. Sanat terapisi çocuk için sözcüksüz bir iletişim yoludur. Bu sözcüksüz iletişimde sanat öğretmeni çocuğun çalışmalarından yola çıkarak onun kavrama yeteneği veya eksikliği, sanatsal becerilerinin varlığını keşfedebilir. Sanat eğitmeni sosyal ve duygusal gelişimi iletirmek amacıyla sanat aktivitelerine rehberlik edebilir. Aslında sanatsal açıdan yetenekli olan ancak belki de bunun farkında olmayan bir çocuk kendi çalışmalarını inceleyerek farkındalıklar yaşayabilir ve kendine olan güvenini kazanabilir, ve neticede bu konuda kendini geliştirmek için ihtiyacı olan desteği almış olur.

Doğuştan edinilen ya da çeşitli durumlar nedeniyle sonradan açığa çıkan ruhsal ve fiziksel engellerin giderilmesine yönelik olarak da sanat, tedavi amaçlı süreçlerde terapötik bir araç olarak kullanılabilir. Çocuğun aile içinde ya da yakın çevresinde maruz kaldığı ve sözel olarak dile getiremediği durumları açığa çıkartmasını sağlamak ve tedaviye başlayabilmek amacıyla çocuk resimlerini çözümlenmek önem kazanır. Görsel sanatlar öğretmeni, sanat terapistinin ya da her ikisinin birlikteliği ile yapılacak çözümlenmenin ardından, çocuğun sanat alanlarından kendisinin yapacağı bir seçim aracılığıyla, rehabilitasyon gereken durumlarda tedaviye bir sanat terapisti tarafından başlanır ve çocukta resimleriyle deşifre edilen duyuşsal etmenler, engeller çözümlenmeye çalışılır.

Yurtdışında sanatın tedavi amaçlı süreçlerde terapi aracı olarak kullanımı 19.yy başlarına kadar inmekte iken Türkiye’de yeni yaygınlaşmaya ve önem kazanmaya başlamıştır. Bu

araştırma konusunda geçen çeşitli klinik yaklaşımlarda kullanılan sanat terapisi yöntemleri sertifika edinen ve daha çok özel sektörde çalışan uzmanlar tarafından uygulanmaktadır. Ayrıca, sanat terapisi eğitimi bazı üniversitelerimizde tıp fakülteleri bünyesinde yer almaya başlamıştır. Örneğin, 2004 yılında Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı “sanatla terapi ve yaratıcılık” başlıklı bir sertifika programı başlatmıştır. Bu programın amacı, o alanda çalışan uzmanlar için sanat terapisi tekniklerini ve yaratıcılık potansiyellerini bütünleştirerek kullanabilme yetisi kazandırmak ve resmin yanı sıra müzik, edebiyat, sinema/tyatro, heykel/seramik, dans gibi sanat dallarının terapide nasıl kullanılabileceğine ilişkin bilgi ve deneyim kazandırmaktır. Psikiyatristler, psikologlar, psikolojik danışmanlar, her daldan eğitimciler, özel eğitim öğretmenleri, sanat öğretmenleri ve sanatçıların da kabul edildiği, geniş bir katılımcı yelpazesine açık olan bu program 240 saatlik (dört eğitim yılında tamamlanacak olan) uygulamalı bir eğitim olarak hazırlanmıştır. Programa katılan grup üyelerinin mezuniyet tezleri, ekipler halinde uygulanacak olan sanat terapisi projelerini içermektedir. Mezun olanlar arasından seçilecek yeni eğitimciler, yurt genelinde yeni grupların eğitimi için organize olup çalışma hayatına atılacaklardır. Program yaklaşık 50 kişilik katılımcı kitlesi ile başlatılmış ve ümit verici bir şekilde bu sayı artarak devam etmiştir.

Ülkemizde sanat terapisine yer veren bir başka kurum ise Kanseri Çocuklara Umut Vakfı'dır (KAÇUV). 2000 yılında Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hematoloji Onkoloji Servisi hastalarının, ebeveynlerin ve doktorların bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Vakfın amacı, hastalara daha iyi yaşanılabilir bir ortam oluşturmak, sosyal güvencesi olmayanlar için ilaç ve tıbbi malzeme desteği sağlamak, kanser alanında bilimsel çalışmalara destek olmaktır. Vakıf ayrıca, hasta ve ebeveynlerine psikolojik destek sağlamak amacıyla “sanat terapisi” ve “oyun terapisi” programları hazırlamaktadır.

I.5. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Araştırma probleminin çözüme kavuşturulması amacıyla; belgesel tarama (kitap, dergi, makale, bildiri, yabancı kaynaklar vb) ile internet ortamında veri tarama ve toplama yöntemi uygulanmıştır.

I.6. ÇALIŞMANIN SINIRLARI

Bu araştırma, ergenlik dönemine girmemiş çocuklarla sınırlandırılmıştır. Ayrıca, sanat terapisiyle ilgili olarak yapılan literatür araştırmaları sonucunda çeşitli tedavi yaklaşımları olduğu saptanmış ve bu araştırma için onlar arasından “resim ya da çizim yapma aracılığıyla tedavi” yaklaşımı ile sınırlandırılmıştır.

I.7. SAYILTILAR

1. Çocuk resimlerinin çocukların iç dünyalarının birer aynası olduğu varsayılmaktadır.
2. Terapötik süreçlerde sanatın, çocuğun fiziksel, duyuşsal ya da bilişsel davranışlarıyla ilgili durumlarında ergenler ve yetişkinler için olduğu kadar kendileri için de faydalı bir rolü olduğu varsayılmaktadır.
3. Türkiye’de sanatın terapötik süreçlerde tedavi edici rolüne sağlıkla ilgili kamu kuruluşlarında yaygın bir kullanımı olmadığı varsayılmaktadır.
4. Görsel Sanatlar dersi öğretmenleri olmak üzere eğitimcilerin çocuk resimlerini çözümleme konusunda yeterli düzeyde bilgi birikimine ve deneyime sahip olmadıkları dolayısıyla çocuğun dışa vurduğu duygularını gözden kaçırabilecekleri varsayılmaktadır.

BÖLÜM II

SANAT TERAPİSİ VE SANAT EĞİTİMİ

II.1. Sanat Terapisi

Sanat, insanların doğa karşısında duygularını, hislerini çizgiler, renkler, sesler gibi araçlar ile estetik bir şekilde ve özgün olarak kendini ifade etme arzularından oluşan, insanın önüne geçemediği kendini ifade etme isteğinden beslenen bir faaliyettir. Sanat, insanlar için bir ihtiyaçtır. İnsanı psikolojik, ruhsal, duygusal olarak besleyen, dolduran bir olgudur, bir süreçtir sanat. Sanatı genel olarak plastik sanatlar (resim, heykel, mimarlık), fonetik sanatlar (dramatik ve betimsel müzik etkinlikleri), görüntü sanatları (sinema, dans, opera, pandomim, bale, fotoğraf, sinema, kareografi), sözselsanatlar (edebiyat) sanatlar olarak sınıflandırırız.

Terapi, bireyin iç dünyasına doğru yaptığı uzun bir sürece yayılabilen, kimi zaman zorlu ancak genel olarak eğlenceli olabilen başlangıcı, gelişim aşaması ve sonucu olan bir süreçtir. Zihinsel ve duygusal sorunlar yaşayan bir bireyde daha sağlıklı bir ruhsal durum sağlamak amacı taşır. Destekleyici terapiler, eğitici terapiler, yapılandırıcı terapiler gibi farklı terapi çeşitleri ve tedavi yöntemleri mevcuttur. Danışanın içinde bulunduğu ruhsal durum ve kişilik yapısına göre terapi, yöntem seçimi yapılır.

Sanat terapisi, yaratıcı bir sürecin insanı iyileştirme, iyiye dönüştürme gücüdür. Sanat materyalleri ve sanatın sembolik gücüyle birey karanlıkta kalan yönlerini, düzensizliklerini, çelişkilerini sözcüklere ihtiyacı olmaksızın sanatın şekiller, semboller gibi alternatifleriyle ışığa kavuşturur. Sanat terapisi her yaştan bireye açıktır. Çeşitlidir, rehabilitasyon, eğitim, tedavi gibi birçok yöntemle kullanılabilir. Sözel psikoterapiden daha az tehdit edicidir, çünkü bireyi konuşmaya, anlatırken utandırmaya zorlamaz.

II.1.1. Sanat Terapisinin Tarihsel Gelişimi

Sanat terapisi, bireyin kendini gerçekleştirme süreçlerinde sanat etkinliklerini kullanarak bireye kendini ifade etmesinde hizmet eden bir yöntemdir. “Sanat terapisinin amacı, bireyin enerjisini kendisini gerçekleştirmesini sağlayan sanat yapıtlarını yaratmasına odaklamaktır. Sanat terapisi uzmanları bireyin çatışmalarını ve kişisel ilişkilerini sezebilmek ve kişiliğini kabul etmesini, cesaretini artırmak için uygun koşullar oluşturabilmek amacıyla sanatı çocuk merkezlerinde, sağlık kliniklerinde, hastanelerde, psikoloji merkezlerinde ve okullarda kullanmaktadır” (Artut, 2001, s. 215).

Sanatın ve tedavi edici süreçlerin birlikteliği oldukça eski bir olgudur. Çeşitli zaman ve mekânlara bağlı değişkenler aracılığıyla bu ikili eşleşme bazı durumlarda insanoğlu tarafından kullanılmıştır. İnsanoğlunun avcı topluluklar olarak mağaralarda yaşadıkları dönemlerde avlayacakları hayvanlar için duvarlara danslar ve ritüeller eşliğinde yaptıkları resimlerin, avlayacakları hayvanın büyü aracılığıyla etkilenmesini sağlamak amacıyla yapıldığı çeşitli araştırmacılar tarafından belirtilmektedir (Bkz. Gombrich, 2009). Aslında mağara resimlerinin avcının imgesel olarak ustalaşması, ölüm korkularını ve kaygılarını iyileştirmesi, böylece onları yenebilmesi amacıyla yapıldığı da ileri sürülebilir. “...tedavi etme ve ustalaştırma için sanatın kullanımı, mağara duvarları üzerindeki çizimler kadar eskidir” (Rubin, 1980, s. 6). Dolayısıyla bu kapsamda sanatın tedavi edici bir unsur olarak kullanılması hem psikoloji hem de psikiyatriden önce gelmektedir. İnsanoğlunun mağara resimlerini psikolojik amaçlarını gerçekleştirmek için betimleyerek kullandıkları söylenebilir. “Mağara resimlerinde onlar avcının zihninde başarılı bir avlamaya psikolojik olarak hazır olacağına dini ya da mistik amaçlara hizmet edeceğine inandırıldılar” (Packard, 1980, s. 10).

İnsanoğlunun yerleşik hayata geçmesinden sonra da sanat ve tedavi edici süreç birlikteliği devam etmiştir. İnsanlar, hastalarını yalnızca şifalı otlar, yapay ilaçlar

aracılığıyla iyileştirmek için tedavi yolları denememiş, aynı zamanda bilgileri ve inançları aracılığıyla farklı tedavi yöntemleri de olabileceğini düşünmüşlerdir.

Eski yunan düşünürlerinden Platon, Aristoteles ve Phthagoras gibi düşünürler, örneğin müziğin ruh ve beden arasındaki etkileşimini araştırmışlar ve bu konudaki düşüncelerini eserlerinde dile getirmişlerdir. İslamiyet öncesi dönemde Orta Asya'da müzik, Türkler tarafından çeşitli hastalıklarda uygulanmıştır. "Baksı" adı verilen şaman müzisyenler, kopuz denilen müzik aleti kullanılarak seans boyunca müzik eşliğinde dua, taklit ve dansı ustalıkla birleştirerek hastasını iyileştirmeye çalışmışlardır. O dönemlerde Baksı'nın kendisinden tamamen geçtiğinde özellikle yapmış olduğu dansın, iyileştirici bir güce sahip olduğuna inanılmaktaydı (Bkz. Altınölçek, 2011).

20 yy. ortalarında birçok bağımsız tıp yayını olan yazar grubu, "sanat terapisi" terimini, hastalarıyla ilgili çalışmalarını tanımlamak için kullanmaya başladılar. Böylece bu öncü yazarlar, eski alanlardan farklı bir disiplin tanımlamaya başlamış oldular. Çünkü resmi olarak bir "sanat terapisi eğitimi" yoktu. Bu yazarlar diğer alanlardan eğitim aldılar, psikiyatristler, analizciler ve diğer ruh sağlığı eğitimcileri tarafından eğitildiler. "1922'de Alman psikiyatrist Hans Prinzhorn'nun "Ruhsallığın Sanatkarlığı" (The Artistry of Mentally) adlı kitabında Avrupa çevresindeki ruh ve sinir hastalıkları hastanelerinde kalan insanların sanatsal üretimlerini tasvir etmiştir. Bu çalışma hem psikiyatri hem de güzel sanatlar uzmanlarının, akıl hastalıklarına ve sanat dallarına ilişkin bakış açılarını tekrar gözden geçirmelerine neden olmuştur" (Machioldi, 2003, s. 6).

Bu dönemde sanat terapisi alanında dünyaca ünlü dört öncü yazar, sanat terapisinin gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Bu katkılar, Margaret Naumburg, Edith Kramer, Hannah Kwiatkowska ve Elinor Ulman'dır. Hepsinden çok Margaret Naumburg, Amerikan Sanat Terapisi'nin öncelikli kurucusu olarak görülmektedir ve 1940'larda "sanat terapisi" olarak bilinen şeyin ne olduğu hakkında yazmaya başlamasından olsa gerek "sanat terapisinin annesi" olarak adlandırılmaktadır. "Sanat Psikoterapisi"

modelini benimseyen Naumburg, ruhsal rahatsızlığa sahip olan hastaların sanat üretimlerini, onların hayal kırıklıkları, korkuları, kaygıları ve iç yaşantılarının bilinçsiz sembolik yansımaları olarak gördüğü için hastaya öngörülen terapi aşamasında bu durumun büyük yarar sağlayacağını iddia etmiş ve görsel sanatların yararlı olabileceğini düşünmüştür (Bkz. Malchiodi, 2003).

Victor Lowenfeld ise sanat terapisi ve sanat eğitimi alanlarını birlikte kullanarak yayınlarında, konuşmalarında ve sanat eğitimcileri arasındaki uygulamalarında dile getirdi ve “sanat eğitimi terapisi” terimini kullanmaya başladı. Lowenfeld ayrıca özürli çocuklarla, sanatın terapötik yönlerinde araştırmalar yaptı... Sanat terapisi eğitiminde bir başka öncü ise Edith Kramer'di... Edith Kramer Prag'daki Psikoanalitik Enstitüsü'nde çocuk psikoloğu olarak çalışmasına rağmen ilk ve en önde gelen sanat öğretmeni idi. “Terapi Olarak Sanat” modelini benimseyen Kramer sanat terapisi içine sanat eğitimi getirirken, Lowenfeld sanat eğitimi içine sanat terapisini getirmiştir (Bkz. Drachnik, 1976).

Ulman'ın sanat terapisi alanına editör ve yazar olarak belirgin katkıları olmuştur. Ulman, “Sanat Terapisi Tanımlama Problemleri” makalesinde Naumburg'un “Sanat Psikoterapisi” ve Kramer'in “Terapi Olarak Sanat” modellerini net bir şekilde karşılaştırmıştır (Bkz. Malchiodi, 2003).

Bu öncü ve özel kadınlardan bir diğeri olan Kwiatkowska, “Aile Sanat Terapisi” ve araştırma alanlarına en büyük katkıyı yapmıştır. Farklı psikiyatrik alanlardaki deneyimlerini bir kitapta toplamıştır ve bu kitap sanat aracılığı ile ailelerle çalışma açısından bir temel olarak kabul edilmektedir. Bu öncülerin her biri sanat terapisi konusunda birçok konferanslar düzenlemişler ve sanat terapisi alanının ilk eğitimcilerinden bazıları olarak hizmet vermişlerdir. Aynı zamanda bu süreç boyunca sanat terapisinde ilk resmi programlar ortaya sürülmüştür.

Sanat Psikoterapisi, 1980'den sonra "psikoterapinin içindeki sanatlar" olarak adlandırıldı ve "Sanat Terapisi Amerikan Sanat Terapi Birliği Gazetesi'nin yayın sayısının artması 1969'da Amerikan Sanat Terapi Birliği'nin kurulmasıyla sanat terapisinin profesyonel kimliği evrimleşti (Bkz. Machioldi, 2003).

Sanat terapisini literatürü büyümeye devam etti. 1974'te Gantt ve Schmal 1940-1973 dönemi sanat terapisini konularıyla alakalı, 1175 makale, kitap ve yazılardan oluşan kaynakların bibliyografisini çıkardı. Ama Rubin (1999) aynı yıllarda sanat terapistleri tarafından yazılan yalnızca 12 kitabın olduğunu ve bu sayının on yıla yakın bir sürede 19'a yükseldiğini not etmiştir. 1980 ortalarına kadar bu sayı yükselmeye devam etti ve řu anda 100'den fazla konuyla ilgili başlık mevcuttur (Bkz. Malchiodi, 2003).

Sanat aracılığıyla terapi (sanat terapisini), sanat ve psikoloji alanlarını temel alarak kendine özgü oluşum dinamiklerini bu kapsamda çeşitli kaynaklardan tarayarak oluşturdu bir disiplindir. Sanat terapisinin, insanoğunun hem doğuştan getirdiği fizyolojik ve psikolojik özür durumlarının travmatik olarak ağığa çıkan değişimlerinde hem de ya bunlara bağlı olarak ya da güncel yaşantının yakın ve uzak çevresinde gerçekteşen ağır sosyolojik olaylar olarak belirmesi durumunda sanatı bir araç olarak kullanılması, sanat ile bu anlamda disiplinler arası işbirliğini kaçınılmaz kılmaktadır. Dolayısıyla tıpkı bir insanoğu gibi onun da doğup, büyüyerek gelişmesi ve kendini farklı kaynaklardan beslenmesi zorunludur. "Sanat terapisini uzmanlık alanının gelişimi, 20. yüzyılın toplumsal ve entelektüel akımlarından etkilenerek oluşan ve uzun zamandır var olan insan geleneklerinin biçimsel uygulaması olarak görülebilir" (Machioldi, 2003, s. 5-6).

Sonuç olarak bitmiş bir sanat eserini izlemek kadar onun yapım sürecinden de öğrenilecek çok şeyler vardır. O nedenle sanat terapisini, süreci fiilen sona ermiş bir sanat eseri gibi değil, ardındaki hikâyesini daima anlatan ve süreç olarak kesintisiz yaşacak olan bir olgudur.

II.1.2. Sanat Terapisi Bilimi ve Sanat

Sanat, insan ruhunun psikolojik gereksinimlerini karşılayan, doyuma ulaştıran, rahatlatan bir etkiye sahiptir. Sanat, aklın yenilenmesi ve beden normal yaşam süreci için önemli bir rol oynar. Sanat sınıflandırmasında yer alan tüm sanat türleri, (resim, heykel, seramik, müzik, şiir, tiyatro vb.) sanat terapisiyle ilgilidir ki bunları “psikoterapi için faydalı” ya da “psikoterapi için işe yaramaz” olarak adlandırması, sınıflandırılması büyük bir yanlışta neden olabilir. Bu nedenle tüm sanat türleri sanat aracılığıyla terapi için faydalı birer unsurdur. Onların tümü bilinçli olarak kullanıldıklarında, çocuk, ergen ve yetişkinlerin fiziksel, zihinsel ve ruhsal rehabilitasyonları için güçlü ve etkili birer ilaca dönüşebilir.

Sanat terapisi grup halinde, bireysel olarak ya da çiftlere uygulanabilen, iletişimi kolaylaştıran ve kendisini eğlenceli hale getirebilen terapi yöntemlerinden birisidir. Özellikle küçük yaş gruplarında ve ergenlerde çok iyi işleyen bir sistemdir. “Bir resim bin kelimeye bedeldir” sözü sanat aracılığıyla yapılan resimlerde onun ne kadar çok şey anlatabileceğine ilişkin bir durumu doğrular niteliktedir. Örneğin iki-üç yaşlarında bazı takıntılı davranışları olan ya da cinsel istismara maruz kalmış bir çocuk düşünün. Bu çocukla, maruz kaldığı duruma ilişkin konu hakkında 45 dakika boyunca konuşmak mümkün olabilir mi? Bu durumda belki oyun terapisinden yararlanılabilir. Fakat; çocuğun iç dünyasını net olarak anlayabilmek için renkleri ve çizgileri kullanmak daha somut verilere ulaşılmasını sağlayacaktır. Aynı şekilde ergenlik çağında sıkıntılarından bunalmış, ruhsal rahatlamaya gereksinimi olan, bir çocuk göz önünde bulundurulduğunda, o, patlamak üzere olan bir bomba gibidir. Ergen, kendisine ve çevresine zarar vermemesi amacıyla doğru müdahalede bulunulduğunda kurtarılabilir. “İşte bu gibi durumlarda resim, çocuklara, ergenlere hatta yetişkinlere değişik ve ilgi çekici gelen bir tekniktir. (...) Hagood’a göre sanat terapisi, sözel bir iletişim içinde delil niteliği taşımayan istismar ve aile dinamikleriyle ilgili iç dünyayı ve sorunları hastanın farkında olmadan açığa çıkartır” (Dufrene, 1994, s. 7).

Ağırlıklı olarak sanat eğitilmiş bir terapi, sakıncalı ve eksik olabilir. Çünkü sanat terapilerinde gerçekleştirilen uygulamalarda önemli olan ürünün estetik boyutu değil, tedavi sürecine sağladığı katkıdır. Sanata ve etkinliklerine ilgi duymayan, bir çocuğun resmini nasıl çözümleneceğini ya da sanatı tedavi edici bir unsur olarak nasıl kullanacağını bilemeyen bir psikiyatrist ya da psikolog ise terapi sürecinin başarımı konusunda yetersiz kalabilir. Terapi, eğitimi eksik kişiler tarafından yürütüldüğünde daha uzun sürer ve danışanın süreçten sıkılması muhtemeldir. Bu durum bir köprüye benzetilebilir. Köprünün bir ayağı sanat yakasında, diğer ayağı ise psikoloji yakasına yer almakta olsun. Burada köprünün üzerinden işleyen süreç ise “sanat terapisi süreci”dir. Köprünün ayaklarından biri olmazsa ya da yetersizlikten yıkılırsa, sanat terapisi süreci de yok olacaktır. Dolayısıyla farklı alan disiplinlerinde uzmanlaşmak, akışın kesintisiz devamlılığı için yararlı sonuçlar doğuracaktır.

II.1.3. Terapi ile Sanat Arasındaki Bağını

Çizim, dilden daha eskidir ve çizim, harika bir doğal iletişim yoludur. Tarihin ilk çağlarından bu yana, sanat ile ifade, insanoğlunun en önemli iletişim deneyimlerinden biri olmuştur. “İnsanlar yalnızca yaşayabilme güdüsüne bağımlı oldukları, bilinçlerinin bu güdüsel gereksinimlerini giderebilecek düzeyde buldukları dönemlerde bile sanatla uğraştılar” (Ünver, 2002, s. 3). Sanatın o çağlardan günümüze kadar bir iletişim aracı olarak insanoğluna hizmet ettiği kaçınılmaz bir gerçektir. “Sanatın anlatım yoluyla insan durumunun değişen belirtilerini anlamaya adanmış bir meslek olarak, araştırmaların geliştirilmesi yönünde sanat terapisinin çok büyük bir katkısı vardır” (Wadeson, 1980, s. 31).

Sanatın anlatım yoluyla insan durumunun değişen belirtilerini anlamaya olanak vermesi, terapi ile sanatın aynı çizgide birleşmelerine olanak sağlamıştır. Terapinin insanları iyileştirme yoluyla, sanatın insanlara inme, insanların iç dünyasına kapılar açma özelliği, beraberinde günümüzde “sanat terapisi” diye adlandırılan kavramı

getirmiştir. Terapi ile sanatın ortak bileşeni “insan”dır ve o bileşen insanın kendinin bilincine varmasını sağlar.

Terapi esnasında danışanlar sanat terapistinin eşliğinde yaratıcı güçlerini ortaya çıkaran özgün yapıtlar yaratabilirler. Bu esnada da asıl önemli olan, yaratılanın sanatsal değeri değil, hastanın bu süreçte zihnini, duygularını, bedenini ve ruhun bütünleştirerek, yaratmanın iyileştirici gücünden faydalanmasıdır. Sanatla ilgilenilirken tüm stres ve gerginlikler yerini rahatlamaya bırakır. Korkular ve endişeler yerini türlü sanatsal tekniklerle iyileşmeye bırakır. Sağ beynin işlevi etkinlik kazanırken, beyin dalgalarının düzenindeki değişikliğin yanı sıra, otonom sinir sistemi, vücuttaki hormonların düzeyi ve beyindeki nöroiletkenler de olumlu şekilde etkilenir. Özellikle resim, müzik ve heykelle uğraşmak bedenin tüm hücrelerine olumlu mesajlar gönderir. Kişinin tavrı ve duygusal durumundaki olumlu değişiklikler sonucunda bağışıklık ve sinir sistemi de güçlenir. Kişi kendini açıp duygu ve düşüncelerinin özgürce dışarı akmasına izin verdiğinde, iç sesini daha da iyi duymaya başlar. (...) Böylece sanat ve terapi birleşimiyle iyileşme süreci ortaya çıkmış olur. Sanat ile terapinin tedavi amaçlı bileşimi bu kapsamın derinliğini artırır ve disiplinler arası işbirliğine gidildiğinde tedavi ile danışanların ruhsal sağlığında rahatlatıcı bir devamlılık sağlanır. “Sanat çoğu kez bize yeni ve farklı yolları gösteren, yaradılış ve düşünme süreçlerini genişleten bir simge olarak düşünülür. Sanatta yaratıcı hareket, sakinleştirme, rahatlatma, cesaret vermede ya da sanat ürününün mesajıyla duygularla iletişim kurmada kullanılabilir” (Bkz. Congdon, 1990).

Sanat ve ruhsallık farklı kavramlar olmakla birlikte aslında birbirine benzer. Sanatla uğraşırken günlük yaşamın dışına çıkıp adeta başka bir enerjiyle bağlantıya geçersiniz. Sanat sıradan yaşantıları dokunma, görme, işitme düşünme aracılığıyla farklı şekillerde anlama ve ifade etme olanağını sunar. Sanat sayesinde ve ortak semboller aracılığıyla kültürel ve dilsel engeller aşılar ve saf iletişim gerçekleşir. Sanatla ilgili etkinlik içinde olan birey iç dünyasında yolculuğa çıkar ve kendini,

kendine açar. Sonuçta; zihinsel, duygusal ve bedensel boyutta içinde gizli kalmış düğümler zamanla çözülür; benliğini ve yaşamını daha iyi anlar, dolayısıyla dönüşür ve “iyileşir”. Günümüzde artık geleneksel tıp da sanat terapisinin hastalarda olumlu gelişmelere yol açtığını kabul etmektedir. Bu konu kapsamında Burlingame şöyle demektedir:

“Psikiyatrideki temel deneyimlerim üzerine inanıyorum ki sanat, zihin ve bedenin normal yaşantısının yenilenmesinde önemli bir rol oynayacaktır. Sanat sözcüğü ile tüm sanatları kastediyorum. (...) Onların tamamı yararlıdır. Onlar uygun ve yararlı kullanılmaları koşuluyla bireyin ruhsal ve fiziksel rehabilitasyonunda etkilidir. Zihinsel ya da duygusal olarak hasta olan bir kişiyi tedavi etmek için ona yardımcı olabileceğimiz birçok sanat alanı vardır” (Burlingame, 1943, s. 17).

Sanat, hem dünyayı hem de kişiliği keşfetmenin bir yolu, iç ve dış dünyanın kesişme noktasıdır. Sanat aracılığıyla tüm iç ve dış iletişim kapıları aralanır. Sanat ve terapinin birleştiği noktada ise “yaratıcı sürecin iyileştirme gücü” söz konusu olmaya başlar. Yaratıcı süreç, yeniliklere yer açar, farklı algılama, düşünme ve hissetme sayesinde yeni deneyimlere bir fırsat sunarak sıradan olanı olağanüstüne dönüştürür. “Duyguların yaratılmasında yaratıcı bir süreç olarak kullanılan sanat terapisi, ruh sağlığı ve sanat eğitimi alanlarını kapsayan bir disiplindir. Bu disiplin kendi kendine farkındalığı, kişisel büyümeyi, çelişkileri uzlaştırmaya yardımcı olan bu duyguların nasıl açığa çıktığıyla ve sanat yapımı sürecinde açığa çıkan duygularla ilişkilidir” (Dufrene, 1994, s. 6). Sanat terapisi desteğiyle açığa çıkan saldırgan, bastırılmış ya da tehlikeli duygular, terapist ve hasta arasında kurulan terapötik bağ ile normale dönüştürülebilir. “Sanat, zihinsel ve duygusal sağlığın teşhisinde önemli bir araçtır. (...) Sanat uygulaması aracılığıyla güvenilir bir tanı, görsel dışavurumları anlayan ve tüm geçmişiyse aralarındaki ilişkiyi yorumlayabilen bir psikolog tarafından yapılmalıdır. Tanıdan daha önemlisi tedavi için sanatın kullanılmasıdır” (D’amico, 1943, s. 9).

Sanders de aynı şekilde sanat ile terapi, terapist arasındaki bağıntıyı şöyle ifade etmektedir:

“Ruh sağlığı hızlı iyileştirmede önemli bir faktördür ve hiçbir şey ona değerli bir terapötik etmen kadar katkıda bulunamaz. Bu amaç için sanatı mükemmel bir araç olarak kullanan ve bu alanda hem psikiyatrist hem de tıp doktorluğu yapan öncü bir sanatçı buldum. (...) Sanat, konuşma, tat alma, görme, duyma ve çizim gibi dilden daha eski olan bir iletişim aracı olarak güncel yaşamımızın daha çok bir parçası gibidir” (Sanders, 1943, s. 21).

Sanat, çoğu insana sözel psikoterapiden daha az tehdit dolu ve daha kolay olarak görünür. Bu da “Neden sanat terapisi?” sorusuna bir cevap niteliğindedir. Sanat psikoterapisinin sözel olmayan yönü, zihinsel sağlık alanında eşsiz bir yer tutar. Çünkü hastayı konuşmaya, anlatmaya, anlatırken utanmaya, sıkılmaya ya da çekinmeye mecbur tutmaz. Sanat, klinik testlere danışan bireyin iç ve dış dünyası arasında dengeleyici ve uyumlu bir ilişkiye yardımcı olmak amacıyla kullanılabilir. “Terapi olarak sanatta sanat teknikleri önemlidir. Bunlar, kişisel dışavurumları kolaylaştırmak için kullanılır” (Anderson, 1980, s. 20). Alanında yetkin bir sanat terapisti, terapi sürecinde tercih edilecek olan malzemeler ve onların kullanımı konusunda donanımlı olmalıdır. Her ne kadar malzeme seçimi danışanın arzusuna göre şekillenecek olsa da danışmanın danışanı yönlendirmesi gerektiği durumlar da açığa çıkabilir.

“Sanat terapistleri, insan psikolojisi hakkında temel referans yapıları sahiptir ve duygularını ve düşüncelerini açığa çıkarmalarına ve malzemeleri kullanırken nasıl hissettiklerini yansıtmalarında hastalara yardımcı olurlar. “İyi bir sanat terapisti sanatı ve sanat materyallerini iyi bilmek zorundadır. Dolayısıyla sanat eğitimi, sanat terapisi için bir sistem olarak ona hizmet eder” (Drachnik, 1976, s. 16).

Terapi, sanat ile insanoğlu ve sorunları var olduğu sürece temel düzeyde terapötik işlevini gerçekleştirmek amacıyla birlikteliğini sürdürecektir. Bunun için eğitimli uzmanların eşliğinde danışanlara sanat uygulamaları yaptırılarak hem eğlenceli, farklı yöntemlerle samimi ve güvenilir bulgulara ulaşılarak tanılar konulacak hem de tedavi için daha sağlıklı bir süreç izlenmiş olacaktır.

II.1.4. Sanat Terapisi ile Sanat Eğitiminin Karşılaştırılması

Sanat, ruhsal ve duygusal sağlığın gözlemlenmesine olanak tanıyan çok önemli araçtır. Sanat vasıtasıyla güvenilir bir tanı da görsel ifadeleri anlayan ve yorumlayabilen bir uzman tarafından konulmalıdır. Aslında tanıdan da önemlisi iyileştirme için sanatın kullanılmasıdır. Dolayısıyla terapist kontrolü altında bulunan çocukların tedavi amaçlı yaptıkları resimler, sanatsal bir kaygı aranmaksızın, biçimsel ve estetik açıdan eleştirel bir yaklaşımda bulunulmaksızın incelenmelidir. “Sanat terapistleri tarafından, sanat eğitimcilerinin önemseydiği çocuk resim ya da çizimlerinin estetik ölçütlerinin klinik ortamlarda yerinin olmadığını iddia edilir. (...) Her disiplin diğerinin etkisinde iken niteliğinin, otoritesinin azaldığını varsayar. Bu tartışılabilir olmasına karşın; sanat terapisi tedavi ile ilgilidir, eğitim ile ilgili değildir” (Edwards, 1976, s. 63).

Edwards’ın “sanat terapisi tedavi ile ilgilidir, eğitim ile ilgili değildir” iddiasına rağmen, sanat terapisinde, doğal olarak, bir eğitim ögesi vardır; çünkü bu durumun gerçekleşebilmesi için diğerlerine yardım edilmesi gerekir. Terapide en önemli amaç iyileştirme üzerine olmalıdır, öğretme ondan sonra gelmelidir. Sanat eğitiminin terapötik yönleri vardır (resim 1-2). En iyi sanat öğretmenleri, yararlı ve kapsamlı bir şekilde öğrencinin yetki hislerini besler ve ruhsal, fiziksel, psikolojik gelişimine katkı sağlar. Sanat terapisinin eğitimde kullanımıyla yaratıcı çalışmalar sayesinde çocukta var olabilecek zihinsel, fiziksel sorunlar ya da ruhsal handikaplar fark edilebilir. Sanat terapisinin önemli amaçlarından birisi sanat etkinlikleri yoluyla bireyin kendini gerçekleştirmesidir ki eğitimin de nihai amacı da budur. Böylece modern eğitim ile sanat terapisi temelde birbirini tamamlayan unsurlar olabilirler. Sanat terapisi alanında bilgili, donanımlı sanat eğitimcileriyle “sanatçı uzmanlar” olarak eğitim sürecince sanat terapisi de devreye girerek öğrenciler duygusal, sosyal, gelişimsel yönlerden, üstün beceriler ya da beceri yetersizlikleri, toplum içinde katılımcı rol üstlenme çabasına kadar takip edilebilir. Sanat eğitmeninin, öğrencinin, sosyal ve duygusal gelişimini daha üst seviyeye çıkarmak için sanat aktivitelerinde ona rehberlik etmesiyle ilgili bir sorun da yoktur. “Sanat eğitiminin baş amaçlarından biri görmeyi, işitmeyi, dokunmayı, tat almayı öğretmektir. Çevresini hakkıyla algılayıp onu biçimlendirmeye yönelmek için bu gerekli ilk koşuldur. Yalnızca

bakmak değil, “işitmek”, yalnızca ellerle yoklamak değil, “dokunulanı duyumsamak”, yaratıcılık için gerekli ilk aşamadır” (San, 2004, s. 25). Sinir boşalmalarının, disiplin altındaki özgürlük deneyimlerin, yasak düşüncelerin görülemeyen yönlerinin sözcüklere dökülmesi ve öylece temsil edilmeleri gibi birçok nedenden ötürü sanat, temelde iyileştirici bir etkiye sahiptir.



Resim 1: Parmak boylarıyla çalışan görme engelli çocuk.



Resim 2: Su ve kille çalışan görme engelli çocuk.

“Bireysel bir sanat terapi dönemi bir sanat dersine benzeyebilir ve bir sanat terapi grubu bir ruh ve sinir hastalıkları hastanesinde çekilmiş bir DVD gibi bir sınıf ortamındaymışçasına görünebilir. Malzemeler aynıdır ve hem sanat terapisi hem de sanat eğitimindeki yaklaşımlar açık uçludan yüksek standartta olanlara kadar farklılık gösterebilir. Hatta terapistin sözleri, arkadaş canlısı bir öğretmenin kullanabileceği sözlerden ayıramayabilir” (Rubin, 2010, s. 65).

Bir sanat terapisti, örneğin; gerçekleşmiş olan olaylara klinik ve psikolojik olarak eğitilmiş bir gözle baktığında, bir değerlendirme yapmış olur. Bu ipuçlarından yola çıkarak o, gelişimsel olarak hastanın nerede durduğunu, hastanın kendisiyle ya da çevresiyle birincil çatışmasının, çelişkilerinin ne olduğunu ve onun bununla nasıl başa çıkacağını çözümleyebilmek için elinden gelenin en iyisini yapar. Buna ek olarak sanat terapisti, bir

aileyle çalışırken, onların ürettikleri sanatın ve sergiledikleri davranışların bireysel ve içe dönük dinamikleri hakkında neler gösterebildikleriyle de ilgilenir.

Sanat derslerinde aktivitelerin terapötik olduğu zamanlar vardır. Benzer olarak, sanat terapisinde temel olarak eğitici, eğlenceli olduğu anlar, o an zarfında öğrenme ve eğlencenin ana nokta olduğu yerler vardır. Bu sebeplerle “eğlence için sanat” ve “terapi için sanat” arasında elbette farklılık vardır ve bu her zaman açıklanabilir değildir. Ancak hem terapistler hem de öğretmenler için birincil amaçlardaki farklılıklar aynı kalır. Sanat terapistleri ve sanat eğitimcilerinin çalışmaları arasındaki farklılıklar tartışılmış ve genellikle, sanat terapisinin “süreç” odaklı; sanat eğitiminin ise “ürün” odaklı olduğu belirtilmiştir (Kramer, 1980, s.16).

Son derece engelli çocuklarla çalışan sanat terapistleri, resim öğretmenlerine göre daha çok, kalıcı bir ürünle sonuçlanamayan süreçlerle yetinmelidirler. Sanat terapistleri zaman zaman çocukları, resim ya da heykellerini tamamlamış olma sürecine bakmaksızın, sanat materyalleriyle deneyler yaparken, onlarla öfkelerini açığa çıkarırken ya da işlerini bitirmeyip yarıda bırakıp kaçarken düşünülebilirler (Bkz. Kramer, 1980).

Görünüşte normal olarak adlandırılan bireyler ruhsal ve duygusal engellerden ötürü acı çekiyor olabilirler. Terapötik çalışmalar ışığında zihinsel, duygusal hatta kısmi fiziksel engeller ve tüm bunların hasta üzerinde yarattığı travmatik durumlar bir ölçüye kadar sanat aracılığıyla düzeltilebilir. Bu konuda eğitilmiş olan sanat terapistleri, bireylerin iç dünyalarına ulaşmak, onları dışa yansıtma fırsatı vermek için onların ellerine birer sanat aynası verirler. Bu aynada terapistler bireyde var olan gizli bozuklukları görebilirler. Sanat terapisi onlar için en büyük katkıyı sağlayabilir. Bu aşamada sanat terapisinin zamanında uygulanması, psikotik durumlarda onların sahip olduğu engellerin gelişimini önleyecektir.

II.1.5. Sanat Tabanlı Terapötik Değerlendirme (Terapist, Sanat Terapisti ve Sanat Eğitimi Tarafından)

Sanat, kişiye farklı biçimde düşünmeyi, problemlere alternatif çözüm yolları bulmayı öğretir. Bireyin kendi tarzını oluşturma, kendi kimliğini keşfetme ve tanınmasına olanak tanır. Ayrıca sanat sosyal bir çevrede insanların paylaşımlar yaşamasına, birbirlerine saygı duymalarına, beraber var olmalarına yardımcı olur. Hislerin somut dışavurumu sanat sayesinde gerçekleştirilir. “Sanat formları çeşitli düşünceleri ve o zaman kesitinin inançlarını iletebilir. Sanat terapistlerince önemli olan şey şudur: Bir topluluğa ait olma ve bir kimlik duygusunun inşa edilmesine yardımcı olan sanat, kendini güvensiz hissedenden insanlara çok yardımcı olabilir” (Congdon, 1990, s. 24).

Sanat ve terapi alanlarının 19.yy sonlarında kaçınılmaz olarak açığa çıkan disiplinler arası işbirliği ile 20.yy ortalarında doğal olarak ‘sanat terapisi’, “sanat terapisti” gibi tanımlamaları da beraberinde getirdi. “Sanat terapisti, psikoterapi ve eğitim alanında uzmanlık gerektiren yeteneklerle, yetenekli bir sanatçı olmanın niteliklerini bir araya getiren bir uzmandır” (Rubin, 2010, s. 69).

Sanat terapistleri, sanat ile terapi ve ikisinin arasındaki temel ilişkiler hakkında bilgilidir. Sanat terapisti, hastasını yaptığı uygulamaları ile ne kadar iyi anlayabilirse o kadar yardımcı ve etkili olabilir. Terapötik süreci gözlemlerken aynı zamanda, hastalarına malzemeleri nasıl kullanmaları ya da düşündüklerini ve hissettiklerini nasıl yansıtabilecekleri konusunda onlara yardımcı ve destek olurlar.

“Sanat terapisti, estetik üzerine eleştirilere daha az, bütünleştirici, teşvik edici ve yaratıcı bir süreç üzerine daha fazla odaklanmalıdır. Onun yardımcı bir ego olarak işlevi, her oturumda hastasını getirdiği ve sürekliliği olan biçimlendirmelere ve yeniden yapılanmalara karşı destekleyici ve bazen de yüzleştirici olmalıdır. Sanat terapistinin temel amacı, dışavurum olasılıklarıyla beslenen ve oluşabilecek bilinçaltı içeriklerini bulmaktır” (John, 1986, s. 14).

Olabildiğince faydalı olabilmek için bir sanat terapisti, kendisinde hem sanatçının hem de bir terapistin yaratıcı ve tedavi edici özelliklerini bir araya toplamalıdır. Bu iki özellik aslında birbirinden farklı değil, birbirini tamamlayan iki unsurdur. Hastayı tedavi etmek ve

huzurlu bir duruma ulaştırmak için bunlar gereklidir.“Sanat terapistleri, yalnızca sanat sürecini anlamak için değil, aynı zamanda pek çok kişilik teorisinin olduğu kadar insan gelişiminin de normal ve anormal davranışlarını anlamak için de eğitilmişlerdir” (Dunn, D’amelio, Georgette, 2000, s. 48).

Sanat terapistleri ve sanat eğitimcilerinin çalışmalarındaki ayrımların; sanat eğitiminin “ürün” merkezli, sanat terapisinin ise “süreç” merkezli olduğu şekilde sıklıkla ifadelendirilmekte ve tartışılmaktadır. Sanat eğitiminin yönelimine ilişkin, açıkça yaratıcı bir süreçle sonuçlanmayan sanat ürününün her hangi bir özgünlüğü olmadığını düşünülebilir. Sanat terapisinde doğal bir öğretim öğesi vardır. Ancak birincil amaç, terapi olduğu için, öğretim ikinci sırada yerini alır. Sanat terapisti öğretirse, bu, bireyin kendine olan güvenini kazanması ve onun başarmasına yardımcı olmak içindir. “Eğer bir sanat terapistiyle çalışan sanat eğitimcisi, sanat terapisti kadar eğitilmiş olmazsa, hastalarının duygusal gereksinimlerine seslenebilen sorumluluğu üstlenemeyecektir” (John, 1986, s. 15). “Sanat öğretmenleri, öğrencilerinin sözsüz iletişimlerine ve bazen de sözcüklerden daha yüksek sesle bağırarak konuşan grafik dışavurumlarına ulaşırlar. Uyanık bir rehber, öğretmen ya da aile, öğrencisinin sözlü ya da grafik dışavurumlarıyla ilgili bir problemi çözmek için keşfetmeye ve potansiyel olarak yardım için ilk basamağı oluşturabilir” (Dunn ve diğerleri, 2000, s. 48).

Öğrencilerinin ya da çocuklarının kâğıtlarına kodladıkları sembollerin, işaretlerin, yaratımların dilini, şifrelerini çözebilen, onların gizil anlamlarını çözümleyebilen görsel sanatlar öğretmenleri ve aileler, onların problemlerini, ruhsal pozisyonlarını bir uzman eşliğinde aydınlığa kavuşturmada ilk adımı atmış olacaklardır. “Aslında sanat öğretmenleri, ruhsal bozukluğu simgeleyen işaretlerin ve tipik (alışılmış) olmayan davranışların farkına varmayı öğrenmelidir” (John, 1986, s. 15).

“Yıkım (dekonstrüksiyon=yapıbozumculuk), hem yaratıcı hem de terapötik süreçlerde yeniden biçimlendirmeyi bir başlangıç olarak gereksinir. Sanat terapistleri, yıkımı negatif bir eylem olarak görme eğilimindedirler. O yeniden yapılandırmaya ve terapötik süreçlere liderlik eder. Yıkım aşamasından yeniden biçimlendirme aşamasına geçişi kolaylaştıran iki hareket vardır: Bir şeyin iç yüzünü anlama (insight=içe bakış) ve imgelem, (hayalgücü=imagination). İçe bakış terapinin önemli bir yönüdür. Sanat terapistleri olarak biz hastaya görsel dışavurumu aracılığıyla kendisi ve çevresi hakkında içe bakış kazanması için yardımcı oluruz” (Dunn, D’amelio, Georgette, 2000, s. 49).

Sonuç olarak sanat, terapi ve öğretim birbirini tamamlayan üç etmenddir. Bu üç etmenin birleşimi sonucunda sanat terapisi doğar ve sanat, doğası gereği iyileştirici etkiye sahiptir. Her ne kadar öğretim, terapide öncelikli etmen olmasa da sanat terapisi üçlemesi içindeki yerini alır. Bir sanat terapistinin ve sanat eğitimcisinin yetenekleri tek bir kişide toplandığında ortaya mükemmel bir iyileştirici çıkar.

II.2. Sanat Terapisinde Klinik Yaklaşımlar

Sanat terapisi sanat, psikoloji, tıp ve eğitim gibi birçok disiplinin sentezidir. Sanat terapisi 20.yy ortalarında psiko-terapi adıyla ortaya çıktığında, zamanın en baskın paradigması olan psiko-analiz içerisinde kökleşmiştir. Sanatsal ifadeler, bireye/danışana kendi dünya görüşlerini somut biçime dönüştürebilmelerinde yardımcı olmak ve problem yaşanan durumlarda olumlu değişiklikler, dönüşümler yaratabilmek amacıyla kullanılabilir.

Sanat terapisinde “eklektik” yaklaşımı kullanmak mümkün olmasına rağmen, bu, çeşitli çerçevelerden basit teknikleri seçmenin terapötik tedaviye neden olduğu anlamına gelmez. Tüm durumlarda onlar, kişinin ihtiyacına, büyüme ve değişimi için özel amaçlara cevap olarak kullanılmalıdır. Sanat terapisinin, tüm yaklaşımları, deneyimleri, düşünceleri ve yalnızca sözel terapinin olamayacağı duyguları açığa çıkartması için yüksek bir potansiyeli vardır. Bir psiko-analitik, insancıl, gelişimsel ya da tek, yaratıcı ve tüm yaşlardaki hastalarla çalışmanın etkili bir yolu olan diğer yaklaşımlardansa, yüksek potansiyel yeteneği; duyguların, hislerin, algıların ve bilişselliklerin iç dünyasını görsel imgeler yoluyla yakalamak için sanat terapisini oluşturur (Bkz. Malchiodi, 2003).

II.2.1. Psikoanalitik, Analitik ve Nesne İlişkili Yaklaşımlar

Sanat terapisinin gelişimi üzerindeki Freud'un "psiko-analitik teorisi" ve Jungian'ın "analitik teorisi"nin etkisi çok büyüktür. Psiko-analitik kişilik teorisi, sanat terapisi alanında güçlü bir konu başlığıdır ve Sigmund Freud ve Carl Jung'ın çalışmaları sanat terapisinde yalnızca, psiko-analitik ve analitik yaklaşımlarda değil, aynı zamanda çoğu sanat terapisi metodolojisinin kavramsal çerçevelerinde de birleşmektedir (Bkz. Malchiodi, 2003).

Sigmund Freud'un görüşleri psiko-terapi teorilerinin çoğu için temel oluşturmuştur ve 20.yüzyılda sanat terapisinin gelişimi üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Freud, birçok hastanın en anlamlı açıklamasının, görsel imgelerin tanımlamaları olduğunu gözlemlemiştir. Freud'un rüyaların anlamları olduğunu keşfetmesi, sanat terapisinde psiko-analitik yaklaşımın ortaya çıkışında önemli bir yer almıştır.

"Freud: Biz bir rüyayı, bu imgeleri kelimelere dökmek zorunda olduğumuzdan rüyaların hesabını vermenin zorluğunun bir parçası olarak baskın bir biçimde görsel imgelerle onları deneyimleriz. Rüya gören bir kişi bize sık sık şunu söyler: ' onu nasıl anlatacağımı bilemiyorum ama çizebilirdim'" (Malchiodi, 2003, s. 42). Bu ifade, bir tedavi modeli olarak, sanat terapisinin ortaya çıkmasında ve gelişiminde bir ilham kaynağı olmuştur.

Freud'un "bilinçdışılık teorisi", imgeler aracılığıyla, bilinçdışı malzemenin ortaya çıkışını vurgulayan yansıtıcı çizim tekniklerinin gelişiminde olduğu kadar, sanat terapisinde psiko-analitik yaklaşımın gelişimini de etkilemiştir. Ayrıca Freud'un kızı Anna da sanat terapisi üzerinde bir etki yaratmıştır. Babası hastalarını çizime yönlendirmemesine rağmen, Anna, çalışmalarında sanatı ve diğer dışa vurumcu aktiviteleri kullanmıştır ve çocukların yetişkin serbest çağrışımlarında yer alamamasından dolayı tedavide bir yardım olarak sanat anlatımını tanımıştır (Bkz. Malchiodi, 2003).

Carl Jung, imgelerin sembolik görevi hakkında Freud'dan farklı olarak, sanatı, kendi kendini tahlil etmede bir yöntem ve kişisel deneyimini analizlerde betimlemenin önemi

hakkındaki düşünceleri için bir temel olarak kullanmıştır. Jung (1934) hastalarını, bu yöntemin ifade amacının, “bilinçdışı kavramını ulaşılabilir kılmak ve böylece onu hastanın anlayışına yakın hale getirmek” olduğunu belirterek boyama yapmaya davet etmiştir. (...) O, saklı olanları açığa çıkarmak ve böylece kişiye yaşamın anlamını ve bütünlüğünü bulmak için bireyin imgeleriyle çalışmaya çaba göstermiştir. (Bkz. Malchiodi, 2003).

Sanat terapisinde psiko-analitik ve analitik yaklaşımlar, ani sanat ifadesinin bilinç kaybına ulaşmayı sağladığı fikriyle yakından bağlantılıdır. (Bkz. Malchiodi, 2003). Ani sanat ifadesi, imgeleri yönergesiz olarak yapmaktır. Ani ifadenin amacı, hastalara, problemlerini mümkün olduğunca özgür bir biçimde ifade etmeye yardımcı olmaktır. Psiko-analitik yaklaşımda, sanat terapisindeki diğer yaklaşımlarda olduğu kadar, terapistin rolü, bireyi ani imgeler yaratmaya ve bireyin ifadesinde kişisel anlamı keşfetmeye teşvik ederek kişiler arası ilişkiyi, iletişimi kolaylaştırmaktır.

Psiko-analitik teorinin daha modern bir gelişimi olan nesne ilişkisi teorisi. Nesne ilişkisi teorisinde, Winnicott’un (1953) kavramları olan “transisyonel mesafe” ve “transisyonel nesnelere” olmak üzere iki anlayış mevcuttur (Bkz. Malchiodi, 2003). Transisyonel mesafe, iç ve dış gerçekler arasında belirgin bir fark olmayan bir deneyim alanıdır. Sanat yapmak, transisyonel mesafeler olarak düşünülür. Transisyonel nesne ifadesi ise, sanat ürünleri, gerçekte olduğundan farklı anlamlar yüklenen transisyonel nesnelere olabilirler. Örneğin; terapistle bağımlı olan bir çocuk tarafından yapılan bir resim, terapistin yokluğunda, ayrılık korkusunu ortadan kaldırarak transisyonel bir nesne olabilir. Bahsedilen felsefelerin öğeleri, tedavide çoğu modern sanat terapisti yaklaşımında mevcuttur. Bu teoriler terapötik değişikliğin ve hasta iletişiminin bir yöntemi olarak sanat terapisinin gelişimi ve anlık gelişim için temel oluşturmaktadır (Bkz. Malchiodi, 2003).

II.2.2. Çözüm Odaklı ve Anlatımcı Yaklaşımlar

Anlatımcı (öyküleyici) terapi, insanlara problemlerini dışa vurmalarında yardımcı olmak ve bireyi problemlerinden uzaklaştırmak amacıyla sözel yolları (hikaye anlatımı ve terapötik mektuplar gibi) kullanır. Sanat terapisine anlatımcı yaklaşımı dahil etmekle, sanat ifadesi,

terapötik sürece ek faydalarla birlikte dışavurumun yeni bir şekli olur. Örneğin; çizim, resim gibi problemi sunma biçimleri, kişiyi problemden uzaklaştırmanın doğal yollarıdır. Çünkü sanat sayesinde problem gözle görülebilir hale gelir. Dışavurumun görsel biçimi detaylı bir biçimde iletişim kurmak için sözel kapasitesi olmayan çocuklara özellikle yardımcı olur.

Çocuklar ve aileleri çizim, resim, karikatür, heykel yapımı, kuklalarla oynanan dramatik oyunlar, giyinip kuşanmak ve maske yapımı gibi yöntemleri kullanarak, öyküleyici sürece daha etkin bir biçimde katılabilirler. Çocuklar, doğal bir biçimde hikâyeler yaratmak ve onları diğerlerine anlatmak için anlamlı şekiller kullanmakta heveslidirler. “Riley (1997), sanat terapisinde anlatımcı yaklaşımın özellikle ailelerle yapılan çalışmalarda ortaya çıkması için çoklu bakış açılarına izin verdiğini gözlemler” (Malchiodi, 2003, s. 89). Sanat ifadeleri, aile üyelerinden her birisinin problemini ve çözüm yollarını nasıl tanımladıklarını görmek için aileye yardım ederek onlara birçok farklı perspektif sunar. Örneğin; bir ailenin üyelerinden onları ilgilendiren baskın “problemi” bireysel olarak betimlemeleri istenebilir ve aynı problemin çoklu imgeleri ifade edilerek tümüne terapist ve aile tarafından şahit olunabilir. Sanat aktiviteleri, problem odaklı ve anlatımcı (öyküleyici) yaklaşımlarla birleştirilerek terapötik değişim belirli aralıklarla ve yaratıcı ifade süresince kolaylaştırılır.

Malchiodi (2003), De Shazer çözüm-odaklı terapiye en sık değinen bir kişi olduğunu ve De Shazer’in, çiftler, bireyler ve ailelerin yaşam deneyimlerini ve problemlerini tanımlamaları için terapist eşliğinde terapötik diyaloga katılmaları konusunda ısrar ettiğine değinir. Terapist, hastalarının amaçlarına ulaşmaları için muhtemel çözümlerin yapımında onlara yol gösterir. Problemin neden meydana geldiği hakkında açıklamalar yapmak için bir araştırma olan “problem hakkında konuşma” yerine, terapist ve hastanın birlikte çalışma çözümleri olan, “çözüm hakkında konuşma”ya zorlar. (Bkz. Malchiodi, 2003).

Sanat terapisi, çözüm-odaklı terapi gibi açık yaklaşımlarla bir arada olabilir. Çünkü imgeler, yaratma sürecinde düşüncelerin ortaya çıkmasını hızlandırma ve bireyin anılarını, hatıralarını, erken yaşantılarını geri çağırma eğilimindedir. Terapistin görevi ise, hastasının

problemlerini çözmek değil, ona problemlerinin çözümünde kullanabileceği alternatif yollar arayışında yardımcı olmaktır. Ortaya çıkmış bir problemin ne sebeple meydana geldiği, hastanın problemi çözüm sürecinde yaratıcı yöntemleri keşfetmesinden daha az önemlidir.

II.2.3. Gelişimsel Sanat Terapisi

Gelişimsel sanat terapisi fiziksel ve bilişsel bozukluklar ya da gelişim gecikmeleri gibi sorunları olan her yaştan bireye uygulanabilir. Duyusal stres altındaki ya da travmaya maruz kalmış kişiler için de oldukça yararlı olabilir. Çünkü sanat üretimi, gelişimsel süreç boyunca erken duyusal deneyimleri ve bunlarla bağlantılı sembolik ifadeleri anımsatır.

Sanatsal gelişimin normal aşamalarında somut bir anlayışa sahip olmak önemlidir. Çocukların sanatsal ifadelerinin gelişim aşamaları, çocukların resimlerinin anlamının temeli sayılır. Bu aşamaları ve grafik özellikleri çözümleyerek, belli yaştaki çocukların alışılmadık dışında sanat ifadelerini değerlendirmek mümkün olabilir. Gelişimsel gözle çocukların resimlerini anlayabilmek sadece değerlendirme için değil, aynı zamanda uygun zamanda etkili müdahalelerde bulunabilmek için de önem taşır. Gelişimsel özellikler, gelişmeleri gecikmiş, öğrenme güçlüğü çeken ya da zekâ geriliği problemi olan çocuklarla çalışmada özellikle faydalıdır. Öğrenme güçlüğüne, algılamada problem ve nörolojik bozukluklar, dikkat eksikliği, öğrenme bozukluğu da (disleksi) dahildir. Dolayısıyla öğrenme güçlüğü çeken çocukların yaptığı resimlerin özellikleri ve gelişimsel nitelikleri çok çeşitli olabilir. Resimle ifade, bilişsel ve algılama becerilerinin gelişimini gösteren çoğu bilgiyi verebilir.

II.2.4. Dışavurumcu Sanat Terapisi

Dışavurumcu sanat terapisi fikri, 20. yüzyılın son yarısında ortaya çıkmış ve hala da gelişmeye devam etmektedir. Dışavurumcu terapi, terapi, sanat psikoterapisi ve geleneksel tedavi için sanatı kullanarak hayal gücüne inme, farkındalığı artırma, duygusal gelişimi teşvik etme ve diğerleriyle ilişkiyi artırmak için sanat dallarını ve ürünleri kullanmak olarak tanımlanmaktadır (Bkz. Malchiodi, 2003). Sanat terapisinde olduğu gibi, sanat eserinin

estetik öncelikli değildir ve sanatsal iç görü sağlamak ve kendini ifade etmek için kullanılır.

Bazen insanlar kendilerini, yüzleşemedikleri, ifade edemedikleri ya da çevresindekiler tarafından anlaşılmadıklarını düşündükleri, bazı farklı duygularla baş başa bulabilirler. Dışavurumcu Sanat Terapisi, normalde dışavurumu güç olan ve hatta bazen acı verebilen bu gibi duygu ve düşüncelerin, imgeler, renkler ve şekillerin kullanılarak yansıtılıp açığa çıkarılmasını sağlar. Dışavurumcu Sanat Terapisi'nde, düşüncelerin ve duyguların görsel yaratımını sağlamak için boya ve çamur gibi değişik sanat malzemeleri kullanılır. Çizim yapma, heykel yapma, boyama ve bunun gibi sanatsal aktiviteler, kişilerin içsel çatışmalarına çözümler üretebilir, bastırılmış duygularını açığa çıkarmaya yardımcı olabilir hatta bireyin kişisel gelişimine katkıda bulunabilir.

Sanat terapisinde metaforlar ve semboller kullanılır. Ortaya dökülen şeyler problemi birebir yansıtmak zorunda değildir. Kişilerin kendi acılarıyla yüzleşmesi mümkün değil ya da çok zorsa bu yöntem kullanılabilir. “Çocukların resimlerinde kullandıkları simgeler, onların gördükleri, işittikleri, tattıkları, bildikleri, dokundukları, düşündükleri ve hakkında konuştukları şeyler için benimsedikleri işaretlerdir. Bir simge çocuk için duyular, anlamlar ve çağrışımlarla doludur” (Buyurgan ve Buyurgan, 2007, s. 43).

Sanat terapisinde malzemelerinde renk seçeneğinin çok olması da önemlidir. Siyah ve beyaz mutlaka bulunmalıdır ve farklı renklerin çeşitli tonları olmalıdır. Çünkü renk çeşitliliği, duyguların tam olarak ifade edilmeleri için önem arz eder. Günlük dilde kalıpların dışına çıkmak kolay değildir, sanat terapisinde ise dili kalıplardan çıkarır. Bu yöntem kişinin problemini yansıttığı, iç dünyasının bir aynası olduğu ve içeriği yaratılan üründe saklı olduğu için etkili olmaktadır.

Dışavurumcu sanat terapisinde sanat terapistlerinin, insanların sanat formlarına nasıl karşılık verdiğinin, danışan kişiyi ya da hastayı bir sanat formundan diğerine nasıl

geçireceğinin ve onlara nasıl rehberlik yapacağını pratik bilgisine sahip olmalıdır.

II.2.5. Çoklu Model Yaklaşımları

Terapistler dışavurumcu sanat terapisi ya da çoklu model bir yaklaşım kullanarak bir bireyin ya da grubun kendilerini ifade etmelerini kolaylaştırmak için görsel anlatım ile birlikte diğer sanat formlarını da kullanabilir. Çoğu terapist, bir çoklu model yaklaşım kullanmada sanat simgeleri/görselleri hakkında yazmanın, kişinin görsellerini daha iyi anlamaya yardımcı ve gerekli olduğuna inanır.

Yazma, bir görsele bakarak (serbest çağrışım süreci gibi) kendiliğinden akla gelen kelimeleri listeleterek bir hikâye yaratma ya da sadece basit bir başlık koymayı içerebilir. “Yazmanın, hem fiziksel ve hem de psikolojik sağlık üzerinde derin bir etkiye sahip olduğuna dair kanıtlar vardır. Yapılan çalışmalar ayrıca yazmanın kronik hastalıklar üzerinde eklem ağrıları (artit) gibi, pozitif etkiler gösterdiğine ve düzenli yazmanın hastalığın semptomlarını hafifletmede ayrıca kişinin ağrılarını algılamasında dahi olumlu sonuçlar doğuracağına dikkat çeker.” (Malchiodi, 2003, s. 114). Çoklu model aktiviteler, sanat ve hareketi birleştirme özelliğiyle etkileşim ve teşvikle birlikte, katılımcılar arasında deneyimin önemli bir parçası olan grup çalışmalarında özellikle faydalı olabilirler. Bu tür bir sanat terapisi süreci, kinestetik ve duyuşal deneyimlerle daha doyum verici ve bireyin kişisel ifadelerinde daha öznel noktalar yakalayabilmek için bireylere fırsat sunar. Bu aktivite aynı zamanda hareket, müzik, hikâye anlatımı ve yaratıcı yazma teknikleri içeren çoklu model işlemler içerebilir.

Bir dışavurumcu sanat terapisi ya da bir çoklu model sanat terapisi yaklaşımı, iki veya daha fazla sanat ifade biçimlerinin tedavi içinde birleşmesinden yararlanır. Psikolojinin pek çok kuramsal çerçevesi bu yaklaşımın içinde olmasına rağmen, dışavurumcu sanat terapisi ve çoklu model çalışmalar, sanat terapisinin ayrı ve eşsiz bir felsefe olduğunu kabul eder. Ancak, ayrı bir felsefe olarak tanımlanmasına rağmen dışavurumcu sanat terapisi, sanat terapisine benzer uygulama yöntemlerini paylaşır. Çoklu model tedavide sanat terapisi yaklaşımları, diğer sanat terapisi yaklaşımları gibi bireyin duygu ve düşüncelerini ifade

edebilmesi, sözlü iletişim, iç görü sağlamak ve yaratıcı sürecin potansiyel deneyimini sağlayan yöntemler sunar.

II.3. Sanat Terapisinin Terapötik Süreçlerdeki Önemi

II.3.1. Sanatın Tedavi Edici ve İyileştirici Yönü

Sanatta sadece resim değil, sanatın aslında her türü (resim, müzik, dans, şiir gibi) bilimle ilişkili olup terapötik amaçlara hizmet eder. “Müzikle tedavi, sanat ve bilimi bağdaştırarak, müzik ve ses aracılığıyla terapik bir amaç içerisinde, psikolojik güçlükler ve çeşitli somatik (bedensel), psikosomatik (ruhsal ve bedensel) sorunlarla olduğu kadar, nörotik ve psikotik hastalıklarla da duyumsal bir yaklaşımla ilgilenir.” (Altınölçek, 2011, s. 68).

Tüm sanat türleri sanatsal yaratılar kişinin kendisine ait bir dildir. Konuşma sınırlıdır, oysa görsel dilde ifadeler sonsuzdur ve şifa vericidir. Kişi, kendini ifade ederken bastırılmış olan duygularını dışa aktarır ve kendisinin iyileştirilmesini sağlar. Hayallerden, fantezilerden ya da yaşanmış deneyimlerden gelen sembolik imgeler, sanatla beraber somutlaşır. Somutlaşan görsellerle farkındalıklar yaşamak mümkündür. “Çocuğun sanat uygulamalarındaki duyguları ve hayal gücünün dışavurumları belirgindir, daha açıktır ve yapılandırılmış biçimdedir. Terapi eylemiyle kazanılmış memnuniyet duygusu, yalnızca basit bir rahatlama değil, aynı zamanda iç berraklığın, aydınlığın ve dayanıklılığın gittikçe artmasıdır.” (Kramer, ve Hellmuth, 1960, s. 9). Sanatla alınan yol çok geniştir, sınırsızdır ve şifalıdır. Sanat, çocukların kendileri ve iç dünyalarına ilişkin dışsal ve içsel algılarıyla iletişim kurabilecekleri imgeler yaratmalarına izin verir, ortam yaratır. Sanat, çocukların endişe, korku gibi hisleri tarafından kısıtlanabilen duygularını açığa çıkarmalarına olanak tanır. Örneğin sesini kullanmada çekingen davranan sınırlı bir çocuk, kâğıt üzerinde kırmızı rengi (“sinir” göstergesi) kullanarak rahatlama yoluna gidebilir. Böylece içinde barındırdığı öfkeyi, çılgınlıkları sesle açığa vurmaya alternatif olarak resimde kırmızı rengi kullanmış olur. Bu yol ayrıca klinisyenlerin de çocuğun içinde ne barındırdığını anlamalarına olanak sağlar. Çocuğun sanat üretimlerini gözlemleyerek onun gelişimini ya da gelişiminde eksik kalan yönleri açığa çıkarmak ve ölçmek mümkün kılınabilir.

“Sanatların incelenmesi yalnızca estetik değerlendirme, açığa çıkarma ve dışavurum elemanları değil aynı zamanda ruhsal rahatsızlığını açıkça ifade edemeyen insanlara tanı için bize yardımcı olacak araçların geliştirilmesi gibi birçok amaca hizmet edecektir. Sanat terapisinin her yönü ile belirli bir amacı ve işlevi vardır. Bu amaç ise hasta sağlığının daha iyi bir duruma getirilmesi ve hastalığın iyileştirilmesidir.” (Liss, 1943, s. 14).

Sanat ve oyun terapisi, birçok çocuğun çıkış noktası olarak izlediği evrensel faaliyetlerdir. Bu faaliyetler çocuklara katlanılamaz duyguları katlanılabilir kılmak, karmaşık, karışık düşünceleri bir düzene sokmak ya da daha kapsamlı bir hale dönüştürmek gibi olanaklar tanır. Çocuğun sanat üretimlerinde, imgelerinde, sembollerinde onların yaşadığı pozitif değişiklikleri izlemek mümkündür. “İsteddiği ve sevdiği malzemeyi bulduğu an çocuk kendine has kural dışı fakat bir fabrikanın çalışması gibi spontaneleşmiş bir çeşit sanayi kurmayı başarır” (Kehnemuyi, 1995, s. 19). Çocuk çizimleri, terapi sürecinde terapistle terapötik çoğu amacı gerçekleştirmede yardımcı olabilir. Sürecin verimliliğini artırıp iletişimi canlandırır. Bu çizimler çocuğun yaşadığı deneyimleri ifade ettiğinden daha sonra kanıtsal malzeme olarak da kullanılabilirler.

Çizimler, bilimsel kanıt olarak düşünülür. Araştırmacılar için bir destek ve cinsel istismar iddialarıyla ilgili bilgileri vurgulamanın bir yolu olarak da tanımlanmaktadır. İnsan figürü çizimleri, çocuklardan bilgiyi vurgulamaları konusunda araştırmacılara yardımcı olur. Araştırma çalışmaları, suskun olan çocukların, istismarı çizdikten sonra sözel ve daha açık olabileceğini vurgular. Bu durumda bir çocuk ne olduğunu anlatmaktansa göstermek isteyebilir (Bkz. Malchiodi, 2003).

II.3.2. Terapötik Süreçte Sanat Aracılığıyla Tedavinin Avantajları

Sanat terapisi, insan yaşamındaki tüm süreçlerde tüm yaş gruplarındaki bireylere yaşadıkları, yaşamakta oldukları, anlatamadıkları, ama resmini ya da çizimini yapmakta daha az zorlandıkları psikotik ve travmatik durumlarda onlara yardımcı olabilmek için bir yöntem olarak sunulabilir. Sanatın doğuştan ya da sonradan yaşanan fiziksel özür durumlarından, ruhsal ve zihinsel bozukluklara kadar geniş bir kapsamı içeren tedavi edici yönleri nedeniyle, her yaş aralığından danışan için ruhsal tedavide etkili ve alternatif bir

yaklaşım olarak kullanılmaktadır. Çünkü çizim ve boyama yapmak, renkleri dilediği gibi kullanmak, çamuru heykel ya da seramik yapmak için yoğurmak vb. insanoğlunu hep cezbetmiştir. Bu durum sanat terapisindeki tedavi edici süreçlerde terapik (tedaviye ait) çok yönlülüğe ve çeşitliliğe yansımıştır. Sanat aracılığıyla açığa çıkan bu görsel ifade ve anlatım seçenekleri zenginliğine, tedavi süreçlerinde neredeyse hiçbir danışanın kayıtsız kalamayacağı ortadadır. Bu yalnızca sanatın evrensel çekim gücü nedeniyle açığa çıkan ve ona özgü olan bir avantajıdır. Bu nedenle London'ın ifadesi bu kendine özgülüğü haklı çıkartır niteliktedir. Ona göre sanat, “Birincil olarak birbirine benzemeyen etnik kökenlerden tüm insanların okuyabildiği, konuşabildiği ve böylece iletişim kurabildiği evrensel bir dildir. İkincil olarak ise, sanatın, hayatın cansız, hareketsiz ve sıradan niteliğini canlı kılmasıdır” (London, 1988, s. 47).

Sanat terapisi, davranış bozuklukları, psikolojik ve psikiyatrik sorunlar, Alzheimer hastalığı, kanser, aids gibi çeşitli hastalıklardan acı çeken danışanlara uygulanabilir. Danışanlar, terapist eşliğinde sanat terapisi aracılığıyla bir takım uygulamalar yaparak iç yaşantılarına ilişkin görsel hikayeleri açığa çıkarabilirler. Burada asıl önemli olacak olan ise bu uygulamaların sanatsal değeri değil, hastanın uygulamasını oluşturma sürecinde zihnini, bedenini, ruhunu bütünleştirerek yaratmanın iyileştirici gücünden faydalanmasıdır.

Bazı hayal kurma tekniklerinden bağışıklık sistemini harekete geçiren imge ya da çizimin, kanserli hastalarda bir tedavi yöntemi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Tedavi etmede hayal gücünün kullanımına ilişkin birçok yaklaşım, hastanın hastalığıyla ve vücudunun onunla savaşını hayal etmesi ve hastanın çizdikleri üzerinde odaklanmıştır. (Bkz. Rubin, 2010).

Resim, müzik ve heykelle uğraşmak bedenin tüm hücrelerine olumlu mesajlar gönderir. Kişinin tavrı ve duygusal durumundaki olumlu değişimler sonucunda bağışıklık ve sinir sistemi de güçleniyor. Kişi, kendini açıp duygu ve düşüncelerinin dışarı akmasına izin verdiğinde iç sesini daha iyi duymaya başlıyor (Bkz. Aksoy, 2011). Böylece kendisini daha iyi tanıyarak, anlayarak, dönüşür ve iyileşir. Yaşadığı sorunun ya da durumun kaynağına

inerek onun bulgulanmasına (tanı konulmasına) ve seanslar aracılığıyla hızla iyileşmesine sanatsal aktiviteler, uygulamalar rehberlik eder.

Fiziksel travmaya (kaza sonucu yaralanma ya da cerrahi müdahale) maruz kalmış bir kişi için sanat tedavi edici, onu hayata bağlayıcı bir unsur olabilir. Hem kendini ifade etme hem de travma izlerini yok etmeye yardımcı olabilir. Sanat terapisi, bireye, travmanın başlanıcından tedavinin uzun ve genellikle zor geçen yorucu sürecinin sonuna kadar her aşamada yardımcı olabilir.

“Amerikalı Hemşireler Kurumu tarafından düzenlenen bir çalışmada, Ellie Irwin ve ben çocukları hikayeler anlatmaya ve cerrahi müdahaleden önce ve sonra resimler çizmeye davet ettik.(...) Çizimlerdeki vücut resmi çarpıklıkları çocukların ne kadar endişeli olduklarını göstermiştir. Benzer olarak, organ nakli yapılan hastaların çizimleri ve onların aileleri, idare etmede medikal takıma yardım ederek “cardiac catheterization” (anjiyo) ile ilgili ne kadar stres hissettiklerini yansıtmışlardır. Bazen çizimler, kişinin muhtemel belirtilerine karar vermede süreçleri azaltmak için ipuçları olarak kullanılmaktadır” (Rubin, 2010, s:219, 220).

Sanatın travma süreçlerindeki yararları Meksikalı ünlü ressam Frida Kahlo'nun hayatı incelenerek de görülebilir. Altı yaşındayken geçirdiği çocuk felcinin sonucu olarak bir bacağı özürlü kalan Kahlo'nun, 19 yaşında geçirdiği bir otobüs kazası nedeniyle, omurgası ve leğen kemiği ezilmiş, onu kronik bir ağrıya ve sürekli ölüm riskiyle baş başa bırakmıştır. Kahlo biyografisinde “ Bildiğim tek şey resim yaptığımdır çünkü ona ihtiyacım var.” der. Kahlo'nun günlüğünden seçmelerde, şiirsel ifadeleri ve resimlerinden onun kendi terapisini uyguladığı görülebilir (Bkz. Rubin, 2010).

Acıyla, hastalıklarla, doğumda ya da sonradan oluşmuş travmatik fiziksel, ruhsal ve zihinsel özürlerle mücadele etmek için sanatın, imgelerin kullanılması, ilaç tedavisi ve diğer alternatif yöntemlerin içerisinde kullanılan çoğu yöntemden biridir.

II.4. Çocuklara Yönelik Sanat Terapisi Uygulama Örnekleri

II.4.1. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunda Sanat Terapisi

Hiperaktivite, dikkat ve öğrenme bozuklukları, çocuk ve gençlerin ruh sağlığını, aile içi ilişkilerini, okul başarılarını olumsuz etkileyen, birçok alanda uyum problemleri yaratabilen sorunlardır. Öğrenme güçlükleri, birey veya çevre kaynaklı olabilir. Öğrenme sorunlarının ve okul başarısızlıklarının bireyden kaynaklanan nedenleri arasında zekâ gerilikleri, gelişimsel bozukluklar, duyuşsal ve duygusal sorunlar, kronik ve nörolojik problemler, ortopedik özürler, dikkat eksikliği, hiperaktivite, öğrenme bozukluğu sayılabilir. Çevreden kaynaklanan nedenleri ise aile içi çatışmalar ve hatalı anne-baba tutumları, sosyo-kültürel ve ekonomik dezavantajlar, travma sonrası stres bozukluğu, okul-öğretmen problemleri, eğitim programından doğan güçlükler olabilir.

Bireyde hiperaktivitenin yansımaları olarak dışa vuran görünür belirtiler söz konusu olabilir. Örneğin motor aktiviteler, sınır tanımamak, tırnak yemek, sürekli saçlarla oynamak vs. Bunlar dışa vuran aktiviteler olarak adlandırılırlar. İçsel problemler, uykusuzluk çekmek, aşırı konuşkanlık, aşırı hareketli olmak, hayal gücü ya da durmaksızın bir düşünce akışına boğulmak ve onları bir noktaya odaklamada problem yaşamak veya bu düşünceleri düzenlemeyi başaramamak olarak sınıflandırılabilirler.

Dikkatsizlik, gün içinde hayale dalmak (dalgınlık) gibi şekillerde de ortaya çıkabilir.

“Bir lise öğrencisinin: “Okul senin için neden zor?” sorusuna cevap olarak çizdiği resimde: “beynini pencereden dışarı uçarken” resmetmiştir. Bu lise öğrencisinin sınıfında iken beynini pencereden uçup giderken çizmesi, aslında kendini “kendi hapishanesinden” kurtuluşunun resmidir” (Malchiodi, 2003, s. 24).

Günümüzde Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu (Attention Deficit Hyperactivity Disorder = AD-HD) olarak isimlendirilen hastalığın belirtileri ilk kez 1902 yılında Still tarafından yayınlanmıştır. “Still "Çocuklarda anormal fiziksel durumlar" makalesinde, 20 vakanın "dikkatsiz ve aşırı hareketli, saldırgan, disipline direnen, karşı gelen, kanun tanımaz, aşırı heyecanlı" olduklarını bildirmiştir” (Oral, 2001, s. 1).

“Psikiyatrik muayenede okul, öğrenme veya uyum sorunlarından hangisinin birincil, hangisinin ikincil olduğunu ayırmak, planlanacak terapinin yönünü belirlemeye ışık tutar. Örneğin depresyon, anksiyete bozukluğu, yaygın gelişimsel bozukluk, davranış bozukluğu, hiperaktifiteli / hiperaktivesiz dikkat bozukluğu (ADHD/ADD) olan vakalarda öğrenme problemleri ve okul başarısızlığı sık görülür” (Oral, 2001, s. 2).

Terapinin başarısı da vakanın çok iyi değerlendirilmesine bağlıdır. Bu tarz sorunları olan çocuklara ve/veya gençlere tanı koymada oldukça titiz, davranılmalı, dikkatli çalışma ile değerlendirme yapılması gerekmektedir. Değerlendirme aşamasında, medikal, psiko-pedagojik ve psikiyatrik durum kapsamlı bir şekilde incelenmelidir. Doğru, eksiksiz bir tanı, ancak problemin çok iyi bir şekilde çerçevelenmesiyle konulabilir. Böylece vakanın yetersiz ve güçlü olduğu alanlar tespit edilebilir. Hangi sorunlara hangi terapi ve yöntemlerin uygulanacağına karar verilmesini de sağlar.

Sanat, bu yoğun deneyimleri anlayabilmek için çok iyi bir araçtır. Sanat, dalgınlıkla mücadele etmeye çalışan danışana, terapide duygularını ifade etmede bir yol sağlar. Sanat terapisi ürünü, sanatın kendisi, ortaya çıkan fikirlerin ya da bireyin var olan duygularını hem bireyin hem de terapistin kendisine görsel bir kayıt olarak sunar.

Sanat terapisi, ekip çalışması içindeki hiperaktivite ve dikkat dağınıklığından acı çeken danışanların en değerli kaynağıdır. Sanat terapisi teşhis sürecindeki bireyin görsel referansını oluşturur ve tedavi uygulama şekilleri göz önünde bulundurulmadan devam eden tedavi sürecindeki bir hastanın gelişim sürecini belgelemenin bir yolunu yaratır. “Genellikle psikiyatrik gözlem, psikolojik test, bireysel ve/veya grup terapisi ve eğitimsel destek, başka bir deyişle, çoklu model tedavi programının bir parçası olarak kombine edildiğinde çok daha fazla yararlı olmaktadır” (Malchiodi, 2003, s. 23).

Sanat terapi grubu, terapi gören bireye rahat bir ortam sunmalıdır. Bireylerin yaşlarıyla güvenli ve kontrol edilebilir bir ortamda bulunmaları uygundur. Böylece hasta kendini güvenli bir ortamda hisseder ve bu güvenli ortamda çevresindeki dünyaya ayak uydurabilmesi için gerekli sosyal becerileri edinebilir. Terapide çocuk grupları için uygun

görülen sayı bir terapistle birlikte 6 ila 8 hastadır. Ancak iki terapist konu ise, sayı 10'a kadar yükseltilebilir (Bkz. Safran, 2002).

Sanat terapisi, artı olarak, hiperaktivite ve dikkat eksikliği problemi için ilaç tedavisi gören çocukların gözlem ve değerlendirilmesinde tercih edilen bir yoldur. Bu yol aracılığıyla danışana uygun ilaç tedavisi sağlanabilir. Bu aktivite anlık davranışları destekler ve neticede ilacın etkisi de test edilmiş olur.

Sanatla tedavinin önemli amaçlarından biri de bireyde “bu şekilde hisseden tek kişi ben değilim” duygusunu uyandırmaktır. Bu farkındalığın uyandığı çocuklar hiperaktivite ve dikkat dağınıklığı konusunda açık olabilmekle ilgili bir rahatlığa erişirler. Seanslar birincil olarak bu çocukların yalnız olmadıklarını onlara hissettirir. Kendisinin dışında da birilerinin bu başarısızlık duygularından acı çekiyor olduklarının bilincine varmasını sağlar. Böylece terapistle bu konuyla ilgili problemlerin üstesinden birlikte gelebileceklerine inanıp, fikir alışverişinde bulunup problemlerine çözüm üretebilirler.

Sanat üretimi, motor beceriler ve duyuşsal verilerin yanı sıra görsel verilerle de işbirliği içindedir. Resimler, grup sürecinin ve hastanın yolculuğunun birer aynası ve görsel hatırlatıcıları, belgeleridir. Ayrıca bu belgeler, ebeveynler için hiperaktivite ve dikkat dağınıklığı problemi yaşayan çocuklarının içlerindeki fırtınaları görmelerine imkân veren araçlardır. Daha önce ifade edilen duyguların inkar edilmesini önleyen görsel kanıtlardır. Sanat, enerjinin yönlendirilmesini sağlayan, hiperaktiviteye olağan derecede yardımcı olan bir alandır.

II.4.2. Otizmli Çocuklarla Sanat Terapisi

“Otizm, yaşamın ilk yıllarında beliren sosyal ilişki, iletişim ve bilişsel gelişimde aksama ya da sapma olarak beliren, yineleyici ve sınırlı davranış ve ilgilerin olduğu bir tür gelişimsel bozukluktur. Otizm'in kelime anlamı ‘içe dönük, kendi dünyasında yaşayan’ anlamındadır” (Bkz. Sökmen, 2010). Otistik çocukların belirgin özellikleri: cansız nesnelere insanlardan

daha fazla ilgi göstermesi, kendini dış dünyadan koparması, anlamsız cümle ya da kelime tekrarları yapması ve yaşlılarına göre konuşmada geri kalması, göz teması kurmaktan kaçınması, kendine zarar verici (kendini ısırma, kafasını bir yere çarpma vb.) davranışlarda bulunması, anlamsız yeni sözcükler yaratması, cümle içinde kelimelerin yerlerini karıştırarak kullanması, arka arkaya anlamsızca hareketleri sürdürmesi (ellerini çırpma, öne arkaya sürekli sallanma davranışları gibi), aniden sebepsizce gülme ya da ağlama krizleri göstermesi, yaşlılarıyla uyum içinde oynayamaması, çevresindeki düzenin (eşyaların yerlerinin değiştirilmesi) bozulmasına aşırı tepkide bulunması ve nesnelere amacına uygun kullanamaması biçiminde ifade edilebilir.

“Sanat terapisinin görevi otizmlilerde biraz farklıdır. Otizmliler, dünyayı anlamak ve dahil olmak için motor koordinasyonu, genelleme, taklit etme, bilişsellik, iletişim, oyun ve dikkat alanlarında gerekli olan temel yeteneklere ihtiyaç duyma eğilimindedirler” (Malchiodi, 2003, s. 196). Bu sebeplerden ötürü sanat terapisi, otizmlilerde çocukların bu gereksinimlerine paralel hareket etmek ve yanıt vermek durumundadır. Sanat medyası, çeşitli araç-gereç ve etkinlikleri, otizmlilerde çocukların görsel-uzamsal güçleri üzerine inşa ederek, ayrıca oyunlar ve sosyal yetenekler yaratarak onların ilgisini çekmek ve bu aktivitelere onları dahil etmekle mümkün olabilir.

Sanat terapisi, otizmlilerde bir çocuk için kesme, yapıştırma, birleştirme, çizim ve boyamalar gibi çeşitli etkinliklerle motor koordinasyonlarını geliştirmek için bir ortam sağlayabilir, fırsat yaratabilir. Çocuğun çok aşamalı bir sanat projesine ya da grup aktivitesine dahil olmadan önce bu becerilerde ustalaşması önemlidir.

Otizmlilerde bireyler için iletişimin en problematik yönü, onların sözel yeteneklerine bakmaksızın, dilin sosyal yararlılığının zarar görmüş olduğu anlayışıdır. Bu, dilin, göz temasının ve yüz hareketlerinin sosyal çevreyle nasıl ilgili olduğu ve onu nasıl etkilediği anlayışını kapsar. Otistik bir çocuğun duyusal kaygı ilgileriyle birlikte bilişsel ve dil bozuklukları, diğerleri tarafından anlaşılma ve onların etkileşim kurma yeteneği üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olabilir (Bkz. Malchiodi, 2003).

Sanat terapisi; sanat, sosyalleşme, oyun gibi alanlarda otizmlili çocuklara yardımcı olmada çok disiplinli müdahalelerin bir parçası olarak önemli bir rol oynayabilir. Bu aktivitelerle sosyalleşen, yetenekleri gelişen otizmlili çocukların yanı sıra ebeveynlerin, kardeşlerin otizmlili çocuklarla baş edebilmelerinde en etkili yöntemleri tanımlamak ve uygulamak adına sanat terapisinden, sanat terapisi grup aktivitelerinden faydalanılabilir.

II.4.3. Şizofrenili Çocuklarla Sanat Terapisi

“Şizofreni bir beyin hastalığıdır. Beyin duyguların, isteklerin, düşüncelerin ve gözlemlerin oluştuğu, dünyayı ve kendimizi anlamayı mümkün kılan organdır. (...) Şizofreni, beyine bu görevlerini yetirmekte az veya çok derecede güçlük çıkarır (...) Genellikle şizofreni, kendini ilk defa kadın ve erkeklerde aynı oranda olmak üzere, genç yetişkinlik çağında gösterir, yani 15 ile 35 yaşları arasında” (Wunderink, 2002, s. 9). Tanımda da ifade edildiği gibi özellikle gençlik çağlarında görülmesi nedeniyle bu araştırma konusu kapsamında yer verilmesi uygun görülmüştür. Günümüzde şizofreni tedavisinde çok yönlü yaklaşımların yararlı bulunduğu bilinmektedir. Yaygın olarak bilinen tedavi yöntemlerinden bir tanesi antipsikotik ilaçların kullanılmasıdır. Ayrıca psikoterapilerle de şizofreni hastalığı tedavi edilmektedir.

Judith Aron Rubin (2005), çocukluk şizofrenisi olarak betimlediği ve gençlerin en şiddetli psikotik rahatsızlık formlarından birisi olduğunu ve onun hastalarıyla ilk kez 1963 yılında bir hastanede karşılaştığını belirtmektedir. Ona, hastanedeki uzmanlar tarafından şizofreni tanısı konulmuş olan çocukların sanat malzemelerini organizeli bir biçimde kullanamayacakları, kendilerine zarar verebilecekleri, yiyebilecekleri ya da onları çevreye bulaştırabilecekleri konusunda uyarılarda bulundu. O yine de tüm bu riskleri göze alarak onlarla çalışmayı istemiş ve çocuk gelişimi bölüm başkanı tarafından sanat terapisi oturumlarını denemesi için gereken izni almıştı. Kendisi sekiz hafta boyunca psikiyatri hastanesinde küçük bir odada on şizofrenili çocuğa sanat terapisi uyguladı. Hastaları terapi oturumlarına zamanında geldi, kullanmak istedikleri sanat malzemeleri ve yapacakları uygulamalar konusunda sınırlandırılmadılar. Hastalarının tümü kendi çalışma yöntemleri ve kişisel tarzları ile ilgiliydi. Rahatsızlıkları şizofreni olarak tanılanmasına karşın, onların

sanat uygulamalarında en güçlü göze çarpan özellik (monotonluk ifade eden tıp literatürüne rağmen), tümünün bireysel davranışlar ortaya koyması olmuştur. Aslında sanat malzemeleri ve konuya ilişkin sınırlandırılma getirilmemesi, hastaların sanat aracılığıyla kendi bireysel tarzlarını, farklılıklarını yansıtmaları bakımından onlara olağanüstü fırsatlar sunmuştur. Tıp literatürünün aksine ortak davranışlar sergilemesi beklenen bu hastaların düşünüldüğü gibi bir eylem ortaya koymaması, sanatın ve sanat aracılığıyla terapinin olağanüstü bir başarısıdır.

Rubin'in (2005) bu çalışması şizofrenili olmayan çocukların oluşturduğu bir grupla, şizofrenili çocukların oluşturduğu grup tarafından yapılan sanat terapisi oturumlarındaki uygulamaları arasından gelişigüzel seçilen ürünler arasında ayırımın mümkün olmayacağı yönündeki bir yargıdan oluşuyordu. Oysa sonuç öyle çıkmadı.

“Çocukluk şizofrenisi gibi tanı kategorisinde bir ima, yararlı ve birkaç geçerli amaç için, bireyselliğin bütünlüğünü, zenginliğini ya da yaratıcılığını tanımlamaya yeterli olamaz. Ne kontrol konularıyla (grupları) ne de herhangi bir anlamlı genellemeyle tanımlanabilen bu çocukların sanat uygulamaları karşılaştırılabilir. (...) Onların tüm benlik ve acı çektikleri şeyler dünyasından gittikçe yabancılaşmalarına rağmen, onlar, kendi bireysel benliklerinin esas eşsizliğini, sanat aracılığıyla gösterdi” (Rubin, 2005, s. 266).

Sanat aracılığıyla aynı tanı kategorisine ait olduğu öne sürülen her hangi bir hasta ya da hasta gruplarının, birbirinden tamamen farklı yönlerde düşünebildiği, hissedebildiği, boyayabildiği ve çizebildiği açığa çıkmıştır. Her insan bir tanı konulmuş olsun ya da olmasın, bu zamana kadar yapılan açıklamaların aksine doğumundan itibaren eşsiz bir bireyselliktedir.

II.4.4. Fiziksel Engelli Çocuklarla Sanat Terapisi

Bu araştırma kapsamında fiziksel engelli olan çocukların doğumlarından itibaren kas ve kemik yapılarında açığa çıkan anatomik bozuklukların cerrahi operasyonlarla bir ölçüye kadar tedavi edilebilir olanları dile getirilmektedir (Resim 3). “Yaygın spastisite ya da el ve bacak titremesi (atetoz) ve şiddetli ortopedik bozukluğu olan çocuklar vardı. Bazıları, özellikle sanat odasında yıkıcı, bozucu olacağı düşünülen nörolojik bakımdan hasarlı olan

hiperaktif çocuklardı” (Rubin, 2005, s. 266-267). Bu tür fiziksel engele sahip olan çocukların sağlıklı yaşlıları gibi mobilize (hareketli) olamamalarından ötürü düşünce ve duyularında açığa çıkan bozuklukların giderilmesinde, sosyalleşmesinde ve içedönüşün engellenmesinde sanat terapisi bir araç olarak kullanılmaktadır. Yukarıda adı geçen tanıların konduğu hastaların sanat odalarında sanılanın aksine yapıcı olmalarının gözlemlenmesi sanat aracılığıyla terapinin bu alanda da olumlu sonuçlar ortaya koyduğunu göstermektedir. “Şiddetli ortopedik ve spastisite ya da el ve bacak titremesi (atetoz) gibi kas engelli olan hastaların, hayal bile edilemeyecek ölçüde hareket halinde (mobilize) olmaları aynı derecede şaşırtıcıydı. Öyle ki, onlar hem birbirlerinden bağımsız hem de yaratıcı bir işlevsellik içindeydiler” (Rubin, 2005, s. 267).



Resim 3: Tekerlekli sandalyede yürüme engelli gençler seramik tabaka boyuyorlar.

Sanat terapisi, fiziksel engelli bir bireye hareket yeteneği, görme engelli bir bireye ise görme gücü veremez. Ancak sanat engelli insanlar için dünyayı keşfetmek ve eğlenmek, hayattan zevk alabilmek için bir araç olabilir. Sanat, engelleri olan insanlara, kendi çevrelerinde araçları ve süreçleri geliştirmek, yeteneklerinden haz duymak için sınırlı alanda sorumluluk şansı verir. Buluşlar aracılığıyla kendilerini tanıma fırsatı sunar. Onlara kendileriyle ve üretimleriyle gurur duyma şansı sağlar. Engelli insanlar, içlerinde tuttıkları

kırgınlık ve sinir duygularını, başkalarına bağımlı olma durumlarından ötürü, sanat sayesinde sembolik olarak zararsız bir şekilde açığa çıkartabilirler ya da yapmak istediklerini, erişemediklerini, arzuları bir nebze de olsa sanat aracılığıyla tadabilirler.

II.4.5. İşitme Engelli Çocuklarla Sanat Terapisi

İşitme engelli çocuklar sosyal yaşantılarında normal çocuklarla ya da yetişkinlerle karşılaştıklarında, kendilerini, sözel olarak ifade edememenin getirdiği yoksunluktan ötürü eksik ve sanki o toplumun üyesi değilmiş gibi algılayabilirler. Bu karşılaşmanın sıklığı ve yoğunluğu ruhsal yapılarında dengelenemeyen biçimleriyle kendini gösterdiğinde resimleri aracılığıyla dengelenmiş olarak yansıtılabilir. “İşitme engelli çocuklar gerçek ya da uzun bir düşünce seyri gerektiren konulardan ziyade, çok kötü olayların yaşandığı betimlemelere daha fazla ilgi duymaktadır. Orada sevecenlikten çok acımasızlık vardır. Bu onların işitme engelleriyle ilişkilendiren duygusal problem ya da korkularına bağlanabilir.” (Horovitz, Lewis, Luca, 1967, s. 143). Dolayısıyla işitme engelli çocukların topluma kazandırılmasında ve toplumda etkin bir yetişkin olarak rol üstlenmelerinde sanat terapisi kaçınılmaz olarak gereklidir.

Horovitz ve arkadaşlarının bazı araştırmalarına göre ise, “İşitme engelli çocuklar görsel hafıza bakımından daha üstündür. Bu, olasılıkla, onların işitsel duyularının yoksunluğunun eşitlenmesinden kaynaklanıyor olabilir. (...) İşitme engelli çocukların çizimlerdeki detaylarda özel bir zenginlik gözlemlenmiştir. Son zamanlarda yapılan araştırmalarda buna ek olarak, onların yapmış olduğu resimlerde sosyal etkileşim yetersizliğinden ötürü, çok fazla insan ve hayvan olmadığı tespit edilmiştir” (Horovitz, ve diğerleri, 1967, s. 143).

İşitme engeli olan çocukların doğal olarak sözel bir iletişim becerisine sahip olamadıkları söylenebilir. İşitme engeli olan çocuklar ilköğretim çağına kadar çeşitli özel öğretim kurumlarında yakın çevresiyle iletişim kurabilmeleri konusunda eğitilmektedirler. Ülkemizde işitme engellilerin eğitimi için kamu bünyesinde hem özel hem ilköğretim hem de orta öğretim düzeyinde okullar hizmet vermektedir. Bu okullarda görev alan

öğretmenler, İşitme Engelliler Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı'ndan mezun olur.

İlköğretim çağına gelmiş işitme engelli bir öğrencilerin normal ilköğretim okullarında psikolojik ve sosyolojik bir ayrıma maruz kalmamaları amacıyla özel eğitim almaları gerekmektedir. Böylelikle işitme engeli olan öğrencilerin normal yaşlılarına göre ortaya çıkan durumlarından ötürü oluşabilecek eğitimde fırsat eşitsizliği böylece dengelenebilecek ve onların sosyalleşmeleri sağlanabilecektir. “Uluslar arası ölçek olarak kabul edilen engelli nüfusun genel nüfusa oranı olan %14 oranında ve 1997 genel nüfus sayımı sonucuna göre, işitme engellilerin genel nüfusa oranı %0.6 olup tahminen engelli sayısı 377.193'tür” (Tarakçı, Kaplan, 2006, s. 149). Bu sayısal veriler sözel iletişim becerilerinden yoksun işitme engelli öğrenci adaylarının sanat terapisi aracılığıyla, hem onlarla empati kurularak iç dünyalarının açığa çıkartılması (Resim 4) ve iletişim kurulması bakımından hem de yakın ve uzak çevreleriyle çeşitli ortamlarda sosyalleşebilmelerini ve sözel olmayan iletişim kurabilme becerilerini geliştirmeye yardımcı olması bakımından önemini ortaya koymaktadır. “Dalley, sanat terapisini açık, anlaşılır ve düzenli olarak açığa çıkartılmayan, tam olarak anlatılamayan duyguları ifade etmenin karışık bir yolu olarak belirtmiştir. Sözel ifade yoksunluğu/yetersizliği olan çocukların duygularını görsel bir uygulama (resim, çizim vb) olarak dışa vurmaları özellikle yararlı olabilir” (Thomas ve Silk, 1990, s. 124).

“İntihar dürtüleri olan Eleanor'un çoğu zaman, bizim 40 sanat terapisi oturumuna başlamadan önce bir gereç ile gece bileğini kesmeye çalıştığı biliniyordu. Ne olduğunu bana tanımladıktan sonra farkına vardım ki, o, öfkesinin gerçek hedefinden çok kendi kendini incitiyordu. O, onu çok kızdıran bir yetişkinin ve kendisinin çok heyecanlı bir şekilde resmini çizdi.(...) Eğer o öfkesini kendisini ondan daha çok düşündüğünü söyleyen yetişkini koruduğu kadar bir ceza olarak kendisine yöneltseydi nasıl olurdu? Merak ettim ve bunu onunla paylaştım. Böylece Eleanor öncelikle, sanat terapisini öncelikle korku duygularını açığa çıkarmak ve sonra bu duygulara karşı kendisini korumak için kullanabildi. Korku duygularını açığa çıkarması ve kendini bu korkulara karşı koruması, bundan sonra ki süreçte de kendi kendini bilinçlendirme ve kontrol etme konusunda ona yardımcı oldu” (Rubin, 2005, s. 270-271).



Resim 4: Elenor'un öfkesini yansıtan çizimi.

Sonuç olarak, sanat terapisi oturumları aracılığıyla işitme engelli olan çocukların yaptığı sözsüz bir iletişim biçimi olarak resimlerinden yararlanılabilir. “Çekingen, sessiz, dil veya konuşma sorunu olan çocuklar için resim ve gözlem yöntemleri onun kendini anlatmasında en sağlıklı yoldur. Resim, çok sevilmesinin yanı sıra henüz sözcüklere egemen olamayan ya da sınırlı sözcük bilgisine sahip olan çocuklarca dış dünya ile iletişimi sağlar” (Yavuzer, 2004, s. 99). İşitme engelinden ötürü dile getirmek istemelerine karşın ifade etmekte güçlük çeken ya da bilinçaltında yatan ve kendini rahatsız eden duygularını dışa vuramayan ve bu nedenle terapi gereksinen çocukların yaptıkları resimler sözel olmayan iletişimlere alternatif bir araç olarak görülebilirler. Sanat terapisi aracılığıyla yapılan uygulamalarda işitme engelli çocuklar çevreleriyle iletişim kurabilmeleri konusunda sanatı bir araç olarak kullanabilecekleri bilincine varırlar.

II.4.6. Travma ve Rehabilitasyonda Sanat Terapisi

“Travma, canlı üzerinde beden ve ruh açısından önemli ve etkili yaralanma belirtileri bırakan yaşantı, bir doku ya da organın yapısını ya da biçimini bozan ve dıştan mekanik bir etki sonucu oluşan yerel yara olarak tanımlanmaktadır. Psikolojide daha çok; bireyin gerektiği gibi bir tepki gösteremediği, üzerinde durduğu halde çözüme kavuşturamadığı,

dolayısıyla bilincin dışına ittiği yaşantıdır” (Ekinici, 2011). Küçük ya da büyük oranlarda hem fiziksel kazalar geçiren ve çeşitli uzuvlarını kaybeden hem de ruhsal açıdan yaralanan hastaların maruz kaldığı fiziksel ve psikolojik travma çöküntülerin tedavisinde sanat terapisi kullanılmaktadır. Bir kişi ya bir kazadan ya da şok etkisi yaratan bir olaydan ötürü maruz kaldığı travmatik yaralanma ve cerrahi müdahaleyi gereksinen operasyonel durumlardan sonra oluşan karamsar, içe kapanık, baskın duyguların serbest bırakılması (açığa çıkartılması) ve ruhsal bir boşalma yaşayabilmesi için sanat terapisti eşliğinde tedavi olabilir.

“Ciddi yanıklar ve araba kazaları gibi medikal travmatik yaralanmaları, genellikle uzun süren bir acı ve engellilik döneminde devam eden tedavi süreci izler. Sanat terapisi, travmanın başlangıcındaki şoktan uzun ve caydırıcı rehabilitasyon sürecine kadar her aşamada yardımcı olabilir” (Rubin, 2005, s. 222).

Psikolojik ve fizyolojik bakımdan aynı rahatsızlığı yaşayarak ortak duyguları ve özürleri paylaşmalarından ötürü, grupla sanat terapisi aracılığıyla da hem terapist tarafından hem de grup katılımcılarının birbirlerine destek olmaları, tedavi sürecine ve sosyalle olmaya katkı sağlayabilir. Bir rehabilitasyon kurumundaki çeşitli travmatik durumlara maruz kalmış bir grup genç yetişkin, “Ulaşılabilir Tekerlekli Sandalye isimli bir şirket kurmuşlardır. Ayrıca çaresizlikleri ve acılı durumlarıyla baş edebilmek için sanatsal bir yol olan bir videokaset yapmışlardır” (Bkz. Rubin, 2005).

Ruhsal travma kapsamına fiziksel ve duygusal tacizler (dövülme, gasp olayları, çocukluk çağından beri süregelen sevgisiz ortam, sağlık, eğitim, barınma ve beslenme gereksinmelerinin karşılanamaması gibi), cinsel tacizler, doğal afetler (deprem, sel, fırtına, gibi), yangınlar, trafik kazaları, savaşlar, çatışmalardan etkilenmek girmektedir.

II.4.7. Aile İçi Şiddete Maruz Kalmış Çocuklarla Sanat Terapisi

Şiddete maruz kalan çocuklar, içlerine kapanık, hayattan kopuk ya da korku içinde yaşıyor olabilirler. Çocuğun bu duygusal durumundan anlatımının etkilenmesi yüksek bir ihtimaldir. Depresyonun, travmanın etkisiyle çocuğun kendini ifade etme gücü tükenmiş,

enerjisi azalmış olabilir. Resim yapmak genellikle motive ve teşvik edici ve çekici zevkli bir faaliyet olmasına rağmen, çocuk ruhsal durumu nedeniyle resme yaklaşmak istemiyor olabilir. Ondan terapisti tarafından çizim yapması talep edildiğinde ya bu fikre hiç yanaşmayacak ya da bu talebi geri çevirmemek için çabucak basmakalıp ve basitleştirilmiş resimler yapacaktır. Ayrıca çocuk tedavi sürecinde kendini güvende hissetmiyor da olabilir. Bir aile sırrını açığa çıkarabileceğinden, bu sebeple de kendisine bir zarar verileceği endişesini hissediyor ve kendini tehdit altında görüyor olabilir.

Şiddet yüzünden travmatize olmuş çocuklar resimlerinde beklenilenin aksine canlı ve ayrıntılı sahnelerle evdeki şiddet veya istismarı ifade etmek yerine, ayrıntıları oldukça seyrek kullanırlar. Kullanılan renkler çoğunlukla sınırlıdır ve ağırlıklı olarak siyah ve/veya kırmızıyı kullanırlar (Resim 5). Ayrıntılara özen göstermeden çabucak bir imge çizerler, kompozisyonları yetersiz ve kötüdür. Resimle anlatımları basittir, çoğunlukla kalıplaşmış karikatür tipleri veya karalamalar kullanırlar (Resim 6) (Bkz. Malchiodi, 1998).



Resim 5. Babası tarafından şiddet gören 8 yaşındaki bir çocuğun, babasını zararsız kılma çabasını göstermektedir.



Resim 6: On üç yaşındaki erkek çocuğun sıkça şiddet gördüğü üvey babasını resmettiği çizimi.

Tibbetts, Kuzey İrlandalı çocuklarla yaptığı çalışmada travmatik şiddeti işleme sürecine başlamak için çocukların kendilerini ifade etmelerine yardım etmek amacıyla onlara resim yaptırdı. Tibbetts çocuğun travmatize edici deneyimi üzerine kısa ve destekleyici bir konuşma ile başladı ve çocuklara istedikleri her hangi bir şeyin resmini yapmalarını ve bu şey hakkında bir öykü anlatmalarını istedi. Özellikle travmaları ile ilgili bir resim yapmaları istenmediği halde çocukların çoğu travmatize edici olayları anlatan veya ilgili imgeler çizdiler. Bu araştırmada çocuklar genellikle minimum ayrıntı kullandılar. İzlenimleri anlatırken travmayı dar bir odaklanma (travmatize edici olaya tam olarak odaklanabilmek için fonda ayrıntı olmaması) olarak kullandılar. Tibbetts, çocukların resim yaptıktan sonraki görüşmelerde genel bir depresyon hali sergilediklerini ve duygularını almaya çalışan görüşmeciye direndiklerini gözlemlemiştir (Bkz. Malchiodi, 1998).

Çocuklar, yaşadıkları travmayla ilgili imgeleri resimlerinde tekrar tekrar yineleyebilirler. Örneğin çocuk, şiddete uğradığı evi ya da ona şiddet uygulayan ebeveyninin ölümünü resmettiği sahneyi tekrar tekrar bıkmadan yineleyebilir (Resim 7). Bu yinelemeler sonucu bazen resimler tanınmaz hale de gelebilir. İmgelerin resimde tekrar edilmeleriyle travmaya karşı bir direniş sergilenmesinden ötürü bu yinelemeler iyileşme sürecine faydalı olabilir.



Resim 7: Yedi yaşındaki bir erkek çocuğun aynı yönde hareketlerle doldurduğu kağıdı.



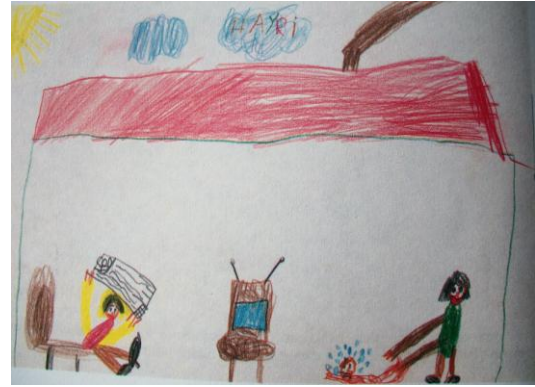
Resim 8: Fiziksel şiddete uğrayan altı yaşındaki bir erkek çocuğunun çizdiği karmakarışık tekrarlarla tanınmaz hale gelen resim.

Şiddet ve istismara maruz kalarak travmatize olmuş çocukların resimlerinde “aşırı gölge”lere rastlanır. Resimde aşırı derecede gölgelere yer vermek çocuk için oldukça enerji sarf edici bir etkinliktir. Yansıtmacı resim literatürü çoğu resimdeki aşırı gölgeyi “endişe” unsuruna bağlar (Bkz. Malchiodi, 1998). Ancak gölgeleme her zaman endişe göstergesi olmayabilir. Çocuk, resim öğretmenin tüm kâğıdı renklendirme tavsiyesiyle kâğıdını dolduruyor da olabilir. Çocuk devamlı aynı hareketlerle kâğıdı doldurmayı/gölgelemeyi rahatlatıcı buluyor olabilir (Resim 8).

Sonuç olarak sanat terapisi, çocukları kendi tedavilerinde aktif bir katılıma dahil eder. Travmalarında pasif, içe kapanık davranışlarının aktif ve travma deneyimlerinin dışavurumunu kontrol altına almalarını sağlar. Çocuğun endişesini azaltmaya yardımcı olur. Travma, sadece bilişsel değil, aynı zamanda duyuşsal bir deneyimdir. Çocuk üzerindeki travmatik bir olayın etkisini anlamak için çocuğun deneyimlerine şahit olmak gerekir ki bunu da sanat terapisiyle yapmak mümkündür. Çocuğun maruz kaldıkları sonucunda yakın ve uzak çevresiyle ilgili düşüncelerinin anlaşılabilmesini sağlar (Resim 9), (Resim 10). Sanat terapisi, çocuğa hikâyesini sunması için onu teşvik eder. Korkularını, endişelerini, kızgınlıklarını ve intikam duygularını ya da mağduriyetini ifade etme fırsatı sunar.



Resim 9: Sekiz yaşındaki erkek çocuğun aile içindeki rahatsızlığını anlattığı resim.



Resim 10: Dokuz yaşındaki erkek çocuğun annesini sevgiyle resmederken, şiddet gördüğü babasını çirkin yansıttığı resim.

II.4.8. Cinsel İstismara Maruz Kalmış Çocuklarla Sanat Terapisi

Çocuk istismarı, karmaşık nedenleri ve trajik sonuçları olan, çocuğun büyümesini ve gelişimini olumsuz etkileyen, tıbbi, hukuki, gelişimsel ve psiko-sosyal kapsamlı, ciddi bir sorundur. Dünya Sağlık Örgütü, kasıtlı ya da kasıtsız yapılan, çocuğun sağlığını, bedensel ve psiko-sosyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen davranışları “çocuk istismarı” olarak adlandırmaktadır. “ABD’de 1993’te yapılan bir çalışmanın verilerine göre çocukların yaklaşık %1’i istismar, %1.5’i ihmale uğramaktadır ve bu oranların buz dağının sadece görülebilen kısmı olduğu düşünülmektedir. (...) Vakaların üçte biri altı yaşın altındaki, üçte biri 6 ay- 3 yaş arasında, üçte biri üç yaşından büyük çocuklardır” (Kara, Biçer, Gökalp, 2004; s. 141).

Çocuğun fiziksel ve / ve ya cinsel istismarı yaygın bir trajedi olarak bilinmesine karşın, güvenilir istatistikler henüz mevcut değil. Bazı araştırmacılar yılda 100 000 – 500 000 arası dava olduğunu tahmin etmekte, diğerleri ise 20 milyon Amerikalıyı gösterirken bazı raporlar da 60.000 ile 4.000.000 arasında olduğunu işaret etmektedir. Rakamların bu kadar çelişkili olmasının nedenlerinden birisi, bu durumu açığa çıkarma utancı ve korkusudur. Sanat terapistleri, diğer ruh sağlığı ve eğitim uzmanlarına göre sanat terapisi, istismar kurbanı çocukların teşhis ve tedavisinde en uygun ve stres gerektirmeyen bir tekniktir. Çocuklar travmatik olayları sözlü olarak ifade etmekten çok, rahatlatıcı çizimlerle ifade etmeyle ilgilidirler (Dufrene, 1994, s. 7).

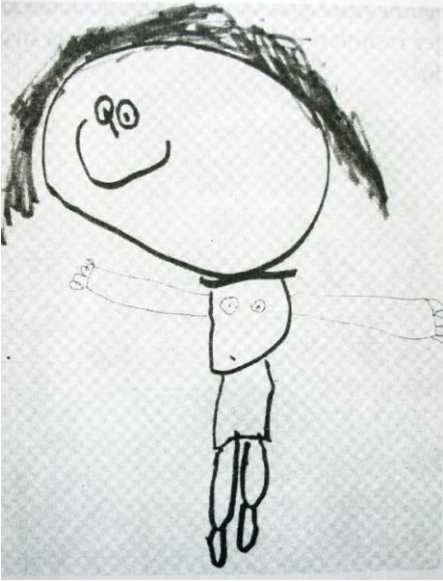
Cinsel istismar, psiko-sosyal gelişimini henüz tamamlamamış olan yaşı küçük bir çocuğun, bir erişkin tarafından cinsel hazlarına alet edilmesidir. On sekiz yaşına kadar kız çocuklarının %12-25’inin, erkek çocuklarının ise %8-10’unun cinsel istismara uğradığı bilinmektedir (Bkz. Türk Lal, 2012). Cinsel istismar, genital, oral-genital ya da oral temas ile olabileceği gibi, teşhircilik, röntgencilik, çocuğu pornografide kullanma gibi şekillerde olabilir. Cinsel istismar her zaman şiddet içermez. Bu gibi bir istismara uğramış çocukta gizil davranış bozuklukları (uyku problemleri, karın ağrısı, değişik fobiler gibi), korku reaksiyonu, anksiyete (sürekli kaygı, bunaltı, sıkıntı hali), depresyon, kızgınlık, düşmanlık, stres bozukluğu gibi davranışlar görülebilir. Ayrıca çocuk, kendi yaşına uygun olmayan cinsel davranışlar sergiliyorsa, istismardan şüphelenmek gerekir. Cinsel istismar eylemi, özellikle aile içinden kaynaklanıyorsa, çocukta meydana gelebilecek uzun süreli duygusal ve davranışsal hasarlar daha da ağırlaşmaktadır (Bkz. Kara ve Diğerleri, 2004).

İstismarın fark edilmesi çoğu zaman tesadüfi olabilir. Çünkü istismar her zaman fiziksel bir bulgu ortaya koymuyor olabilir. Cinsel istismarın tanısı genellikle çocuktan dinlenen öykü ile konulur. Ancak, istismara uğramış çocuk genellikle korku, utanç ve suçluluk duygularıyla çevrilmiş olduğundan, belki de cezalandırılacağı hatta terk edileceği duygularına kapılmış olacağından bu şiddeti dile getirmekte çekingen davranabilir. Bu noktada çocuğun duygularını keşfetmek, korku ve duygularının dışavurumunu sağlayabilmek için sanat terapisine başvurmak akıllıca ve gerekli bir yöntemdir. Sanat terapisi, istismara uğramış kurbanların teşhis ve tedavi aşamasında kullanılacak en uygun ve “stressiz” yöntemdir. Sanat terapisi, yaşantıları dile getirmekten, özellikle de bu gibi ciddi vakalarda, çocuk için daha rahat bir olgudur. Sözel iletişim istismar kurbanı için muhtemelen zorlayıcı olacağından, bilinçaltı duygulara ve problemlere sanat terapisiyle inilebilir. “İstismar çocuklukta da olsa yetişkinlikte de olsa, hem baskı altında tutulur hem de hastaya ulaşılması imkansızdır.(...) Bu sebeple, travmatik olaylar bilinçsiz ya da korkudan bastırılmış olsa da, sanat “konuşmadan anlatma” için mükemmel bir yöntemdir.” (Rubin, 2010, s. 209). Kişi, istismarla ilgili anılar barındırıyorsa bile, genellikle bu konunun yüzüne vurulacağını ya da anlattığı takdirde tehlikede olabileceğini, problem yaşayacağını düşünebilmektedir. Bu durumda, sanat terapisi, korkularla, endişelerle aslında kişi fark etmeden kendisiyle yüzleşmeyi sağlar. Sözel olarak ifade edilemeyen, içe atılmış, bilincin derinliklerine itilmiş ve üstü kapanmış travmatik yaşantılar, deneyimler terapi sürecinde sanat aracılığıyla açığa çıkarılabilir.

“Yıllardır diğer sanat terapistleri gibi ben de tacize uğramış pek çok çocukla birlikte çalıştım. Jackie sadece babası tarafından cinsel olarak taciz edilmemiş, aynı zamanda o korkutucu bir olaya da tanık olmuştu. O, her ikisi hakkında da konuşmadı.(...) Çünkü kendisinin hem yetişkinlere hem de akranlarına karşı hırçın davranışları, kendisini yapayalnız hissetmesine neden oldu. Jackie’nin belirtilerinde herhangi bir değişiklik olmaksızın, yaklaşık bir sene boyunca “oyun terapisine” katıldı. Jackie’nin sanat tedavi seminerlerine katılan bakıcısı, sonunda uzun bir uğraş gerektirmesine rağmen sanat terapisinin yardımcı olacağına karar verdi.” (Rubin, 2005, s. 325-326).

Sanat terapistleri ve psikologlar, genellikle çocuğun cinsel istismara uğrayıp uğramadığını belirlemek için “DAP” (Draw A Person = Bir Kişi Çiz) testini uygularlar. DAP, zorlayıcı olmayan çok az sözlü beklentisi olan bir testtir. Bazı hipotezler cinsel istismara uğramış

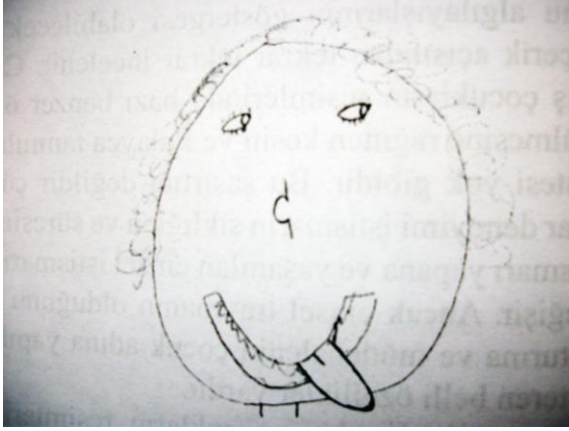
çocukların ve ergenlerin, bu travmayı yaşamamış çocuk ve ergenlere göre çok daha büyük ve aşırı abartılı bir şekilde seksüel insanlar çizdiklerini ortaya koymaktadır. Örneğin, aşırı cinselleştirilmiş figürler, göğüslerin varlığı (Resim 11), vurgulanmış açık ağız (Resim 12), (Resim 13) uçan pantolonlar, abartılı saçlar (Resim 14), genital bölgeleri karalamak veya genital bölgeleri saklayan eller ve erkeklik organına benzeyen şekiller (Resim 15). çizdikleri görülmektedir. Ayrıca resimlerde diğer göze çarpan özellikler ise, figürden çıkarılmış eller, ayaklar, portreden çıkarılmış gözler/göz bebekleridir (Resim 16). Genel olarak biçimsiz, bozuk, çirkin denilebilecek figürler görülmektedir (Resim 16). Araştırmalar, figürlerden çıkarılan eller, ayaklar, parmaklar gibi uzuvların, çocuğun hissettiği suçluluk duygusunu, olayın suçlusu olarak kendini gördüğünü ve utanç duyduğunu açığa çıkardığını göstermektedir. (Bkz. Dufrene, 1994).



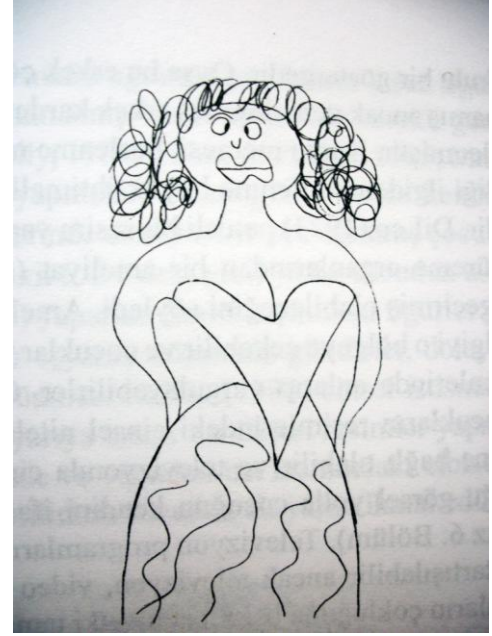
Resim 11: Cinsel istismara maruz kalmış altı yaşındaki erkek çocuğunun çizdiği figür.



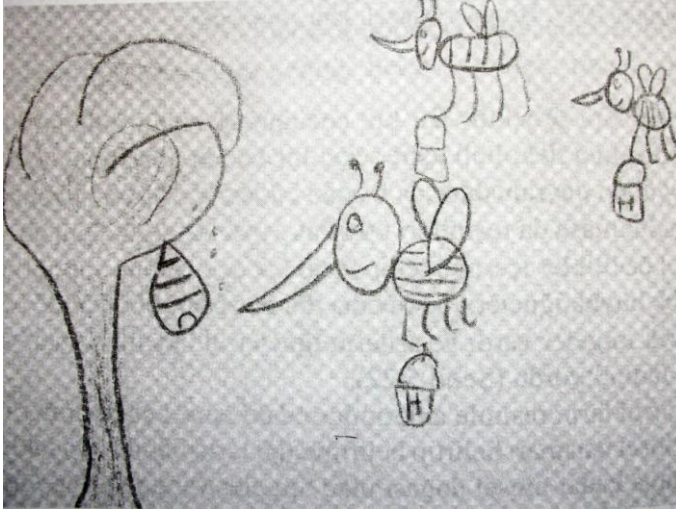
Şekil 12: Sekiz yaşında cinsel tacize uğramış kız çocuğunun çizdiği figür.



Resim 13: Cinsel istismara uğramış sekiz yaşındaki bir kız çocuğunun çizdiği figür.



Resim 14: On yaşındaki cinsel istismara uğramış bir kız çocuğunun çizdiği figür.



Resim 15: On yaşındaki cinsel istismara uğramış kız çocuğunun yaptığı resimde arılar ve “kıcımlı acıtıcı iğneleri” gösterdiği resim



Resim 16: On iki yaşındaki cinsel istismara uğramış kız çocuğunun orantısız vücutlu ve göz bebekleri olmayan figürü.

“Aynı zamanda çocuğun çizdiği insan figüründeki uzuvların gerçek oranlarıyla çizilmemesi, ağız ya da gözün belirgin olması ya da bazı uzuvların hiç çizilmemesi vb. birçok gizli mesaj iletebilir. “Freud, bir çocuğun yaptığı resimlerin, kuvvetli bir şekilde onun bilinçaltındaki istekleri ve korkularından etkileneceğini belirtir. Her ne kadar bu isteklerin dışavurumu sembolik ya da gizlenmiş biçimde olsa da.” (Thomas, 1990, s. 64).

Sanat terapisi, problemlerin somut olarak ortaya dökülebildiği muazzam bir yöntemdir. Sanat üretimleri, istismara uğramış kurbanlar için kendi kendilerinin hazırlamış oldukları haritalardır. Bu haritalardaki çarpıklıkların farkına varabildikleri anda iyileşmeye olan ilk adımlarını da atmış olurlar. Ayrıca çocukların, yaşamlarının gelecekteki bir döneminde bu konuda yardım almanın gerekebileceğinin farkında varmaları da önemlidir. Sanat terapisi, duyguların keşfedilmesinde yaratıcı bir süreç olarak kullanılır ve kurbanların istismar odaklı duygularını ifade ve çözümlemede onlara yardımcı olur, onlara içsel çatışmalarını uzlaştırma olanağı tanır.

BÖLÜM III

ÇOCUK RESİMLERİNİ ANLAMAK VE YORUMLAMAK

III.1. Çocuk Resimlerini Anlamak İçin Çok Boyutlu Yaklaşımlar

Çocukların resimleri aracılığıyla anlatımlarının anlaşılmasında birçok teorik bakış açısı vardır. Çeşitli yansıtmacı resim testleri (Yansıtmacı resim testleri, resimlerin, imgeleri yaratan kişinin içsel psikolojik gerçeklerini ve deneyimlerini yansıttığı inanişına dayanılarak “yansıtmacı resim” teriminin ortaya çıkmasını takiben geliştirilen testlerdir. Çocukların tepkilerinin belirli figürlerle, yani insanlar, ağaçlar gibi genel temalarla kişiliklerini, algılamalarını yansıtabilecekleri fikrine dayanır.) çocukların kişiliğine, bilişsel yeteneklerine ya da duygusal gelişimine sınırlayıcı bir bakış açısı getirdiğinden, onların resimlerini bilimsel açıdan birçok yönüyle kapsamlı olarak incelemek gereklidir.

Rudolf Arnheim, çocuk sanatı üzerine alternatif yöntemler düşünen bir psikolog olarak, psikoanalitik etkilerin desteklediği bir inanış olan çocuk resimlerinin sadece onların zekâlarının bir göstergesi olduğu ve duygusal çelişkileri ifade ettiği düşüncesinden ayrılmıştır. Estetiğin, bilişin, araçların ve fikirlerin görsel biçimlerle gelişimi arasındaki etkileşimin önemini görerek çocukların sanatsal faaliyetlerinde daha çok sanat tabanlı bir görüşün arkasındaki güç olmuştur (Bkz. Malchiodi, 1998).

Son yıllarda çocuk resimlerine sadece değerlendirme amacıyla değil, terapi ve tedavideki öneminden ötürü de ilgi artmıştır. Çocuk resimlerinin terapötik müdahaleyi zenginleştirme fikri resim terapisinin doğuşu olarak nitelendirilebilir. Resim terapisinin odak noktası sadece çocukların anlatımcı çalışmalarının ne anlama geldiklerini çözümlmek değil, aynı zamanda resim yapma sürecinin ve bu süreçte yaratılan ürünün karmaşıklığını anlayabilmektir. Çocuk resmiyle ilgilenirken bir yandan onunla resmi hakkında konuşmak, terapistin resmi anlaması için önemli bir noktadır. Bu resimlerin kişisel olduğunu gösterir.

Resim terapisinin bir meslek olarak ortaya çıkması 1940'larda Margaret Naumburg sayesinde olmuştur (Bkz.Malchiodi, 1998). Naumburg, eğitimde bilinçaltının önemini vurgulamış ve alana önemli katkılarda bulunmuştur. Geleneksel yaklaşımlar yerine Walden'da (New York City'nin ilerici bir okulu) çocukları kendiliğinden resimle ifade yoluyla öğrenmeye teşvik etmiştir. O, resmi sembolik bir konuşma biçimi olarak görmüştür ve anlık (spontan) resmin psikoterapötik tedavi için faydalı olduğunu savunur. Naumburg, çocuklar ve yetişkinlerle yaptığı çalışmalarda resmin anlamı ve değeri üzerine bazı önemli ayırıcı özellikler buldu. Terapide resimli anlatımı, hasta ile terapist arasında sembolik iletişimin bir şekli olarak gördü. Özellikle planlanmış testlerin sonucunda çıkan resimlerden ziyade, serbest olarak yapılan resimlerin daha değerli olduğunu vurguladı. Bu, resim terapisi alanını diğer alanlardan ayırmakla kalmıyor, ayrıca daha geniş uygulamalarla çocukların görsel ifadelerini anlama yollarına zemin hazırlıyordu (Bkz. Malchiodi, 1998).

Ressam, eğitimci ve resim terapisi alanında öncü olan Edith Kramer, resim terapisindeki iyileştirici yönün, yaratıcı çalışmayı tetikleyen psikolojik süreçlerde saklı olduğuna inanıyordu. Resimle anlatımların bir çeşit duyguları resimlere yansıtan bir işlem olduğunu fark etti (Bkz. Malchiodi, 1998).

İngiltere’de çocuk doktoru olan Donald Winnicot (1971), çocuk resimlerinin, çocuk ve terapisti arasında bir iletişim aracı olarak kullanılabilmesini inceledi. “Resim tamamlama oyunu” adını verdiği bir teknik geliştirdi. Winnicot öncelikle kâğıda bir çizgi çizer ve çocuk bunu geliştirip başka bir şeye dönüştürür. Sonra çocuk ikinci bir kıvrım çizer ve terapist bunun üzerinden bir resim yaratmaya çalışır. Bu tekniğin amacı çocuğun duygu ve düşüncelerinin iletişimini başlatmak ve yaratılmış olan resimler üzerine bir öykü anlatılması için kullanmaktır (Bkz. Malchiodi, 1998). Bu teknik, bir taraftan resimle anlatım yoluyla çocuğun öznel metaforlar geliştirmesini sağlarken, diğer taraftan terapist ile çocuk arasında iletişim aracı bir olarak resmin önemine vurgu yapıyordu.

Oyun 1920’lerden beri çocuk terapilerinde kullanılmaktadır. İletişim kurmak, onların davranışlarını yorumlamak, travma yaşayan çocuklara yardımcı olmak için kurallı oyunlar, resim malzemeleri ve çeşitli oyuncaklar kullanılır. Terapilerinde oyunu kullanan oyun terapistleri, danışmanlar ve psikologlar, çocukların resimlerini sözsüz iletişimin bir unsuru olarak, sorunların grafik betimlenmesi ve oyun terapisinin zenginleştirilmesi biçiminde görürler. Sanat terapisti ve psikolog olan Rubin, çocuklarla olan çalışmalarına sanat terapisini, yaratıcı oyunu ve resim eğitimini de katmıştır. Normal, duygusal rahatsızlığı olan, özel gereksinimleri olan ve engelli çocuklarla olan çalışmalarında resim yoluyla ustalaşma, kendini ifade etme, duygusal problemler ve travma ile yüzleşme gibi amaçlarla çocukların resmi nasıl kullandıklarına büyük önem vermiştir. Malchiodi’ye göre, Winner, çocukların resimle ifadelerinin küçük yaşlarda bile oldukça karmaşık olduğunu belirtir. Gardner ve Winner, çocuk resimlerinin onların bilişsel yeteneklerinin gelişiminin bir göstergesi olduğunun altını çizer. Kellogg, çocuk gelişimi ve antropoloji alanlarını birleştirmiştir. Bütün insanlığa ait evrensel imgelerin çocuklar tarafından benzer şekilde

düzenlemelerle yapıldığını ve ortak kalıpların ortaya çıktığını öne sürdü. İncelediği 200.000'den fazla çocuk resminde, ortak biçimlere, düzenlemelere ve şekillere dikkat çekti. Silver, zihinsel ve duygusal gelişmede sanatın rolünü anlamaya 20 yılını vermiştir. Önce işitme engelli çocuklarla, daha sonra da öğrenme engelli ve felçli yetişkinlerle yaptığı çalışmalarında çocuk resimlerini bilişsel bir yaklaşımla inceledi. Ona göre çocuk resimleri, birkaç çizginin ve biçimin bir fikri, birisini, çevreyi veya kavramı temsil ettiği, kendisini başkasının yerine koyarak düşünmelerini yansıtan imgelerdir. **Silver Resim Testi** ve bunu izleyen araştırmaları, resmin sıralama, en, boy ve derinliğin uzamsal bağlantısını temsil etme, seçme ve bir araya getirme becerisini gösterebildiğini ortaya koymaktadır (Bkz. Malchiodi, 1998).

Sonuç olarak göz önünde bulundurulması gereken birçok boyut, felsefe ve birçok olası teori vardır. Dahası çocukların bütün zenginliklerine, anlıklarına, karmaşıklıklarına değer vermek esastır. Çocukların resimle anlatımları benzersizdir ve kültürel, duygusal deneyimlerinin ışığında böyle ele alınmalıdır. Terapistlerin, çocukların iç dünyalarının yansımaları olarak onların resimlerine duydukları hayranlıklar eşliğinde resimlerin değerlendirme ve tedavi edici çalışmalarda önemli rol oynadıkları bir gerçektir.

III.2. Çocuk Resimlerinin Gelişim Aşama Ve Evreleri

Çocukların zihinsel ve bedensel gelişimlerine paralel olarak, onların sanat üretimlerinde de gözle görülür bir değişim söz konusudur. Çocuğun çizim serüveninde, erken yaşlardaki basit karalamalarından başlayarak ergenlik dönemine kadar sürekli bir değişim ve gelişim gözlenir. Ancak her çocuğun aynı sanat evresine aynı zaman aralığında ulaşması söz konusu değildir. Fakat genel olarak, üstün zekâlı ve düşük zekâ seviyesine sahip çocuklar haricinde, hemen hemen çoğu çocuk bu gelişim evrelerine yaşlarıyla aynı zaman diliminde ulaşır.

“Çocuk resimlerindeki gelişim altı evrede incelenebilir.” (Yavuzer, 1992, s. 31).

- 1- Karalama Dönemi (2-4 yaş)
- 2- Şema Öncesi Dönem (4-7 yaş)
- 3- Şematik Dönem (7-9 yaş)

- 4- Gerçekçilik (Gruplaşma) Dönemi (9-12 yaş)
- 5- Görünürde Doğalcılık (Sahte Gerçeklik) Dönemi (12-14 yaş)

III.2.1. Karalama Dönemi (2-4 yaş)

İkinci yaş döneminde, çocuğun kâğıdın üzerine gelişigüzel, amaçsız ve anlamsız olarak çizgiler çizdiği döneme karalama dönemi denir. Bu dönemde çocuk, çizimleriyle bir şeyler anlatmak derdinde değildir. Bunlar genellikle motor hareketlerin sürüklediği çizim alıştırmalarıdır. Ellerini amaçsızca kâğıdın üzerinde gezdirir, gezdirdikçe kalemin bıraktığı izleri keşfeder, o izleri yaratanın kendisi olduğunun farkına varır. Yetişkinler için anlamsız olan bu karalamalar, çocuğun kendini ifade etme basamağının ilk adımlarıdır. Tesadüf eseri ortaya çıkan karalama eylemi, giderek istemli olarak yapılmaya başlanan, zevk haline gelen bir aktiviteye dönüşür. Bu aktivitede, başlangıçta omuzdan gelen dairesel ve zikzak hareketlerin, yerini dirsek ve elden gelen hareketlere bırakması gibi genelden özele bir tablo çizilir.

Kurşun kalem, tükenmez kalem gibi araçlar ilk çizgileri oluşturmada rol oynar. Çocuk tesadüfen oluşturduğu çizgilerini bir beceri haline getirene dek tekrarlar. Zamanla kalemini arzu ettiği gibi yönlendirme becerisine erişir ve buna paralel olarak çizgileri de gelişir. Başlangıçta kâğıdın üzerine gelişigüzel yerleştirilen karalamalar, zamanla yetişkinlerin anlayabileceği seviyede çizgilere dönüşür. Çocuk da kendi çizgilerini keşfetmeye, haz duymaya başlar.

“Pek çok araştırmacıya göre bu karalamalar, amaçsız ve eşgüdümsüz hareketler değildir. Tersine örüntülerin (desenlerin) farkında olduğunu ve göz-el eşgüdümünün giderek arttığını gösterir. Yıllarca araştırma amacıyla 8000 kadar çocuğun toplanan resimlerini inceleyen Rhoda Kellogg, Çocukların Sanatını Çözümleme (Analyzing Children’s Art) adlı yapıtında 20 temel karalama türünden söz eder. Kellogg’a göre, tek çizgi ya da çok çizgilerden oluşan bu karalama tekniklerinde temel ilke, göz kontrolü olsun ya da olmasın kendiliğinden yapılan bir hareketin ürünü olmalarıdır.” (Yavuzer, 1992, s. 34-35).

Karalama evresinde çocuğa sunulan materyal zenginliği ile çevresinin tutumu büyük önem teşkil eder. Çocuğun girişimci ruhu desteklenirse, ona sağlıklı bir ortam sunulursa ilk

çocukluk dönemi de dengeli ve başarılı geçer. Eğer çocuk materyal sıkıntısı çekerse, araç gereçlerin ne işe yaradığını bilmez ya/ya da onlara hiç ulaşamazsa, çevresinde resim çizen hiç kimse bulunmuyorsa, resim konusunda başarı olasılığı daha da düşer. Buna bağlı olarak da resim yapma konusunda daha az girişim gösterir daha az dener. Kendini ifade etmede resmi daha az kullanır.

Çocukların büyüme sürecinde, bedensel gelişimlerinde bireysel farklılıklara rastlayabildiğimiz gibi, karalamalarında da bazı farklılıklara rastlayabiliriz. Ancak bu farklılıklar psikolojik ve fizyolojik farklılıkları yansıtır. Örneğin, çocuklar 2 ila 4 yaş arası karalama evresinde bulunurlar. İlkokul birinci sınıf öğrencisi olan bir çocuk eğer hala karalamalarla uğraşıyorsa, bu, çocuğun kendi yaş seviyesinin altında bir etkinlikle zaman geçirdiğini gösterir. Bu da, çocuğun beceri eksikliğinden çok, gelişim problemi yaşadığını göstermektedir.

Çocuk, çizimleri aracılığıyla, çevresine gelişimiyle alakalı sunumlar yapmasının yanı sıra, çizgilerine bakarak kendi görsel kontrolüne sahip olduğunun da bilincine varır. Çizgilerini yarattıkça kendi bağımsızlığını kazandığının farkına varır. Bu duygularla çevrelendiğinde ise gerginliği azalır. Çocuk bu sürece girmişken, çevresinin (anne, baba, öğretmen) tutumu da önemlidir. Anne-babaların karalama aşamasındaki çocuklarına çizimlerinde müdahale edip, ona yardımcı olmak amacıyla kalemi eline alıp bir şeyler öğretmeye çalışması, çocukta hayal kırıklığına sebebiyet verebilir. Çünkü kuşkusuz, çizmek çocuğa haz veren bir uğraştır. Bu evrede çocukla ilgilenmek doğru bir davranış olsa da, bu ilgi, çocuğu cesaretlendirme, teşvik etme, ona çizim imkânları oluşturma yönünde olup, çocuğa müdahale etmeden onun faaliyetleri doğrultusunda gerçekleştirilmelidir.

III.2.2. Şema Öncesi Dönem (4-7 Yaş)

Şema öncesi dönemde çocuk, resimlerinde canlandırdığı objeler, nesnelere ya da kişilerle ilişki kurma kaygısını taşımaya başlar. 4 yaş civarında tanınabilecek şekiller çizerler, 6 yaşlarında ise resimler konulu olmaya başlar. Bu dönemdeki çocukların çizimleri şematiktir ve çizenin gördüğü ölçüde sınırlandırılmıştır. Resimlerdeki vücutlar orantısızdır ve

perspektif dikkate alınmamıştır. Şema öncesi dönem çocuğunda en çok sevilen konu “insan figürü”dür. Karalama döneminde figürün başından çıkan, kolları ve bacakları temsil eden uzantılar, şema öncesi dönemde artık gövdeden çıkmaya başlar. Eller ve ayaklarda parmakları ifade eden çizgiler olabilir de olmayabilir de. Yüzler, genellikle, önden çizilir. Yaş ilerledikçe figürler de detaylanmaya başlar. Örneğin gövde ile başın “boyun” detayıyla bağlanması, gözlere “gözbebeklerinin” eklenmesi, başa “kulakların” eklenmesi gibi. Böylece tek boyutlu olan baş, iki boyutluluk özelliğine kavuşur (Resim 17).



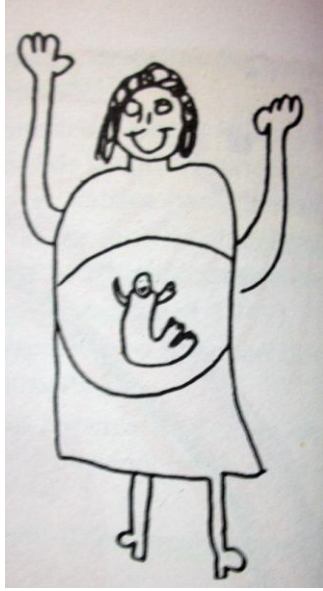
Resim 17: Şema öncesi dönemde bulunan beş yaşındaki kız çocuğunun çizimi.

Çocuğun yaşının da ilerlemesiyle, çocuk kalem kontrolüne de daha iyi hakim olacağından çizimleri gelişir. Örneğin 6 yaşındaki bir çocuk, bir yıl öncesine göre daha orantılı, gerçeğe daha yakın bir vücut çizecektir. İnsan figürünün yanı sıra çevredeki birçok obje de resmedilmeye başlar. Objeler kâğıda gelişi güzel konumlanır.

Bu evrede çocuklar kişilik gelişimlerinin ne yönde olduğu hakkında onları gözlemleyenlere ipuçları verirler. Çocuğun düşüncelerinin, ilgilerinin ne yönde olduğunu keşfetmek için uygun bir dönemdir. 5 yaş civarı çocuklar bu dönemde genel olarak neyi resmetmek

istediklerinden emindirler. Ayrıca kendileri için önemli olan şeyleri, ya da dikkat çekmek istedikleri noktaları abartarak çizeler. “Örneğin, çiçek toplayan çocuğu anlatan resimde, eller yapılan işteki önemleri dolayısıyla çocuk tarafından abartılmış şekilde büyük resmedilmiştir” (Yavuzer, 2010, s. 44).

Kompozisyon anlayışında da bir ilerleme söz konusudur. Mekân içerisindeki objeler, nesnelere çoğalır ve bir merkez etrafında toplanmaya başlarlar ya da “yer çizgisi” denilen alttaki çizgi üzerine konumlandırmaya/dizmeye başlarlar. Aynı zamanda “resimde saydamlık (röntgen resim)” dediğimiz çizimlere de rastlanır. Bir objenin içinde ya da arkasındaki, normalde görünmesi mümkün olmayan, nesnelere de resmeder (Resim 18) (Resim 19).



Resim 18: Şema öncesi dönemdeki altı yaşındaki kız çocuğunun çizdiği saydamlık özelliği taşıyan figürü.



Resim 19: Yedi yaşında şema öncesi dönemdeki kız çocuğunun çizdiği saydamlık özelliği taşıyan ev çizimi

“Freeman, iki tür röntgen resmi arasında ayırım gözetmiştir. Birinci türde, çizimlerde gerçek dünyada hiçbir zaman görünür olmayan bir şey resmedilir (örneğin anne rahminde bir bebek, ya da örümceğin midesinde bir sinek). Bu tür çizimde açıkça bellidir ki, çocuk çizdiği nesnenin normalde gözlerden saklı olan içeriğini göstermek istemektedir. İkinci tür saydam resimde ise bu yaştaki çocuklar örneğin ata binmiş bir adamı, normal olarak atın öbür tarafında kalan ayağını da atın bedeni içinden görecek şekilde çizer” (Yavuzer, 2010, s. 47).

Bu evrede çocuk çizmede yetkinlik kazandığı bazı şekilleri sürekli olarak tekrarlar. Özellikle büyük bir kâğıt kullanıyorsa bu şekillerle kâğıdını doldurmak ister. Eğer üzerinde uğraştığı bir şekli gerçeğine benzetemezse onun üzerine gitmekten vazgeçer ve başka bir çizime girer. Ama başarılı olursa ve hatta olumlu geri bildirim alırsa çizdiği şekli, nesneyi ya da objeyi otomotizmine (üstün başarı ile otomatik olarak üretmeye başlamak) geçirmeye çalışır.

Karalama evresinde renklere fazla önem vermeyen çocuk, şema öncesi dönemde artık bol renk kullanmaya başlar. Bu dönemde renklendirilirken figür ve nesnelere renkler arasında bir ilişki aranmaz. Çocuk çizdiği bir insanı yeşile, maviye, kırmızıya ya da hoşuna gittiği her hangi bir renge veya renklere boyayabilir. Bu konuda onu yönlendirmek, renk seçimine müdahale etmek ve önerilerde bulunmak, çocuğun kendini ortaya koyma, ifade etme özgürlüğüne bir çelme takmaktan farksızdır.

Bazı araştırmacılar, araştırmalarında, resimlerinde çoğunluklar sıcak renkleri seçen çocukların genellikle uyumlu, sevecen ve işbirliğine değer veren kişiliklere sahip olduklarını, buna karşılık çoğunlukla soğuk renkleri tercih eden çocukların ise çekingen, iddiacı, kontrol edilmekte zorlanılan, uyumsuz davranışlara sahip olan kişiler olduklarını ortaya koymuşlardır. Ayrıca soğuk renkleri ısrarla kullanan çocuklar duygularını bastırma ve kişiliklerini gizleme eğilimindedirler. Normal gelişim basamakları dahilinde ise çocukların soğuk renklere sıcak renklere doğru tercihler yaptıkları gözlenir. (Bkz. Yavuzer, 1992).

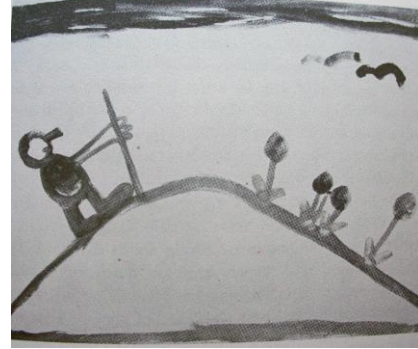
III.2.3. Şematik Dönem (7-9) Yaş

Şematik dönemde söz konusu olan “şema” terimi, çocuğun başardığı, sürekli tekrar ettiği ve kimsenin değiştirmesi yönünde etkileyemediği, kararlı olduğu çizimlerdir. Yaklaşık 7 yaş civarı başlayan bu dönemde bazı çocukların şemaları oldukça zengin iken bazılarınınki zayıf sembollerden oluşabilir. Bunun pek çok nedeni olmakla birlikte şemaların bu farklılıkları daha çok çocukların kişiliklerinin birbirinden farklı olmalarına ve şemalarını oluştururken öğretmenin çocuğun sahip olduğu gelişmemiş bilgisini ortaya çıkarmaktaki yeteneğine bağlıdır. Şemalarının oluşumunu, çocuğun bir şeye verdiği değer, ona yüklediği anlam, onu nasıl gördüğü, algıladığını belirler. Şematik dönemdeki çocuğun insan şemalarında sadece kafa, gövde, ayaklar bulunmaz, gözler, burun, kaşlar, saçlar, dudaklar gibi detaylar da yer alır. Genellikle de gövde yerine elbise çizilir.

Bu dönemde mekân şemaları da bir önceki döneme göre gelişimler içerir. Çocuk resminde artık birbiriyle ilişkisiz bir ağaç, bir insan, bir araba çizmez. O, artık kendisinin de çevrenin bir parçası olduğunun bilincine varır. Buna bağlı olarak resimlerinde yer çizgisini kullanmaya başlar (Resim 20, 21).



Resim 20: Şematik dönemdeki yedi yaşındaki erkek çocuğunun yaptığı resim.



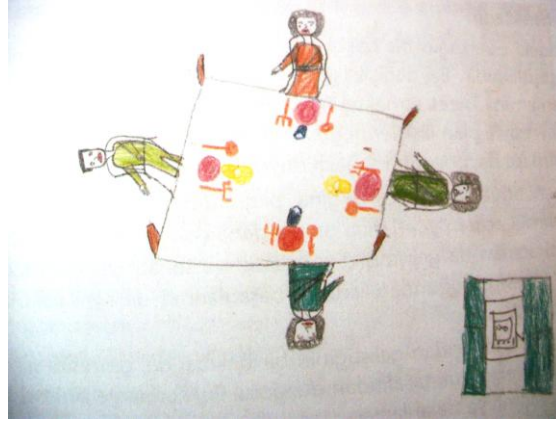
Resim 21: Şematik dönemdeki yedi yaşındaki erkek çocuğunun yaptığı resim.

“Resim yaparken artan dikkati gerçeği gösterme tutkusu, uzam ilişkilerini (3. boyutlu) yaratmaya yönelmesi gelişmenin bir başka boyutta sürdüğünü göstermektedir. Çocuğun

okuma, yazma öğrenmesiyle birlikte resimlerine yazı girmiştir. Resimle anlatım çoğu kez yazı ile desteklenir. Kimi zaman da resim, yazılı açıklamada bir yardımcı durumuna gelir” (Ayaydın, Vural, Tuna, Yılmaz, 2009, s. 131).

Yer çizgisi, genellikle, kâğıdın alt tarafında bulunur ve figürler buna göre yerleştirilir. Yer çizgisi, çocuğun kendisi ve çevresi arasındaki ilişkiyi anladığının bir göstergesidir. Her şey bu çizgi üzerine inşa edilir ve sadece her şeyin üzerinde durduğu bir zemin olarak değil de, bir evin tabanı ya da bir cadde olarak da kullanılabilir. Resimlerde, yer çizgisine karşılık olarak bir de “gök çizgisi” görülür. Kağıdın üst tarafına gökyüzünü temsilen yatay bir çizgi çizilir. Yer çizgisi ve gök çizgisi arasında kalan çocukça “hava” olarak adlandırılan kısımdaki nesnelere giderek gelişir ve mekân daha da belirginleşir.

Şematik dönemdeki çocuk artık kendini çevrenin merkezi olarak görmemektedir. Onun kendini resimlerinde yer çizgisinin üzerinde resmetmesinden, artık kendini diğer insanlarla ilişkili gördüğünü, benmerkezcilikten sıyrılmış olduğunu anlaşılabilir (Resim 22).

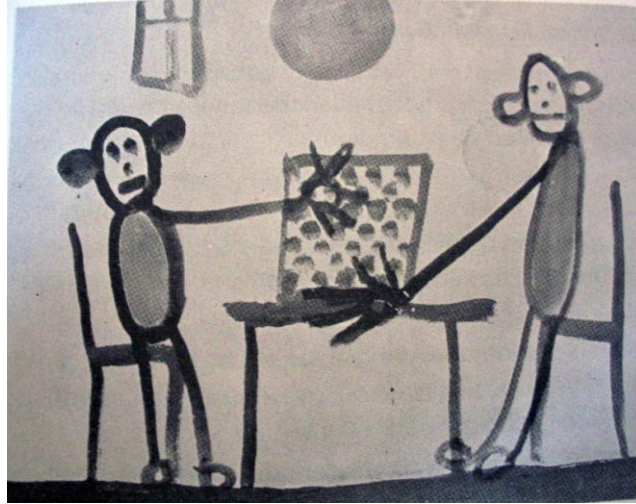


Resim: 22. Şematik dönemdeki dokuz yaşındaki kız çocuğunun yapmış olduğu resim.

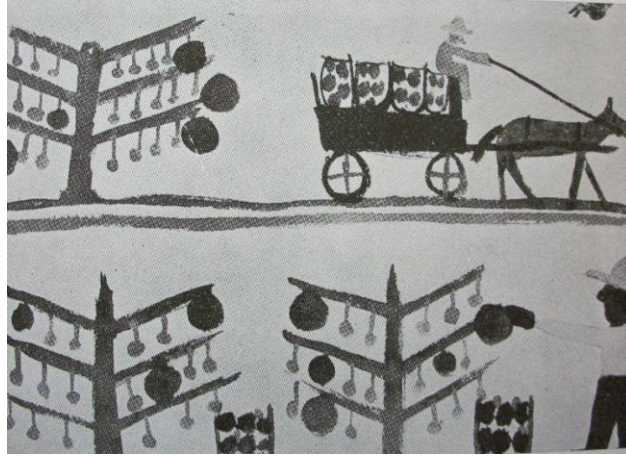
Çocukların şemalarındaki farklılıklardan, bazı çocukların şemaları zengin bir içeriğe sahipken bazılarınınki daha zayıf olabilmesi gibi, çocuğun çevresinden ne derece haberdar

olduğunu ve çevresine ne kadar duyarlı olduğunu tespit edilebilir. Zengin şema örnekleri sergileyen çocuğun daha çok yaşantı geçirdiğini, duyarlılığının daha yüksek olduğunu, çevresiyle daha çok etkin etkileşime geçtiğini söylemek mümkündür. Çocuğun şemalarını değiştirme, geliştirme isteğinin derecesi onun var olan araştırma hevesini de ortaya koyar.

Bazen çocukların üretimlerinden onların fiziksel gelişimleri ya da eksiklikleri hakkında da bilgi edinmek mümkündür. Fiziksel olarak çok aktif olan bir çocuğun figürleri, fiziksel açıdan daha az aktif olan yaşlılarına göre çok daha hareketlidir. Figürlerdeki bazı kısımların/uzuvların sürekli abartılarak çizilmesi de bir fiziksel engelin var olabileceğini işaret etmektedir. Örneğin Resim 23’de “dama oynayan çocuklar” resmini çizen çocuk işitme problemi yaşamaktadır ve sürekli çizimlerinde kulakları abartarak onlara vurgu yapmaktadır.



Resim 23: Yedi yaşındaki işitme engelli bir çocuğun yapmış olduğu resim.



Resim 24: Şematik dönemde olan yedi yaşındaki erkek çocuğun yapmış olduğu resim.

III.2.4. Gerçekçilik (Gruplaşma) Dönemi (9-12 yaş)

Bu döneme erişen çocuk artık toplumun bir üyesi olduğunun farkındadır ve bu farkındalık resimlerine yansır. Resimleri artık daha detaylı (Resim 24) ve gerçeğe daha yakındır. Renkler gelişigüzel seçilmez, gerçeğine uygun olarak kullanılır. Figürler anatomiye uygun olarak çizilir ve ayrıntılar dikkat çeker. Bu dönemdeki çocuklar resimlerini açıklamaz ve onları paylaşmaktan hoşlanmaz.

Gerçekçilik dönemindeki çocuğun en belirgin özelliği kendi kişiliğini bulması, kendi gücünün farkına varması ve arkadaş grupları içinde kendini geliştirebilmesidir. Resimlerinde önceki yılların özgür havası kalkmış, yaşadığı toplumun ve kültürün yansımaları yer almaya başlamıştır. Yer çizgisi yukarı çıkar, nesnelere doğadaki gerçek renklerine boyanır, resimlerde kesişmeler yer alır.

Konu seçiminde kızlar ve erkekler arasında farklılıklar görünür. Kızlar genellikle kadın yüzleri, elbiseler, evler, çiçekler çizerken; erkekler savaş sahneleri, arabalar, tanklar, uçaklar çizer. Bu evredeki çocuklar ne çizeceklerine hemen karar veremez, uzun uzun ne çizeceklerini düşünürler. Çizimleri bittiğinde de olması gerektiği gibi olmadığını düşünürler, beğenmezler ve cesaretlerini yitirirler. Kendilerini ifade etmedeki üslupları

onları artık tatmin etmez. Onları gelişimlerini olumlu yönde etkilemek için yapılabilecek şey, onlara ortam ve malzeme sağlamak ve onları teşvik etmektir.

III.2.5. Görünürde Doğalcılık (Sahte Gerçeklik) Dönemi (12-14 yaş)

Bu dönem ergenliğin başlangıcına rastlayan bir dönemdir. Çocuk çevresindeki objelerin ayrıntılarını, boyutlarını, derinliklerini bire bir yansıtmaya çalışır. “Yaratıcılığın bilinçli olarak tekrar kazanılmaya başlandığı bu dönemde, çocuklar soyut düşünceye yönelirler. (...) Gördükleri nesnelerin ve figürlerin boyutlarına, oranlara, renklere, perspektife ve cins ayırımına dikkat eder, gerçeğe en uygun şekilde yansıtmaya özen gösterirler” (Gürtuna, 2003, s. 88-89). Bu dönemde cinsel özelliklerin ve rollerin farkına varılması ile beraberinde bu farkındalık çizimlere yansır. Bu yansıma sonucu figürlerde bedensel detayların varlığı hissedilir. Bedensel detayların yanı sıra resimlerde renk, ışık-gölge gibi ayrıntılar da yerini almaya başlar. Soyut çalışmalara ilgi duyulur.

“Çoğu yetişkin bu resim gelişim basamağına ulaşamaz; çünkü 10-11 gibi yaşlarda başka şeylere ilgi duyduklarında ya da teknik yetersizliklerinden ötürü cesaretlerini de kaybederek resim yapmayı bırakırlar. Bu nedenle eğer o dönemden sonra resim yapma fırsatları çok az olmuş ya da olmamışsa “gerçekçilik (gruplaşma) döneminde” kaldıkları görülür” (Malchiodi, 1998, s. 140).

Gençlere resim yapmada becerilerini geliştirme fırsatı verilirse ve yüreklendirilirse, üretimleri oldukları etkileyici, ayrıntılı ve yaratıcı olabilir.

III.3. ÇOCUK RESİMLERİNİ ÇÖZÜMLEME YÖNTEMLERİ

III.3.1. Çocuk Resimlerini İncelemenin Tarihçesi

Resimlerin çocukların iç dünyalarını açığa çıkaran, onların kendilerini ifade etmedeki çok önemli araçlar olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Çocuk resimlerinin, çocuğun ruhundaki iniş-çıkışlar, psikolojik durumu, diğer bireylerle iletişimi hakkında bir ayna görevi gördüğü düşünülür. Bu resimler, içlerinde bilinçli ve bilinçsiz olarak kâğıda dökülen anlamlar içerir ve onu yaratan çocuğun farklı yönleri hakkında bilgiler sunar. Sözlü iletişimin sağlanamadığı zamanlarda çocuğun kendini ifade etmesine, resimleriyle konuşmasına olanak sağlar. “Çocuğun kendini ifade etmesinin en etkili yollarından biri resim çizmektir.

Resim çizmek, çocuğun önceden öğrenmiş olduğu bazı sözcük ve ifade biçimlerinden daha güçlü, daha yalın bir anlatım ve iletişim aracıdır.” (Yurtal ve Artut, 2007, s. 150).

Yavuzer (1992), çocuk sanatına olan ilginin 1885-1920 yılları arasında çok yoğun olduğunu ifade etmektedir. Bu periyotta çok sayıda çocuk resmi üzerinde araştırmalar yapılmış ve resimleri çizen çocuklar yaşadıkları sosyo-kültürel çevreye göre, çocuk resimleri de çocukların gelişim aşamalarına göre sınıflandırılmıştır. Resimleri gelişim aşamalarına göre sınıflandırmak belki de en önemli gelişmelerden biridir.

Çocuk resmindeki gelişim aşamalarını tanımlama konusunda özellikle Kerschensteiner, Rouma ve Luquet'nin önemli katkıları olmuştur. Kerschensteiner, çocukların binlerce resmi üzerinde, çocukların yaşlarını da temel alarak, araştırmalar yapmış ve “şematik resim, görsel görünüşe göre çizilen resim, üç boyutlu mekanı temsil eden resim” olmak üzere üç kategori belirlemiştir. Rouma, çocukların insan figürü çizimlerinde on farklı evre belirlemiştir. Luquet, çocuk resimlerinin gerçekçilik maksadıyla çizildiğini öne sürdü. O'na göre, çocuk çizdiği nesnenin gerçekçi bir yansımısını resmetmeye çalışıyordu. Bununla beraber O, çocuğun grafik ve düzenleme becerileri, resim gelişim evreleri ve çocuğun gerçekçilikle ilintili maksadını ele alıyordu. Lowenfeld çocuk resimlerini konu edinen diğer bir araştırmacı olarak, çocukların sanat/resimleri aracılığıyla kendini ifade etmesinin, sağlıklı ve normal gelişimin ayrılmaz parçası olduğunu iddia etmiştir. 1950'li yılları takiben yansıtmacı testlere olan ilginin artmasıyla beraber çocuğun çizimlerinin onun zihinsel ve duygusal durumuyla ne derece bağlantılı olduğu araştırılmaya başlanmıştır (Bkz. Yavuzer, 1992).

Resimler, çocukların içsel psikolojik durumlarının görsel anlatımları olduğu ve öznel deneyimleri yansıttığı anlayışına dayanarak “yansıtmacı resim” (1940) terimi ortaya çıktı ve yansıtmacı resim testleri geliştirildi. Yansıtmacı resim testleri, çocukların tepkilerini, tavırlarını, kişiliklerini ve algılamalarını, belirlenmiş bazı figürlerle (insanlar, ağaçlar, evler gibi) yansıtabilecekleri temeline dayanıyordu. Bu yöntemin, kendini sözel olarak ifade etmede güçlük çeken çocuklar için bir alternatif olabileceği düşünülüyordu.

Buck, en iyi yansıtmacı resim testlerinden biri olan ve aynı zamanda geliştirilmiş zeka testlerine de yardımcı olan Ev-Ağaç-İnsan (House-Tree-Person) testini geliştirmiştir. Bu üç obje en küçük çocuk tarafından bile bilinebileceğinden çağrışım yaratabildikleri için seçildiler. Bu testte çizilen ev resminin, ev ve evde yaşayanlarla ilgili bilgi verdiği, ağaç resminin ise çocuğun psikolojik durumu ve gelişimi hakkında fikir verdiği düşünülüyordu. Bu resimlerin değerlendirilmesi, resimdeki ayrıntılara, oranlara bakılarak, çocuktan renkli resim çizmesi istendiği durumda da resimdeki renk kullanımına ya da renk kullanımının var olup olmadığına bakılarak yapılıyordu. Prosedür gereği bir de soru kâğıdı bulunduruluyordu (Bkz. Malchiodi, 1998).

O dönemdeki yansıtmacı testler arasında, Machover'ın, kendini yansıtma üzerine olan, "Bir İnsan Çiz Yansıtmacı Testi" hemen hemen tüm araştırmaları etkilemiştir. O'na göre çizilen figür, direkt olarak o kişinin eğilimleri, endişeleri, korkuları, çelişkilerinin canlanmış halidir. Resimdeki figür aslında kişinin kendisidir. Machover, çizilen insan figürlerindeki düğmeler, cepler gibi detaylara bazı sembolik anlamlar yüklemiştir ve resimdeki elemanların düzenlenmesinin önemine vurgu yapmıştır (Bkz. Malchiodi, 1998). "Machover insan figürü resimlerindeki yapısal niteliklerin (boyut, çizgi, gölgeleme, kompozisyon) vücudun parçaları, giysiler ve diğer ayrıntılardan daha anlamlı olduğunu vurguluyordu ama genelde insan resimleri alanındaki çalışmaları deneysel olarak doğrulanmamıştır" (Malchiodi, 1998, s. 29).

Çocukların resimleri için gelişimsel derecelendirme sistemleri geliştiren Koppitz, "kendilik" kavramı konusunda Machover'a katılır. Çocuğun resmettiği insan figürü, kimi resmettiğine bakılmaksızın, çocuğun kendi yansımasıdır. Çocuk kimi çizerse çizsin, çizerken kendi ruhuna, kendi duygularına döner. Dolayısıyla çizdiği kim olursa olsun kendisidir. Koppitz'in çocuk resimlerini analiz etmesi diğer resim testlerinden farklıdır. Çocuklarda büyüdükçe daha sık rastlanan görsel yanların gelişimsel olarak maddeler halinde listesini oluşturmuştur. O'na göre bu maddeler, çocuk on yaşına gelene kadar, tüm çocukların resimlerinde ortaya çıkmaktadır (Bkz. Malchiodi, 1998). Çocukların

çizimlerinde/resimlerinde kullandığı, semboller, figürler, işaretler, onun farkında olmaksızın kendi derinliklerine indiği ve kendisini yansıtan önemli ifade araçlarına dönüşürler. Bu araçlar, özellikle yansıtmacı resim testleriyle desteklendiğinde çocuğa tanı konulması ve tedavi sürecine başlanması bakımından yararlıdır.

III.3.2. Bir İletişim Aracı Olarak Resim ve Çocuk

Çocukların çizimleri onların kişilik ve duygusal bakımdan değerlendirilebilmeleri için yurt dışındaki klinik testlerde sık sık yorumlanmaktadır. Dolayısıyla, duygusal bakımdan rahatsızlık içinde olan çocukların yaptığı çizimler, normal çocukların yaptığı çizimlerden daha yoğun bir sıklıkla sanat terapisinde kullanılmaktadır.

Resim, pedagojik açıdan çocuğun tanınmasına olanak veren bilişsel, duyuşsal ve psikomotor özelliklerini, iç dünyasını dışa vurmada etkin bir biçimde rol oynayan çok önemli bir araçtır. Her çocuk belli bir döneme eriştiğinde eline herhangi bir çizici uç (kalem, fırça, pastel boya vb.) ile çizilebilen bir yüzey üzerinde (kâğıt, duvar, kapı, toprak, kum vb) çeşitli karalamalar ve çizim denemeleri yapar. Her çocuğun çizgileri onun zekâsına, kişiliğine ve yaşantıları yoluyla edindiği kültüre göre şekillenir, çeşitlilikler, farklılıklar gösterir.

Çocuklar, resimleri aracılığıyla iç dünyasından (korkularından, mutluluklarından, üzüntülerinden, endişelerinden vb) bir şeyler sunar, özellikle onları kendisiyle ilgili bilgi iletme kaygısı yaşamaksızın doğaçlama yapar gibi bilinçsizce, farkında olmadan yansıtır. Onun için resim yalnızca bir zevk değil aynı zamanda bir anlatım, bir ifade aracıdır.

“Çocuklar kırılmış kalplerini neşeli, saldırgan duygularını çizimleriyle açığa yansıtabilirler.(...) Çocuklar, kedilerini özgür hissettikleri ve yaratıcılığı kullandıkları sürece çizebilir. Çocuğun psikolojik durumu, çizim süreci boyunca çok önemlidir. Örneğin okula gitme korkusu olan bir çocuk annesini, babasını ve kendisini kapalı bir odada çizebilir. Annesi ve babasıyla iletişim bozukluğu olan bir çocuk onlar tarafından dövülürken çizebilir. Babasının vurduğu el ya küçüktür ya da hiç çizilmemiştir. Çocuk çizimlerinde, babasıyla kendisi arasına mesafe koyabilir. O babasının figürüne kuyruk ya da uzun kulaklar gibi eklentileri ilave edebilir. Negatif duygulara sahip olan bir çocuk erkek ve kız kardeşine çizimlerinde ya onlara yer vermez ya da onları yetersiz, zavalıca ve hantalca çizebilir” (Oğuz, 2010, s. 3005).

Çocuklar, resim yapmak için özel bir uyarılmaya ihtiyaç duymazlar. Besledikleri yaratıcılık dürtüsü onlar için yeterlidir. Başlangıçta amaçsız olan eğriler, çizgiler, tanımlanamayan şekiller git gide bir sembol, bir işaret olmaya başlar. Eğer çocukların yaptığı bu şemalar, onların yaratıcılıklarına ket vuran yetişkin davranışlarına dönüşmez ise, onların bazen iç gerilimlerinin bazen mutluluk duydukları eylemlerin bazen de dış dünyalarına ilişkin gözlemlerinin dışa vurumu olarak yorumlanabilir. Bu gözlemler çocuğun yakın çevresiyle olan etkileşimiyle açığa çıkan anların, süreçlerin imgesel ürünleri olarak sanatın aracı olduğu uygulamalarla var olurlar. “Yaratıcı davranış, kişinin çevresiyle olan ilişkilerinde bireyin tüm yetenek güçlerinin gerçekleşmesini sağlayan bir oluşum, bastırılmış ya da bireyin kabullenemeyeceği tepkilerin etkisinde yer alan ürün oluşumudur” (Bkz. Yavuz, 1989). Konu verilmeksizin çocuk tarafından kendiliğinden yapılan resimler onun iç dünyasını doğrudan yansıttığından, iyi analiz edildiklerinde, bedensel ve zihinsel gelişimleri ile yetenek ve becerilerinin takip edilebilmesini de sağlar.

Resimler, çocuklarla sözsözsel iletişimin imkânsız olduğu ve iletişim kurmada zorlanılan durumlarda var olan ve süre giden sorunlarının üstesinden gelmede yardımcı bir araç ve önemli bir unsur olarak kullanılabilir. “Çocuk, genellikle ailesi, kendisi ve arkadaşlarıyla ilgili yoğun duygusal konuları veya düşüncelerini sözlü olarak anlatamaz ya da anlatmak istemez. Ancak sanat yoluyla bu duygu, düşünce, korku ve hayal kırıklarının açığa çıkması ve ifadesi olanaklı hale gelir” (Yurtal ve Artut, 2007, s. 150). Çocuğun, o farkında bile olmadan, resim yapma etkinliğiyle iç dünyasına inilebilir, dış dünyayı, yakın çevre (okul, çeşitli etkinlik ortamları, sokak vb ortamlar ile öğretmen, akraba, arkadaşlar vb) ve ailesiyle sosyalleşme süreçlerini nasıl algıladığı öğrenilebilir.

III.4. Psikolojik Tanıda Ve Terapötik Süreçte Resmin Rolü

III.4.1. Yansıtma (Projektif) Amaçlı Kullanımlar

Çocuk resimlerini yansıtmacı yaklaşımlarla açıklayan kuramların temelinde Sigmund Freud tarafından öne sürülen psiko-analitik kuram gelir. Sigmund Freud tarafından öne sürülen bu kuramın daha sonraki çeşitlemelerinde de yer alan ana görüş şudur:

“Bilinçaltı; cinsel (erotik) doyum, saldırganlık ve yıkıcılık gibi ödünleyici güdülerin kaynağıdır. Freud, bu içgüdüsel dürtülerin çoğu zaman tehdit edici ya da kabul edilemez istek ve itkiler doğurduğunu ve bu nedenle de bilinçli kavrayışı yasakladığını ileri sürmüştür. Freud’un kuramına göre, çocuğun resim çalışması bilinçaltında yatan istek ve korkulardan büyük ölçüde etkilenir. Ama bu arzuların anlatımı sembolik veya gizli olabilir.” (Yavuzer, 1992, s. 26).

Dolayısıyla, duygu ve düşüncelerin bu şekilde yansıtılmasıyla çocuk resimlerinin kullanılabilmesi düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bilinçaltında saklı olan istek ve duyguların resimler sayesinde gizli olarak da olsa ortaya dökülebilir. Kişinin içindeki tehlikeli sayılabilecek bastırılmış duyguları zararsız bir şekilde dışarı atılabilir. Resimlerin bu şekilde kişiliğin ve ruhun bir yansıması olarak kullanılabilmesi nedeniyle onların, psikiyatride ve klinik psikolojide yansıtıcı (projektif) yöntemlere geniş bir yer verilmesine neden olmuştur.

Bir İnsan Çiz (DAP: Draw a Person), Ev-Ağaç-İnsan (HTP: House-Tree-Person), Kinetik Aile Resmi (KFD: Kinetic Family Drawing) klinisyenler arasında en popüler olan sıklıkla kullanılan yansıtıcı çizim teknikleridir. Yansıtıcı resim testleri, çocukların düşüncelerinin belirlenmiş bazı figürlerle (örneğin evler, ağaçlar ya da insanlar gibi) yansıtılabilmesi temelinden yaratılmışlardır. Bu testler sayesinde, kelimelerle, diyaloglarla kendini açıklamada zorluk çeken çocukların düşüncelerine inebilmek mümkün kılınmaktadır. Aynı zamanda yansıtıcı testleri sadece resim testlerini değil, cümle tamamlama testleri, Rorschach resim testleri gibi araçları ve konu ile ilgili algılama testi (TAT: Thematic Apperception Test) ve sözcük çağrışım testlerini de kapsar.

Sanat icra etmek bilişsel-davranışsal bir faaliyettir. Sonuçta ortaya çıkan sanat ürünü, yaratıcının zihinsel durumunun belirtilerini gösteren makul bir değerlendirmedir (Bkz. Malchiodi, 1998). Yaratılan sanat ürünü değerlendirmeye alındığında kültürel çeşitlilikler de hesaba katılmalıdır. Sanatsal beceriyi ve kültürel etkiyi başarılı olarak kontrol etmek, farklı yetenek seviyeleri, farklı kültürler ve alt kültürler için normlar yaratmayı gerektirir.

Sanat terapistleri; depresif kişilerin, çizimlerinde çok az detaya yer verdiği ve resimlerinde oldukça az renge yer vererek, hareketsiz, durgun imgelerden oluşan çizimler yaptıklarını, manik bireylerin ise depresiflere oranla daha renkli ve hareketli çizimler ürettiklerini belirtmişlerdir. Bunları takiben, hastaların semptomları azalma gösterdiğinde, onların sanat üretimlerinin de normale dönüşmeye başladıkları belirtilmiştir (Bkz. Malchiodi, 2003).

“Sanatın formal öğelerine dayanarak, bir çocuğun bilişsel gelişim seviyesini ölçme hususunda sanat terapisti Frances Anderson (1992), “bir çocuğun sanata nasıl cevap verdiği, sanatı nasıl icra ettiği ve sanatsal çabaları nasıl algıladığı üzerinde kültürel, toplumsal ve eğitsel etkilerin vurgulandığı son çalışmaları” olduğunu belirtmektedir. Bu uzmanlar, alt kültüre ait etkilerin önemini (çocuğun mevcut ailesini kapsayarak) ve sanatsal faaliyette bulunmanın çocuğun yeteneği üzerindeki eğitim etkisini vurgulamaktadırlar” (Malchiodi, 2003, s. 29).

III.4.2. Yansıtma Amaçlı Olmayan Kullanımlar

Projektif (yansıtma) amaçlı teknikler, psikometrik testlerin güvenilirlik ve geçerlik standartlarını karşılayamaz. Ancak değerini bilen uzmanların elinde fazlasıyla değerli araçlar olabilirler. Söz konusu tekniklerin yararlarını keşfeden uzmanlar bu tekniklerden vazgeçemezler ve bu teknikler sayesinde standartlaştırılmış testlerin erişemeyeceği sonuçlara ulaşabilirler.

Yansıtımlı çizim testlerinin geçerliliğiyle ilgili birçok psikolog ve araştırma prensibiyle hareket eden çoğu sanat terapisti bu teknikleri onaylamaz. “Psikolog Stuart Vyse (1997), yansıtımlı çizim tekniklerinin geçerliliğinin olmadığını açıklamıştır. Buna ek olarak sanat terapisti ve araştırmacı olan Linde Gantt, “bir şekilde bileşenlerin kişilik özelliklerini yansıttığını ve aslında tüm yansıtımlı çizimlerin altında yatan varsayımları tekrar inceleme” konusunda araştırmacıları uyarmıştır” (Bkz. Malchiodi, 2003).

“Bu tür resimlerin yansıtma tekniği olarak kullanılması testin gerektirdiği standartları karşılamakta yetersiz kalmıştır. Bunun sonucunda, bu resimler diğer projektif yöntemlerin girdiği çıkmaza girmiş, araştırmacılar tarafından bunlara

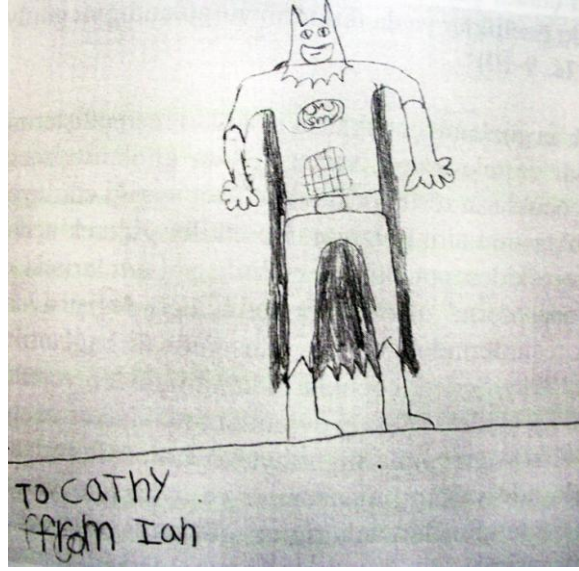
kuşkuyla yaklaşmıştır (...) Yine de, deneysel desteklerin bulunmamasına karşın uzmanlar, resimleri bir yakınlık kurma amacı ve kişilik özellikleriyle, algılama yetilerinin dışı vurulması olarak değerlendirmeye devam etmektedirler” (Yavuzer, 1992, s. 21).

Sonuç olarak yansıtmacı tekniklerin gerekliliğine ve yararlarına inanan araştırmacıların yanı sıra, bu tekniklerle ilgili olumsuz kanıtlara sahip olanlar, bu teknikleri onaylamayanlar da vardır. Ancak bu konuda karşıt düşüncelerin var olmasına rağmen genel olarak yansıtmacı çizim teknikleri / resim testleri kullanım açısından geçerliliğini korumaktadır.

III.5. Çocuk Resimlerinde Çeşitli Değişkenlere Bağlı Farklılıklar

III.5.1. Cinsiyet

Çocuklar resimlerini yaparken öncelikle yaşadıkları toplumdan ve içinde buldukları kültürden etkilenirler. Toplumun onlara yükledikleri geleneksel roller ve çocukların çevresindeki yetişkinlerin beslediği değerler onların resimlerini şekillendirir. Yapılan bazı araştırmalar, cinsiyet ile sanatsal gelişimin bağlarını incelemiştir. Gardner, çocuklarla kapsamlı sanat aktivite çalışmasında, çok küçük çocukların resimleriyle kendilerini ifade edişlerinde cinsiyetle ilgili bazı farklar olduğu sonucuna varır. Kız çocuklarının resim yaparken şarkı söylediklerini ya da anlamlı sesler çıkardıklarını, karışık malzemeyle yapılan çalışmalarda üstünlük gösterdiklerini ve hareketlerle, sembolik oyunu, anlatımları ve üç boyutlu biçimleri birleştirebildiğini gözlemler. Erkek çocuklar ise, Gardner’ın araştırmasına göre daha ziyade kil veya tek malzemeli ödevlerde başarılıdır ve çoğunlukla “Batman” gibi bir süper kahraman ya da karakterlere sonsuz bir hayranlık duymaktadırlar (Bkz. Malchiodi, 1998). (Resim 25).



Resim 25: Ian'ın yaptığı Batman resmi.

Kız ve erkek çocukların, genelde kullandıkları temalar cinsiyetleriyle ilintili olarak farklılıklar gösterebilir. Erkek çocuklarının genellikle savaş sahneleri, şiddet ve tahrip etme girişimleri, makineler, arabalar çizmesi; kız çocukların ise aile yaşantısı, masal sahneleri, oyun oynayan çocuklar, aşk temaları resmetmeleri onların ilgi alanlarındaki farklılıkları yansıtır.

Çocuk ve ergen resimlerinin cinsiyetlere göre farklılıklar göstermesinin altında, yaşadıkları kültürün izleri, toplumun değer yargıları, toplumun kadın ve erkeğe yüklediği roller gösterilebilir. Örneğin Midwest'te, 25 ergen erkek ve 25 ergen kız çocuğu arasında kendi resimlerini yapmaları istendi. Bu iki grupta iki genel tema ortaya çıktı. Erkek çocuklar kendilerini bir spor ya da her hangi bir eylemi aktif olarak gerçekleştiriyorken resmederlerken (Resim 26), kız çocukları ise ya vücutlarını ya da sadece başlarını içeren hareketsiz resimler (Resim 27) çizdiler. Çalışmanın gerçekleştirildiği yerel kültürde toplumun kadın ve erkeğe yüklediği roller izlenebiliyordu. Bu bölgede erkeklerden ailenin reisi olmaları ve evin dışında çalışmaları, aktif olmaları bekleniyorken; kadınlardan yuva yapıcı olup evde kalmaları, çocuk doğurmaları, daha pasif ve geleneksel bir kadın rolüne bürünmeleri bekleniyordu. (Bkz. Malchiodi, 1998).



Resim 26: Ergen bir kız çocuğunun kendi portresi.



Resim 27: Ergen bir erkek çocuğunun kendini kayak yaparken çizdiği resim.

Bunun sonucu olarak da çocuk ve ergen resimlerinde çocukların yetiştirildikleri toplumun inanışlarından, değer yargılarından ne derece etkilendikleri ve resimlerinde toplumu yansıttığı görülmüştür. Çünkü resimler dünyadan soyutlanarak yapılamazlar.

Sonuç olarak, çocuklar cinsiyet rollerinde yetişkinlerin aktarımından, okuduklarından, sinema ve televizyondan gördüklerinden etkilenirler. Bu konuda toplumun ve kültürün izleri açıktır. Çocuk resimleri bu faktörler ve çocuğun kendini ve çevresindekileri algılayışı hakkında ipucu verir. Ayrıca sadece aile, arkadaş ilişkileri değil, yaşantı geçirilen her ortama çocuğun bakış açısını öğrenmek adına bu resimlerden yararlanılabilir.

III.5.2. İşlenen Konular (Ev, İnsan, Doğa Figürleri vb..)

Çocuk resimleri üzerinde yapılmış olan çoğu çalışma “insan figürü”nün çocuklar arasında en popüler konu olduğunu göstermektedir. “Çocuklar kendilerine keyif verdiği için insanlar, evler, ağaçlar, otlar, güneş resmederler. Bu temalar tüm diyarlara ve kültürlere ait çocukların çalışmalarında görülen zihnin ve duyguların evrenselliğini ortaya koymaktadır” (DiLeo, 1983, s. 41). İnsan figürünün peşinden de ev ve hayvan figürleri gelmektedir. İnsan figürü çizimleri çocuğun zihinsel ve bedensel gelişimiyle ve yaşadığı çevreyle doğru

orantılıdır. Çocuk insan figürünü karşısına bir insan modeli olarak yapmaz, belleğine kaydettiği insanı resmeder.

İnsan figürünü takip eden ev, vücut ısısını muhafaza eden, tüm canlılar için temel bir ihtiyaçtır; buna bağlı olarak da doğa şartlarına karşı bir sığınaktır. Fizyolojik artılarının yanı sıra ev, çocuğun duygusal yaşamının merkezidir. Çocuğun sevdikleriyle beraber olduğu, kendini daha güvende hissettiği, sığındığı bir ortamdır. Ev figürü, çocuğun duygusal dünyasını yansıtır.

Ev, kapıları, çatısı, bahçesi, yolları ile resmedilen, içinde yaşanan yerdir. Mutlu aile yaşamı olan çocuklar, kırmızı çatı, evin önünde bir yol, yolun kenarlarında açmış renkli çiçekler, tüten bir baca resmeder (Resim 28). Mutsuz evlerde ise evin önünde yol bile görünmez, çatılar siyah renkte olur, bacası olan bir ev bile olsa dumanı tütmez (Bkz. Keskin, 2003). (Resim 29).



Resim 28: Mutlu bir yaşantının olduğu ev resmi.



Resim 29: Mutsuz bir yaşantının olduğu resim.

Ev figürü çizerken çocuk, ya duvarları saydamlaştırır ya da içerisi göstermeyen duvarlar tercih eder. İçerisini göstermeyen duvarla çizildiğinde evde bir yaşam belirtisi gözlenmez.

Saydam duvarlar tercih edildiğinde kişiler de resme dahil olarak evdeki yaşam gözler önüne serilir. Ayrıntılı çizimler çocukta duygusal yoğunlaşma oluşturur (Bkz. Yavuzer, 1992).

Çocuklar resimlerinde günümüzün yüksek binaları, camileri ya da komşu evleri gibi sosyal yapıları da resmeder. Bu figürlerin varlığı çocuğun çevredeki sosyal yapılanmanın ve toplum bilincinin farkında olduğunu gösterir. Çizilen yüksek binalar çocuklarda uçsuz bucaksız bir izlenim yaratabilir. Yüksek binalar resmedilirken pencereler gibi detaylar tekrar edilir. Çocuklar çiçek figürlerini de oldukça sık tercih ederler. Mutlu evlerin kapılarının önü rengarenk çiçeklerle süslenir; mutluluğun olduğu her yere çiçekler serpiştirilir. Mutsuz temalı resimlerde çiçek figürüne rastlanmaz. Resimlerde çiçek figürleriyle eş zamanlı olarak beliren diğer bir figür de ağaçtır. Ağaç; bolluk, bereket, neşe sembolüdür. Uzun, kıvrımlı dalları olan, meyveler vermiş renkli, detaylı bir ağaç resmi, onu resmeden çocuğun ilgilenilen objeye verilen iyi bir dikkat süresinin işaretidir.

III.6. Çocuk Resimlerinin Kişilerarası / Sosyal İlişkileri Anlamaya Yardımcı Olan

Yönü

Çocuklar çevrelerinde anne-baba, akrabalar, öğretmenler, arkadaşları gibi önemli gördükleri kişilerle ilişkilerinden, hatta televizyon, sinema, bilgisayar gibi dijital medya ortamlarından etkilenirler ve bu etkilenme onların resimlerine yansır. Bu resimlerin kişilerarası yönleri duygusal içeriğinin bir parçası olarak ele alınabilmesine rağmen, çocuğun çevresiyle ya da medya ile ilişkilerine göre kendisine bakışını da yansıtabilir. “Çocukların kişiler arası görüşlerini yansıtan üç tür resim vardır. Bunlar: Ev, insan ve aile bireylerinin resimleridir” (Bkz. Malchiodi, 1998).

III.6.1. Ev Resimleri

Çocukların kendi evlerini ve aile yaşantılarını nasıl algıladıklarını anlayabilmek için onlara ev resimleri yaptırmak ve bu resimlerdeki bazı belli başlı özellikleri (bacalar, bacadan çıkan dumanlar, evlerin havada süzülmesi gibi) inceleyerek çocuğun kendini algılayışı ve kişiler arası ilişkileri hakkında bilgi sahibi olunabilir. Bu resimler saklı anlamlar içerebilirler.

Ayrıca evler, sadece içinde yaşayanlar ve yaşananlarla değil, evin bulunduğu çevreyle de ilişkili bazı detayları içerebilir. “Ev resimlerindeki bacalar terapistlerin dikkatini çok fazla çekerek soru işaretleri doğurur ve onlara karmaşık anlamlar yüklenir. Bunun sonucunda bacaların çocuk resimlerindeki saklı anlamları kafa karıştırıcıdır. Bacalar aile bireyleri arasındaki kişilerarası sıcaklıklarla ilgilidir” (Malchiodi, 1998, s. 231).

Ev resimlerindeki bacalar (bacalardan çıkan dumanlar), çocuğun içsel gerginliği ve öfkesiyle bağdaştırılmıştır. Fakat çocukların resimlerinde bacadan çıkan dumanlar her zaman iç gerginliğin farkında olunmadan yansıtıldığı kişilerarası sıcaklığa ya da soğukluğa ilişkin birtakım anlamlar içermeyebilir. Bu nedenle, resimlerde çizilen her dumana bu kapsamda özel bir anlam yüklenmemelidir (Bkz. Keskin, 2003).

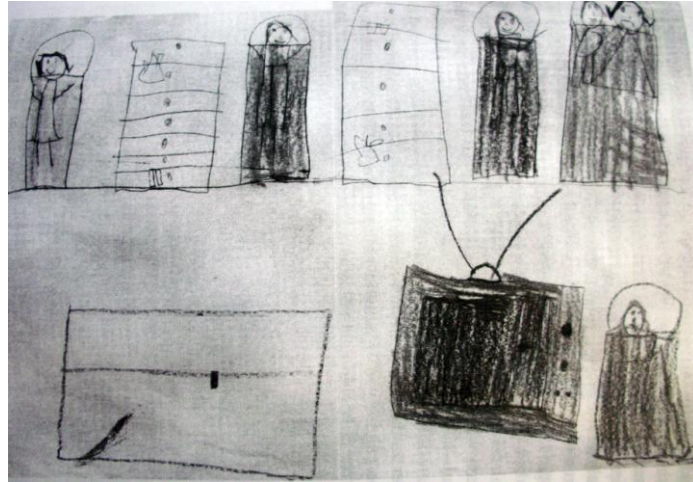
Şiddet yaşanan evlerden ya da yerleşik yaşam tarzına sahip olmayan evsiz çocuklarla yapılan çalışmalara bağlı olarak bu çocukların resimlerinde yer çizgisi üzerinde süzülen evler ve beraberinde evi çevreleyen karışık çizgiler görülmüştür (Resim 30) (Bkz. Malchiodi, 1998). Bu karmaşık çizgilerle çocuğun düzensiz yaşam tarzı ve şiddet unsuruna sahip ev yaşamları arasında bağlantı kurulabilir. Buna ek olarak, bu düzensiz çizgiler ve uçan ev resimleri, çocuğun gelişiminde bir gecikme olduğuna da işaret ediyor olabilir. Resimleri, yaşı itibarıyla bulunması gereken evreye ait çizimler değil de daha önceki evrelere ait özellikler içeriyorsa, çocukta gelişim geriliği ihtimali üzerine yoğunlaşılmalıdır.



Resim 30: Yedi yaşındaki bir kız çocuğunun karmaşık çizgilerle çevrelediği resim.

Ev resimlerindeki dikkat çekici bazı özelliklerin yanı sıra, çocuğun çizdiği resmin öyküsünü anlatması da bir o kadar, hatta daha fazla, bilgilendiricidir. Çocuğun anlatımı, onun ev içindeki yaşamı hakkında daha detaylı bilgiler sunar. Figür çizmeye oranla ev resmi yapmak çocuklara göre daha kolay, daha az sıkıntılı bir süreç olduğundan bu resimler üzerinde konuşmak da onlar için daha rahatlatıcıdır. Çocuğun ev yaşamında özellikle şüphelenilen bir durum varsa, örneğin istismar, özel sahnelerin çizilmesi (“evinin pazar sabahı nasıl görüldüğünü çiz”) istenebilir.

Örneğin Malchiodi, 7 yaşındaki bir kız çocuğuna “evinin geceki halini çiz” (Resim 31) dediğinde çocuk, resminde herkesi yatarken göstermiştir. İki kız kardeşi, erkek kardeşi, babası ve annesi üst kattaki yataklarında, kendisi ise alt katta televizyonun yanında yatıyordu. Yatma düzeninin neden farklı olduğu, özellikle de kendisinin neden alt katta diğerlerinden ayrı bir yerde yattığı sorulduğunda bunu “gece babam gelip üzerime atlayabilsin diye” yanıtlamıştır. Bu kız çocuğu babasının cinsel istismarına uğruyordu ve durumu kolaylaştırmak için ailenin diğer bireylerinden ayrı tutuluyordu. Resminde dikkat çeken başka ayrıntılar da vardı. Örneğin televizyon oldukça büyük çizilmişti, belli ki televizyon istismar anında kızın sesini bastırmak için açık tutuluyordu (Bkz. Malchiodi, 1998).

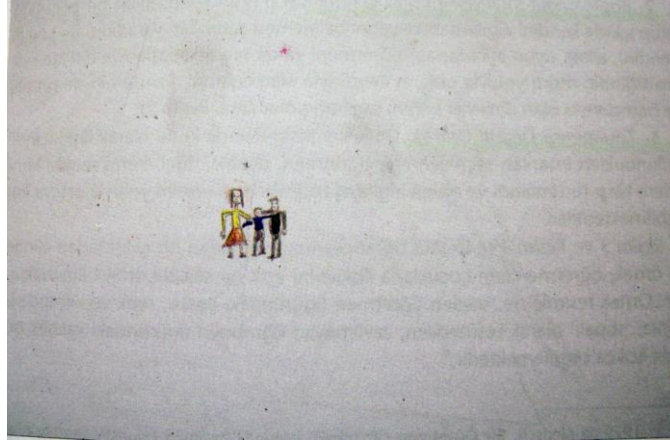


Resim 31: Yedi yaşındaki bir kız çocuğunun çizdiği resim.

Çocuk kendi resmini iç gerginliklerinin bir röntgeni gibi yapmadığı sürece, evde yaşayanlar ve aile yaşamı hakkında fikir edinmek zor olabilir. Bu gibi durumlarda resimlerle ilgili sorular sormak resimden daha fazla yarar sağlayabilir. Çocuklarla resimleri hakkında konuşurken evlerinin bulunduğu çevreyle, çevrelerinde kimlerin yaşadığıyla ilgili sorular sormak da yararlı olabilir. Örneğin bazı çocuklar mahallelerindeki çatışmalarla, kavgalarla ilgili şeyler çizebilir ve anlatabilirler.

III.6.2. İnsan Resimleri

Çocukların neredeyse bütün çizimlerinden onların kişiliklerine, ilişkilerine, hayata yüklediği anlamlara dair çıkarım yapabilmemiz olasıdır. Çocukların çizimlerden bu değerleri belki de en çok yansıtan insan figürleridir. İnsan figürlerine odaklanarak çocuğun kişiliğiyle ilgili, başkalarıyla olan iletişimi üzerine ve çocuğun tutumlarıyla ilgili bilgiler elde etmek olasıdır. Resim 32'deki çocuk resminde, gerek kâğıdı kullanım, gerekse kurgulama açısından bakıldığında, bu resmi yapan çocuk için “güvensiz” tabiri yerindedir. İçine kapanık, güvensiz çocuğun resimlerinde yer ve gök çizgisi kullanmadığı ve genellikle kâğıdın çok küçük bir kısmına cılız çizgilerle çizim yaptığı görülür.



Resim 32: Güven problemi olan bir çocuğun yaptığı resim.

Kişilerarası ilişkinin ve tutumların bir ölçütü olarak insan resimlerini ele aldığımızda, çocuk, kendini başkalarıyla (ailesi, öğretmenleri, arkadaşları) resmettiğinde onların

kendisiyle olan ilişkilerini, kendisinin onlarla olan bağı, tutumunu resmi aracılığıyla yansıtmış olur.

“Resim 33 ve 34’de ilkokul öğrencilerine uygulanan bir çalışmadan alınan iki örnek vardır. Burada öğretmenlerin çocuklarla ilişkilerini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Örnek resimlerde, sevilen öğretmen figüründeki coşku, renk ve kompozisyonla; “sopalı” olarak resmedilen, sevilmeyen öğretmen figüründeki yalınlık bu farkı açıkça sergilemektedir” (Yavuzer, 1992, s. 16).



Resim 33: Sevilen öğretmen figürü.



Resim 34: Sevilmeyen öğretmen figürü.

III.6.3. Ailelerin Çizildiği Resimler

Çocukların kişiler arası ilişkilerini anlamada ve anlamlandırmada aile resimleri, terapötik çalışma adına atılması gereken olası ilk adımdır. Çocuklarla çalışan psikiyatrist ve psikologlar gibi profesyoneller, çocukların aile yaşamını algılayışları hakkında bilgi edinmek amacıyla sıklıkla aile üyelerinin resmedilmesini isterler.

Aile resimleri, çocukların yalnızca kendileri hakkında ne hissettiklerini değil, aynı zamanda çevrelerindeki kişi ve olayları, hiyerarşik olarak nasıl algıladıklarını (Resim 35), hissettiklerini ifade etmesi bakımından terapistin anlamasına da yardımcı olur. Bu yardım sayesinde çocuğun ileri bir müdahaleye gereksinimi olup olmadığı da belirlenebilir.



Resim 35: Yedi yaşındaki erkek çocuğunun aile resmi.

Çocuklardan aile resmi çizmeleri isterken, her hangi bir şeyi çizme özgürlüğü verildiğinde genellikle aile resimleri, çocukların hoşuna gitmeyen bir konudur. Bu resimler çocukların diğer resimlerinden farklı olarak bir anda çizilenler gibi değildir. Aileleri ile olumlu ilişkiler içerisinde olan, uyumlu çocuklara “ailenin resmini çiz” dendiğinde genellikle onların özgün niteliklerini yansıtan yaratıcı resimler yaparlar. Bu gibi çocukların aksine, aile ilişkileri bozuk olan, stresli ve kaygılı çocuklar, onlardan aile resmi talep edildiğinde bunu endişe verici bulabilirler. Resimler, yaşamlarındaki olumlu ve özellikle olumsuz detayları ortaya çıkarabileceğinden bu aktiviteyi güvenliklerini sarsıcı bulabilirler. Aile yaşamlarını açık etmekten dolayı başlarına gelebileceklerden korkabilirler. Böyle bir durumda çocuk, resim çizmeye uzak durma ya da hiç çizmeme gibi bir direniş gösterebilir. Kısa süre önce ailesinden birini kaybeden ya da boşanma durumu yaşamış bir aileden gelen bir çocuk ise, aile resmine kimi çizeceğine dair bir bocalama yaşayabilir ve tedirginlik içinde olabilir. Oldukça kalabalık bir aileye sahip olan bir çocuk için ise aile resmi yapmak yorucu ve bıktırıcı olabilir. Normalde resimlerinde gerçekçi figürler çizen bir çocuk, aile resmini çizme talebine cevap verirken, bir an önce kalabalık ailesinin resmini bitirmek için çöp adamlar çizmeye başlayabilir. Ayrıca kalabalık aile mensuplarını kâğıda sığdıramaması onları kâğıda yerleştirmekte zorlanması da muhtemeldir. Bu durumda figürlerin büyüklük ve yerleşimleri açısından ne anlattığını anlamak da zorlaşabilir (Bkz. Malchiodi, 1998).

Çocuğun bütün ailesini çizerken yaşayabileceği bıkkınlığı ve stresi azaltmak amacıyla ondan kendi seçtiği bir aile üyesinin ve kendisinin resmini çizmesi istenebilir (Resim 36). Bu, çocuğa anlatmak istediği kişiyi seçme özgürlüğü verir. Böylece çocuk kendisi için çok önemli olan kişiye odaklanabilir ve bu da terapistlere aile desteğini tanıma fırsatı yaratır.

“Örneğin kadın sığınma evindeki 6 yaşındaki bir erkek çocuğu, bir aile üyesiyle birlikte kendisini çizmesi istendiğinde, kendisini babasıyla gösteren bir resim yaptı. Resim, çocuğun boşanma davasında velayetin kime verileceğine dair duyduğu endişeleri ortaya çıkardı. Çocuk annesiyle gitmek zorunda kalacağından ve babasını bir daha hiç göremeyeceğinden korkuyordu. Babanın resminin yapılması yerindeydi çünkü çocuğun babasına karşı duyduğu hisleri ifade ediyordu hem de çocuğun bu ayrılıktan duyduğu bazı endişeleri azaltıyordu” (Malchiodi, 1998, s. 225).



Resim 36: Altı yaşındaki erkek çocuğunun babasıyla olan resmi.

Kendilerinin ve aile üyelerinin resimlerini yapmak, çocuklara başka resim teknikleriyle ifade edemeyecekleri kişiler arası ilişkileri yansıtma konusunda fırsatlar sunar. Bu resimlerin dikkatlice incelenmesi ve uygun kullanımı, çocukların aile yaşamı üzerine duygularını anlamada yardımcı olabilir. Ayrıca çocukların zaman içerisinde ailelerine ait olma anlayışlarındaki değişimler de bu resimlerle gözlenebilir. Çocuklarla çalışan akıl sağlığı uzmanları ve sanat terapistleri, çocukların aile bireylerini çizdikleri resimler aracılığıyla onların sosyal değerlerini, dünyaya bakışlarını anlayabilirler.

III.6.4. Çocuk İle Terapist Arası İletişim

Çocuk ve terapisti arasında olumlu bir bağ kurulmuş olması hatta çocuğun terapistinin de resimlerini yapıyor olması önemlidir. Çocuğun, terapistinin resmini yapması, onun hayatındaki “önemli ilişkileri” nasıl algılayıp yansıttığının anlaşılmasını sağlar. Çocuklar terapistinin resimlerini onun için önemli yönlerine dikkat çekerek, vurgulayarak yapar (Resim 37). “Çocukların yaptığı portrelerimde gözlüklerimin yeri büyüktür. Bu belki kimi zaman sıra dışı ve kocaman olduklarından (o günün modasına göre), belki de seans sırasında çocukların ne çizdiklerine ve ne yaptıklarına neredeyse her zaman gözümü dikip baktığım içindir” (Malchiodi, 1998, s. 240)



Resim 37: Çocuk tarafından yapılmış kendi terapistinin resmi.

Resimler, çocuğun söylemeye cesaret edemediği ya da sözlü ifade etmede başarısız olduğu şeyleri, terapistinin anlamasını sağlar. Bu, terapist için çocuğun kendisine ve terapiye nasıl bir pencereden baktığını anlama imkanı verdiği için önemli bir noktadır.

Terapistin çocuğun yaptığı resimlere konu olması her zaman olumlu şekilde olmayabilir. Zaman zaman hoşgörülü, eğitici, anlayışlı çizimlerin aksine istekli görünen, kısıtlayıcı, aşırı meraklı, rahatsız edici bir kişi olarak da resmedilebilirler. Terapist, bu durumun, çocuğun ailesi ya da bakıcısıyla olan yaşantılarına özgü aktarım sorunları olabileceğini göz önünde bulundurmalıdır. Cinsel istismar ya da şiddete maruz kalmış bir çocuğun, bu duyguyu tüm yetişkin insanlara genellemesi buna bir örnektir. Olumsuz temsil etmelerin aksine çocuk, terapistini kendi içinde bulunduğu üzücü durumlardan bir kurtarıcı olarak da görebilir. Hayatındaki olumsuzlukları gidereceğine, örneğin, boşanmış anne - babasını tekrar bir araya getirebileceğine dair hayaller de kurabilir. Bu durum ise terapistte aşırı bağımlılık göstergesi olarak yorumlanabilir.

III.7. Sanat Terapisi Kapsamında Fiziksel Ya Da Ruhsal Rahatsızlığı Olan Çocuklarla Çalışma Koşulları

Bedensel rahatsızlığı ya da bir bozukluğu, ruhsal rahatsızlığı olan çocuklarda resmi kullanmada dikkat edilmesi gereken noktalar vardır. Öncelikle bu çocuklar, diğer normal çocuklara göre resimle anlatımlarında farklı tepki verebilirler.

Ağır hastalık durumlarında, terapistler hasta çocukların maruz kaldığı ağrılar, hastalık nedeniyle yapılan tıbbi müdahaleler nedeniyle resim yapmak zaman zaman imkansız bir aktivite olabilir. Normalde gayet detaylı resimler yapan çocuklar, hastalık nedeniyle yeterli bedensel gücü ya da morali kendinde bulamadığından daha basit resimler yapabilir. Bedensel ya da ruhsal rahatsızlığa sahip çocuklarla resim aktiviteleri yapılırken malzeme ve faaliyetlerin seçiminde üzerinde durulması gereken noktalar vardır. Kullanılan malzemelerin çocukların sağlığını tehdit etmeyecek olması hayati önem arz eder. Örneğin, bağışıklık sistemi tehlikede bir çocukla çalışırken ya da açık yarası olan bir çocukla resim faaliyetleri yapılırken, hastaya zarar vermeyecek ve olası enfeksiyon riskini tetiklemeyecek malzeme kullanmak için malzeme seçiminde sınırlandırmalar yapılabilir. Her çocuğa kendine ait boya takımı tedarik etmek de bulaşıcı hastalık durumunu ortadan kaldırabilir. Ayrıca çocuğun beden durumunun hassasiyetine göre resim malzemesinin çocuğun bedenine göre ayarlanması (örneğin kalemi / boyayı çocuğun eline sabitlemek / bantlamak gibi) gerekebilir.

Bedensel ve ruhsal rahatsızlığı olan çocuklar için sanatın önemine ve amaçlarına açıklık getirmek gerekir. Dikkat çekilmesi gereken nokta, sanat ile boş vaktin değerlendirilmesi ya da becerileri geliştirme değil, engelli bir çocuk için sanatın ne derece önem taşıdığıdır.

“Bedensel ya da ruhsal rahatsızlığa sahip çocuklar fazla depresif olabilirler, bedensel ve ruhsal olarak çökmüş, ölüm korkusu yaşıyor olabilirler ve tamamen içlerine kapanmış olabilirler. Dolayısıyla da böyle bir ruh durumuna sahip çocukla iletişime geçmek oldukça zor olabilir. Ama resim, genellikle, her yaşta ve durumda ilgi çeken ve hastalık tan ve hastane ortamından bunalmış çocuklar için mükemmel bir kaçış ve kurtarıcıdır. Bach’a göre hem tinsel hem de somatik yanların ifade edilmesinde resimle anlatımın yapıcı bir rolü vardır: “Bazı çocuklar gibi bazı yetişkinler de yaşamlarında kritik bir noktaya geldiklerinde bedensel güçleri izin verdiği sürece

resim yapma isteği artar. Ölüm kalım meselesinin baskısı altında o ana kadar kullanılmamış kaynaklar kullanılır ve ifade edilir” (Malchiodi, 1998, s. 269).

Bedensel olarak eksik olan bir çocuk, çoğu zaman diğerlerine bağımlı yaşarken, sanat, onlara bağımsız olarak üretimler yapmalarına olanak tanır. Bağımsız olarak seçim yapma ve karar verme yoluyla kendi tarzını geliştirerek üretken bir şekilde kendilerini tanımalarına olanak verir. Onlar, yetenek geliştirmenin hazzını ve kendi ürettiklerinin verdiği gururu tadarlar. Dolayısıyla bedensel ve ruhsal rahatsızlığı olan çocuklar için genellikle fiziksel ve psikolojik olarak kontrol altında ve bağımlı olduklarından, onların bağımsız ve kontrolün kendilerinde olduğunu hissettikleri aktiviteler, ortamlar yaratmak oldukça önemlidir. Bu durumda yetişkinlerin de çocukların kendilerini ifade etme sürecinde ılımlı ve anlayışlı olmaları çocuklar için terapötik bir tecrübe olabilir.

Sanat, engelli bir çocuğa duyuşal dünyayı keşfetmesi ve eğlenmesi için heyecan verici, teşvik edici bir yol gösterebilir. Sınırlı bir alanda da olsa o çocuğa kendi istediği gibi araçları ya da malzemeleri kontrol etme ve yönetme fırsatı verir (Bkz. Rubin, 2005).

III.8. Terapötik Süreçte Çocuk Resimleriyle İlgili Etik Düşünceler

III.8.1. Çocuk Resimlerinin Gösterimi ve Gizliliği

Gizlilik, bütün terapilerin temel unsurudur ve etik bir konudur. Terapist ile hastası arasında geçen görüşmelerin izinsiz açıklanmaması, onun koruma sorumluluğu olarak ifade edilebilir. Pek çok hastane, ajans, kuruluş bazı özel resim anlatımlarını gizli doküman olduğu için göstermemektedir. Hastaların sözlü kayıtları, ses ve video kasetleri normalde kilitli dolaplarda saklanmakta ama resim anlatımları, çoğunlukla sözel bölüm içermediklerinden, terapistler tarafından genellikle farklı değerlendirilmektedirler. Aynı şekilde, resmin dili fazlasıyla kişisel olduğu için çoğu terapist, resimdeki görsel anlatımın mesaj ve içeriğinin gizli olduğuna ve resmi görebilecek kişiler tarafından yorumlanıp anlaşılmayacağına inanmaktadır (Bkz. Malchiodi, 1998).

Bazı hastaların resim tarzları, parmak izi kadar kişisel olabilmektedir. Böyle bir durumda, bir çocuğun resmi, izin alınarak veya alınmadan halka açık bir alanda sergilendiğinde,

arkadaşları, akrabaları o çocuğun ismi resimden silinmiş olsa bile resmin kimin elinden çıkmış olduğunu anlayabilirler. Bu ise hastayı tedavi etme sürecini riske atarak durumu daha da karmaşaya sürükleyebilir. Örneğin, resimdeki bazı öğeler öyle şeyleri açığa çıkarıyor olabilir ki bu, çocuğun ve ailenin huzurunu kaçıran bir durum yaratabilir.

Cinsel istismara uğramış veya istismara uğradığından şüphe duyulan çocuklar özel tedaviye ve resimlerinin etik açıdan değerlendirilmesine ihtiyaç duyarlar (Bkz. Malchiodi, 1998). Bu durumda uzmanlar gizlilik konusuna hassas yaklaşmalıdır. Cinsel istismara uğrayanlar tarafından yapılmış olan resimler, içerik olarak paylaşımına uygun olmayabilir. Şiddet içeren, istismarcı, travmatik olaylar anlatılıyor olabilir. Resimler, istismara uğrayan çocuğun, istismarı aile içinden birinin (anne ya da baba gibi) gerçekleştiriyor olduğunu açığa çıkarıyor olabilir. Bu durum, çocuğun kurtuluşu ve tedavisi için bu iyi bir teşhir olabilir gibi görünse de, koruyucu kuruluşlar çocuğun yanında yer almadan önce böyle bir teşhir söz konusu olduğunda çocuğun daha fazla cinsel istismara ve kötü muameleye maruz kalabileceğini de göz önünde bulundurulmalıdır. Terapinin başlangıcında terapistin bazı resimleri saklamasının gerekli olduğu, özellikle içeriği dolayısıyla çocuğun evde kötü muameleye maruz kalmasını önlemek amacıyla, çocuğu bilgilendirmesi, bazı resimlerin neden muhafaza edileceğini açıklanması gerekebilir.

Şöyle de bir gerçek vardır ki, çocuklar resimlerinin sergileneceğini önceden bildiklerinde, tarzlarını ve resmin içeriğini değiştirebilir ya da içeriğe sansür uygulayabilirler. Çocuk, içindekileri yansıtmak yerine, daha çok resmin görüntüsüyle, nasıl görüldüğüyle ilgilenebilir. Bazı durumlarda ise resimleri sergilemek olumlu sonuçlar doğurabilir. Örneğin, özgüven duygusu gelişmemiş çocuklar için, resimlerinin sergilenmesi, övülmesi, paylaşılması onlar için çok önemli ve büyük bir gurur kaynağı olabilir. Böyle bir durumda resimlerin teşhir edilmesi gizlilik prensibinin bir adım önüne geçebilmektedir. Bu durumda şöyle de bir olasılık ortaya çıkabilir: Resimleri sergilenen çocuk, yaptığı resimleri hakkında söylenen ifadeleri hafifletecek duygusal güce sahip olamayabilir. Böyle bir durumda terapistin, ailelere nasıl bir yaklaşımda bulunmaları gerektiği konusunda bilgi vermesi yararlı olabilir. Sonuç olarak, terapist eşliğinde gerçekleştirilen resimler, çocukların terapi

sürecinde farkında olmadan ilettikleri gizli mesajlar olarak ele alınmalı ve öyle değerlendirilmelidir.

III.8.2. Çocuk Resimlerinin Güvenliği

Resimlerin teşhiri konusu da bir ölçüde güvenliği içermektedir. Güvenlik de etik bir mevzu olarak adlandırılabilir.

“Güvenlik, pek çok farklı anlatım aktivitelerinin kabul edilmesi anlamına gelir, gerçekçi olanlar kadar tuhaf olanları, ilerletici olanlar kadar geriletici olanları, konusu olumlu olanlar kadar olmayanları sınırlar, çocukları kendi dürtülerinden korumaya yardım eder. Öyle ki, tebeşirle çizmek ya da yıkıcı fantezilerin resimlerini yapmak güvenli olsa da insanları lekelemek veya mala-mülke karşı yıkıcı davranmak güvenli değildir ve izin verilemez” (Malchiodi, 1998, s. 294-295).

Terapötik süreçte çocuk resimlerinde güvenlik konusu, tedavi ve terapi ortamlarında çocukların neyi çizip neyi çizemeyeceklerine de değinmektedir. Elbette çocuklar ve gençler çizimlerinde özgür bırakılır ve bırakılmalıdır. Ama bazı durumlarda nelerin resmedilebileceğine dair içeriği sınırlayıcı bazı kurallar ortaya çıkabilir. Örneğin, Malchiodi (1998), çalıştığı psikiyatri biriminde kurum tarafından belirli kurallar konulduğunu ve resim terapisinde şiddet içeren veya “satanizm” teması işleyen resimler yapılmasına müsaade edilmediğini belirtmiştir. Resimlere getirilen bu gibi bazı kısıtlamalar sonucunda, başlangıçta istediklerini çizmeleri yönünde teşvik edilen çocuk veya gençlere daha sonra bazı kurallar dayatılması onlarda kızgınlık, ihanet, hayal kırıklığı gibi duygu oluşumlarına sebep olabilir.

Terapötik süreçte çocuk resimlerinde güvenliği, sadece resimlere getirilen bazı kısıtlamalar olarak değil, resimler muhafaza edilirken oluşan sorunlar olarak da ele almak gerekebilir. Resimler kötü kullanılıyor, kaybediliyor, resmin sahibinden izinsiz olarak karalanıyor, üzerine bazı notlar alınıyor, onarılamayacak hasarlar görüyorsa veya izinsiz yayımlanıyorsa, resmin sahibi olan çocuğun terapistine olan güveni sarsılacaktır. Çocuğun resmi güvenli bir yerde muhafaza edilmeli ve izinsiz olarak herhangi bir yerde kullanılmamalıdır. Özellikle de cinsel istismara uğramış olan çocukların tüm detayları içerebilen resimleri oldukça

önemlidir ve güvenli bir şekilde saklanmaları gerekmektedir. Çocuğun güvenliğini tehlikeye atabileceği durumlarda bu resimlerin eve gönderilmemesi önemlidir.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

IV.1. BULGULAR

IV.1.1 Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Görsel Sanatlar dersi öğretmenlerinin “çocuk resimlerini okuma/çözümleme” hakkında bilgi donanımları, eğitimleri ya da deneyimleri var mıdır?

Birinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Anabilim Dalı Resim – İş Eğitimi Programı'nın lisans programı ders içerikleri incelendiğinde, 2. Sınıf Bahar döneminde okutulan “**Çocuğun Sanatsal Gelişimi**” dersini aldıkları görülecektir. Bu dersin YÖK tarafından belirlenmiş içeriğinde: “Çocuk resimlerinin, çocuğun eğitimdeki yeri ve önemi, çocuk resimlerinin özellikleri, görsel algılama tipleri ve çocuğun karalama döneminden yetişkinlik dönemine kadar sanatsal gelişim basamakları, özgün çocuk resimlerinden örnekler, “çok alanlı sanat eğitiminde kopya yöntemi” içeriğine uygun proje çalışmaları” yer alır. Ancak, çocuk resimlerini birer sembol olarak okumak, anlamak ve çözümlenmekle ilgili bir açıklama bulunmadığı gibi dersi yürüten öğretim üyeleri tarafından da bu bilgi açığının kapatılmasına yönelik genel anlamda bir girişimde bulunulmadığı varsayılmaktadır. Dolayısıyla bu bölümden mezun olan öğretmen adaylarının bu konuda yetersiz kaldıkları ve deneyimsiz oldukları söylenebilir.

IV.1.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Çocuk resimlerinin analizi nasıl yapılmalıdır?

İkinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Çocuk resimleri, çocuğun çizgisel gelişim basamakları, çocuk resimlerinin özellikleri (çocuk resminde realizm, simetri, orantı, espri, simgesellik, tip, içerik, kuralara uygun resim), resim yapılan kâğıdın konuya bağlı olarak kullanım biçimi (resimde yer alan nesne

ve figürlerin kağıt yüzeyinde kurgulanma biçimleri), kullanılan renkler, figürler ve nesnelere arasındaki orantısal ilişkiler, figürlerdeki uzuvsal eksiklikler ya da aşırı vurgulamalar, figürlerin kağıt yüzeyindeki mesafesel ilişkileri göz önünde tutularak analiz edilir. Ayrıca uygulama için tercih edilen malzemelerin önemi üzerinde de durulur. Sanat terapisinde kullanılan malzemeleri çocuk seçerken, sanat terapisti tarafından yönlendirme de önem teşkil eder. Çünkü kullanılan malzemelerin durumunun, çocuğun resim yapma sürecini etkileyebileceği durumlar vardır. Kullanılmakta olan malzeme, çocuğun resminde kendini ifade etmek isteyeceği figürleri olumsuz etkileyebilir. Örneğin, detayları önemseyen ve göstermek isteyen bir çocuğa pastel boya sunulduğunda, bu durum resmin içerik, tarz ve detaylarını, çocuğun hikâyesini olumsuz etkileyecektir.

Ek olarak, boyaların yanında, kullanılan kâğıdın boyutu, rengi hatta dokusu da bu anlamda önemlidir. Yetişkin bir çocuk parmak, el ve kol kaslarını daha iyi kontrol edebildiğinden kendisi için uygun ölçülerde olan kâğıt boyutu, kendisinden çok daha küçük olan bir çocuk için uygun olmayacaktır. Çünkü o henüz yetişkin olan abisi kadar parmak, el ve kol kaslarını kontrol edemiyor olacak bu nedenle kâğıt ölçüsü kendisine küçük geldiğinden çizim yapmak istemeyecek ya da sıkılacaktır. O nedenle, terapistin malzeme bilgisine ve bu tür ayrıntılara hâkim olması tanı ve tedavi sürecine olumlu katkı sağlayacaktır.

IV.1.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Çocuk resimlerini çözümlemenin onun ruhsal sağlığı açısından bir önemi var mıdır?

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Çocuk resimleri, çocukların iç dünyalarını, ruhsal yaşantılarındaki ani düşüş ve yükselişleri, korkuları, umutsuzlukları, mutlulukları yansıtan, onların psikolojik durumları ve yakın çevresindeki insanlarla iletişimlerini hakkında ipuçları veren çok önemli araçlardır. Sözel iletişimin mümkün olmadığı zamanlarda resimler, farklı birer konuşma diline dönüşürler. Dolayısıyla çocuk resimlerini inceleyerek, çözümleyerek çocukların bilişsel, duyuşsal ve psikomotor özellikleri, problemleri öğrenilebilir, tanı ve tedavide resimlerinden

faydalanılabilir. Çocuk resimlerini çözümlene konusunda eğitim alan, sertifikalı özel kurslara katılan ya da kendini bu konuda öz çabalarıyla geliştiren araştırmacı, meraklı ve keşfedici bir kişiliğe sahip öğretmenler, terapistler hatta ebeveynler tarafından gerçekleştirilen önemli gözlemler aracılığıyla çocukların ruhsal sorunları teşhis edilebilir. Özel sağlık kuruluşlarının psikolog ve psikiyatristleri ve varsa sanat terapistleri aracılığıyla ve düzenli seanslarla ruhsal sağlığıyla ilgili engeller ortadan kaldırılabilir. O nedenle, çocuk resimlerini çözümleninin onun ruhsal sağlığı açısından önemli bir yeri vardır. Yeter ki o keskin gözlem ve çözümlene yeterliğine sahip olan yetişkinler ya da görevliler tarafından fark edilsin.

IV.1.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Danışanın resim yapma sürecinde terapistin ve sanat eğitimcisinin rolü nelerdir?

Dördüncü Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Sanat terapistleri, terapi yaparken sanat ile terapi arasındaki temel ilişkiler hakkında bilgiye sahiptirler. Onlar, yaratıcı sürece (resim yapma sürecine) şahit olurken, hastalarına malzemeleri nasıl kullanabilecekleri, düşündüklerini ve hissettiklerini nasıl yansıtabilecekleri konusunda onları teşvik edebilir, yardımcı ve destek olabilirler. Bazen de korkularıyla, kaygılarıyla yüzleştirici de olabilirler. Sanat eğitimcileri de ruhsal bozuklukları, içsel problemleri simgeleyen alışılmışın dışında ifadelerin, simgelerin ve işaretlerin bilincinde olmalıdır.

“Çocukların sanat etkinlikleri sürecinde kullandıkları duygusal tepkileri veren simgeler, onların gördükleri, duydukları, bildikleri, dokundukları ve algılayıp kavradıkları olguların artistik-çizgisel betimlemeleridir. Çocuk resimlerinin sağlıklı incelenbilmesi, yorumunun yapılabilmesi için çocuğun, özellikle artistik gelişim düzeyinin iyi anlaşılması gerekir. Dolayısıyla çocuğun resimlerinin analizi sonucunda elde edilen bulgular, birçok yönüyle birlikte onun duygusal ve sosyal düzeyinin anlaşılmasında önemli bir araç olarak görülebilir” (Yurtal ve Artut, 2007, s. 150-151).

O nedenle sanat terapisti ve sanat eğitimcisi birbirlerinin uzmanlık alanlarından olabildiğince ortak paylaşımda buldukları, yararlandıkları ve birbirleri ile işbirliği içinde oldukları takdirde, tanı koyma ve tedavi etme süreçlerinde daha etkili olabilirler.

IV.1.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Tanı ve tedavide çocuk resimleri nasıl kullanılır?

Beşinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Sanat terapisi, sanat aracılığıyla insanları anlama isteğinden türemiştir. Dolayısıyla tanı esnasında da tanı konmasını takip eden tedavi ve terapi (tedavi) esnasında da çocuk resimlerinden faydalanılır. Görsel yolları kullanarak bilgi toplamanın birçok yöntemi vardır. Resimlerin, kişiliğin ve ruhun yansıması olarak kullanılabilmesiyle yansıtıcı yöntemlerden faydalanılabilir. Bu yöntemlerin başında:

- a) Bir İnsan Çiz (DAP: Draw a Person),
- b) Ev-Ağaç-İnsan (HTP: House-Tree-Person) ve
- c) Kinetik Aile Resmi (KFD: Kinetic Family Drawing) en sık kullanılan yansıtıcı çizim teknikleri gelmektedir. Yansıtıcı resim testleri, çocukların duyu ve düşüncelerinin, sözel olarak ifade edemedikleri, çekindikleri, korktukları ruhsal sorunlarını belirli figürlerle (evler, ağaçlar ya da insanlar gibi) yansıtılabileceği düşüncesine dayanır. Terapistin seanslar boyunca resimlerden elde ettiği sonuçlar, sadece “tanı” konusunda yardımcı olmaz, aynı zamanda tedavi yoluna da ışık tutar. Klinik ortamlarda bir sanat terapisti tarafından çocuk resimleri tanı ve tedavide bu şekilde kullanılabilir. Eğitim ortamlarında ise görsel sanatlar branş ve sınıf öğretmenleri tarafından ders süreçlerinde dikkatli bir gözlem aracılığıyla deneyimler ışığında çeşitli nedenlerden kaynaklanan olası ruhsal bozukluklar fark edilebilir ve okulun rehber öğretmenleri tarafından kendisinin müdahale edebileceği bir durum yoksa çocuğun ebeveynleri ilgili sağlık kuruluşlarına yönlendirilebilir.

IV.1.6. Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Sanatın terapötik süreçlerdeki rolü nelerdir?

Altıncı Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Sözel dilde ifadeler sınırlıdır. Oysa sanat yoluyla ifadeler sonsuzdur ve şifa vericidir. Kişi, kendini görsel dilde ifade ederken bastırılmış olan hislerini dışa aktarır. Bu da onları iyileştirmenin ilk basamağıdır. Yaşanmış deneyimler, fanteziler sanat aracılığıyla somut bir bedene bürünür.

Sanat, çocuk ve yetişkinlerin ya da danışanların ruhsal problemlerini açığa çıkarmada terapötik süreçlerde önemli bir araçtır. Çocukların ya eğitim ortamlarında ya da klinik ortamlarda sanat aracılığıyla yaptıkları üretimler öğretmenler ve terapistler tarafından gözlemlenerek, onların ruhsal gelişimleriyle ilgili olumsuz etkenleri fark etmek mümkün olabilmektedir. Örneğin aile içi şiddete ya da cinsel istismara maruz kalmış olan çocuklar, bu istismarcılar tarafından onlara ya da sevdiklerine zarar vermekle korkutuldukları için kendilerini sözel olarak ifade edemezler. Oysa sanat aracılığıyla yapılan uygulamalarda tüm bu bastırılmış korku ve kaygılar çocuğun bile bilinçli olarak farkına varmadığı semboller, kodlar aracılığıyla üstelik güvenilir bir biçimde açığa çıkarılırlar. Ayrıca, sanat aracılığıyla yapılan uygulamalar çocuğu hiçbir korku ve kaygıyla sınırlandırmaksızın özgürce ifade edebilir. Sanat dışında belki de çok az etken, amaçlanan tedavi edici süreçlerde başarılı bir sonuca ulaşabilmek için bu kadar etkili olabilir.

Sanatın terapötik süreçlerdeki rolü yalnız bunlarla da sınırlı değildir. Örneğin, ağır travmatik bedensel rahatsızlıklardan, psikiyatrik ve psikolojik sorunlara kadar, hatta kanser ve aids gibi çeşitli hastalıklardan şiddetle acı çeken, hayatla olan bağlarını koparmaya ve hastalığa yenik düşmeye hazır, umutsuz yetişkinlere uygulanabilir. Wexler, “The Art of Necessity: Pictures of Lives Reclaimed from Trauma” adlı makalesinde, travmatik beyin yararlanması ile ilgili olarak sanatsal çalışmalar yapmanın bu yaralanmaların tedavisinde iyileştirici bir unsur olarak önemli bulunduğunu dile getirmiştir (Bkz. Wexler, 2004).

Sanatın tedavi edici (terapötik) gücünden yararlanılabilir. Sanat aracılığıyla yapılan uygulamalar, sanat terapisi sürecinde danışan yararına terapistin terapötik tabanlı tedavi amaçlarını gerçekleştirmede önemli derecede yardımcı olabilirler.

IV.2. YORUM

Çocuğun sanatsal gelişiminde terapi ve sanatın birlikte kullanılması önem teşkil eder. Modern eğitimde sanat terapisinin kullanımı ile, çocuk resimlerinin analizi ile çocuğun zihinsel, fiziksel gelişimi, kişilik gelişimini takip etmek mümkündür. Fiziksel engeller mevcut ise bunlar da tespit edilebilir. Sanat terapisi, bireyin sanat aktiviteleriyle, sanat üretimleriyle eğitimde de nihai amaçlardan olan “kendini gerçekleştirmeyi” amaçlar. Sanat etkinlikleriyle, düşüncelerini, içsel yaşantısını somutlaştıran çocuk, yaptığı işten haz duyar, gurur duyar, kendini, kişiliğini kabul eder ve gelişimi olumlu yönde etkilenir. Onu takip eden sanat öğretmenine de kendisi, kişiliği ve gelişimi hakkında fark etmeden ipuçları verir. Bu yolla üstün yetenekli, üstün zekalı, görsel sanatlarda üstün yetenekli ya da zihinsel ya da psikomotor gelişiminde gerilik var olan çocukları da tespit etmek mümkündür. Gelişim problemi olan çocuğun sanatsal etkinliklerinde kendi yaş grubuna oranla beceri eksikliği gözlemlenebilir. Normal sanatsal gelişim belirtilerini gösterip göstermedikleri resimleri aracılığı ile takip edilebilir. Çocuğun psikolojik, sosyolojik ve pedagojik sorunlarını yakalayabilmek açısından çocuk resimleri önem teşkil eder. İç dünyasındaki karmaşaları, çelişkileri, gelgitleri sözel olarak dışa aktarmaktansa, çocuklar resimlerinde oluşturdukları senaryolarla düşüncelerini yansıtır. Bu, onlar için hem sözel iletişimden daha az tehditkardır, hem de çocuğu anlatmaya, anlatırken utanıp sıkılmaya zorlamaz. Resimlerine kodladıkları semboller, şekiller, işaretlerle farkında olmaksızın kendilerini dışarıya açarlar. Bu kodların, sembollerin şifrelerinin çözülmesi de sanat terapisi ile mümkün olmaktadır. Çocukta fark edilen ruhsal ve fiziksel problemlerin giderilmesine yönelik olarak sanat, tedavi amaçlı süreçlerde terapötik bir araç olarak kullanılabilir.

Sanat (Görsel Sanatlar) öğretmenlerinin çocuk resimleme çözümlene alanında bilgi birikimine sahip olmaları gerekmektedir. Bu bilgi birikimi de lisans eğitimleri sürecinde verilecek olan eğitimle sağlanabilir. Çocukların resimlerinden yola çıkılarak, resimler analiz edilerek onların onların psikolojik, fizyolojik ve sosyal gelişimlerini takip etmek ve devamında ihtiyaç görülen durumlarda müdahalelerde bulunmak mümkün kılındığından ötürü öğretmen yetiştirilen kurumlarda da sanat terapisi ve çocukların resimlerini analiz etme yöntemleri başlıkları altında verilecek eğitim programlarına, ders içeriklerine ihtiyaç vardır. Böylece öğretmenlerin bu konudaki bilgi açıklıklarının giderilmesi mümkün olacaktır. Öğretmenlerin resimleri analiz etme konusunda gerekli ve yeterli donanıma sahip olduklarında resimleri çocukların çizgisel gelişim basamakları, çocuk resimlerinin özellikleri, tercih edilen renkler, figürlerin çiziliş şekli, özellikle üzerinde durulan semboller, işaretler dahilinde analiz edilir. Bu resimler, dikkatli ve alanında bilgili bir gözlemci için çocuğun ruhsal pozisyonunu gözler önüne seren çok değerli birer sözsüz ama bir o kadar da etkili iletişim araçlarıdır. Çocuğun bilişsel, duyuşsal özelliklerini, problemlerini yansıtır. Bu yansıtma sürecinde sanat terapistinin ve sanat eğitimcisinin de rolü vardır. Örneğin malzeme seçimini danışan yaparken, danışılan kişi de malzeme kullanımıyla ilgili bilgi verebilir, danışanı cesaretlendirip onun sürece aktif katılımı için cesaretlendirebilir. Çocuk resimlerinin sorunsuz, hatasız çözümlenmesi için terapist ve sanat eğitimcisinin çocuğun gelişim seviyesini ve hangi sanatsal gelişim basamağında bulunduğunu da çok iyi belirlemiş olmaları gerekir. Böylece daha sağlıklı şartlar altında analiz yapılabilir. Görsel yollarla analiz yapmanın yansıtmalı çizim teknikleri gibi çeşitli yöntemleri vardır. Bu yöntemler çocukların ifade etmekte zorluk çektikleri düşünceleri bazı belirlenmiş figürlerle yansıtabilecekleri temeline dayanır. DAP (Draw a Person/ Bir İnsan Çiz), http (House-Tree-Person/Ev-Ağaç-İnsan) ve KFD (Kinetic Family Drawing/Kinetik Aile Resmi) bu tekniklerin başında gelir.

Sonuç olarak sanatın terapötik ve pedagojik süreçlerdeki etkisi ve katkısı göz ardı edilmemelidir. Sanat bastırılmış duygu durumlarını açığa çıkarmada çok etkili bir araçtır. Kişinin kendi kendisiyle başa çıkabilmesi için ona imkan tanır. Ortak problemleri, ortak engelleri paylaşan kişiler için grupta sanat terapisi özellikle destek verici olabilir. Klinik

ortamlarda travmatik (bedensel ya da ruhsal) durumlarda, ağır psikiyatrik sorunlarda, eğitimde çocuk gelişimini ve onun karakterini, kişiliğini gözlemleyebilmek, kendini ifade etme süreçlerinde ona yardımcı olabilmek için sanat terapisini kullanmak en sağlıklı yöntemlerden biridir. Sanat aktiviteleri, sanat üretimleri, kişinin sosyal ve duygusal gelişimini yükseltmek için kullanılabilir. Bu sebeple eğitimdeki yerini yadsınamaz kılar.

Araştırmalar sonucu çeşitli sorunlardan, hastalıklardan muzdarip bireylerin ızdıraplarıyla başa çıkabilmek için sanatın görsel yönünü kullanarak, acılarını görsel betimlemelerle somutlaştırdıklarını ortaya koymuştur. Sanat doğası gereği iyileştirici bir etkiye sahiptir. Onunla bastırılmış düşünceler, yasak hisler temsil edilebilir, açıklaması imkansız duygular somutlaştırılabilir.

BÖLÜM V

SONUÇ

Sanat, zihinsel, duygusal ve ruhsal sağlığın tanı ve tedavisinde önemli bir araçtır. İçe atılmış, bastırılmış duyguları, istekleri, zararsız bir şekilde açığa çıkarmada tedavi sürecinde bir araç olarak kullanıldığında sanat, ciddi ve önemli bir görev üstlenir. Resim yapmak travmatik deneyimler ya da duygusal rahatsızlıklarla başa çıkabilmek ve üstesinden gelebilmek için çocuklara yardımcı olur. Aynı zamanda resim yapmak, ciddi bir değişim ve farklılaşma sürecidir.

Sanatın tedavi amaçlı kullanıldığı süreçlerde çocuk resimlerini değerlendirirken estetik kurallara bağlı kalınmamalı, çocuğun bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişimini göz önünde bulundurulmalıdır. Çocukların çizdiği, boyadığı her şey şüphesiz sanat eseri değildir. Ancak onların resimlerindeki spontanlık, saflık ve yaratıcılık kendilerine özgü bir değer taşır. “Yaratıcılık sürecinin, başından sonuna dek duygu yüklü bir süreç olduğu söylenebilir. Tüm yaratıcılık türleri de duygu elemanları ve heyecansal faktörler taşır” (Sungur, 1997, s. 70). Çocuk resimleri, içerdiği sembollerle, duygu elemanlarıyla ve görsel imgelerle çocuğun tanınmasına olanak sağlar. Bu aktivite çocuğun, ister klinik ortamlarda, ister okulda, ister terapi seansında ya da hastanede olsun, kendini ifade etmesinde en sağlıklı yöntemlerden biridir. Çocuklarla çalışan psikolog, psikiyatrist, terapist ve öğretmenler hatta ebeveynler, çocuk resimleriyle ilgili bilgi birikimlerini güncellemelidirler.

Araştırmalar kapsamında, ülkemizde çok az da olsa devlete bağlı kamu kuruluşlarında başlayan sertifika programlarının zamanla tıp fakültesi öğretim programlarına ve diğer alanlara da dahil edilmesi, sanat terapisi birimlerinin oluşturulması ulusal düzeyde sağlık sektöründe gelişmişliğin bir göstergesi olacaktır. Özel kuruluşlarda ise ülkemizde yeni keşfedilen bu alanın tedavi uygulamaları, akademik toplantılar, oturumlar, sempozyumlar ve etkin pazarlama teknikleri aracılığıyla çeşitli medya ortamlarında tanıtımının gerçekleştirilerek kamuoyuna duyurulması sağlanmalı ve yaygınlaştırılması dinamik bir sürece dönüştürülmelidir. Sanıldığı üzere yalnızca resim yaparak tedavi olmakla ilgili

olmayan ve çocuklar dışında her yaş grubundan yetişkinlere yönelik stres, kaygı, çeşitli nedenlere bağlı çok ciddi travmalarda dahi kullanılabilen çok yönlü bir tedavi yöntemi olan sanat terapisi, sağlık alanındaki resmi ve özel kuruluşlarımızda ona gereksinim duyulan tedavi edici süreçlerde artık yaygın olarak yerini almalıdır. Ayrıca, kamusal alanlarda hizmet veren sağlık kuruluşlarında yer alan psikiyatri servislerinde sanat odaları bulunabilir. Bu odalarda kullanılacak olan malzemelere özel kuruluşların sponsor olması sağlanarak hem kesintisiz bir döngü hem de sanatın alternatif bir araç olarak tedavi süreçlerinde sürekliliği sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- AKSOY, Çiğdem, “**Sanatın İyileştirme Gücü**”, İndigo Dergisi, http://indigodergisi.com/arsiv/cigdem_10.htm, (03.09.2011)
- ALTINÖLÇEK, Haşmet, “**Müzik Tıp İlişkisi**”, Hedef Sağlık Dergisi, Sayı: 37, Diasan Basım Form Matbaacılık, Mayıs-Haziran, 2011
- ANDERSON, Frances E., “**Art Therapy Myths and Realities**”, National Art Education Assosiation, Vol. 33, No. 4, pp. 18-24, Apr., 1980
- ARTUT, Kazım, **Sanat Eğitimi**, Anı Yayıncılık, Kızılay/Ankara, 2001
- AYAYDIN, Abdullah, GÖKAY, Demet, VURAL, Didem Üstün, TUNA, Serdar, **Sanat Eğitimi ve Görsel Sanatlar Öğretimi**, Pegem Akademi, Şubat, 2009
- BURLINGAME, C. Charles, “**The Use of Art in Psychotherapy**”, The Bullentinof The Museum of Modern Art, Vol. 10, No. 3, pp. 17-19, Feb., 1943
- BUYURGAN, Serap - BUYURGAN, Ufuk, **Sanat Eğitimi ve Öğretimi**, Pegem A. Yayıncılık, 2007
- CONGDON, Kristin G., “**Normalizing Art Therapy**”, National Art Education Assosiation, Vol. 43, No. 3, pp. 19-43, May, 1990
- D’AMICO, Victor, “**Art Therapy in Education**”, The Museum of Modern Art, Vol. 10, No. 3, pp. 9-12, Feb., 1943
- DILEO, Joseph H., **Interpreting Children’s Drawings**, Brunner/Mazel, Inc., 1983
- DRACHNIK, Cay, “**A Historical Relationships Between Art Therapy and Art Education and the Possibilities for Future Integration**”, National Art Education Assosiation,, Vol. 29, No.7, pp. 16-19, Nov., 1976
- DUFRENE, Phobe, “**Art Therapy and The Sexually Abused Child**”, National Art Education Assosiation, Vol. 47, No. 6, pp. 6-11, Nov., 1994
- DUNN, Peggy- D’AMELIO, Snow and Georgette, “**How Art Teachers Can Enhance Artmakin as a Therapeutic Experience: Art Therapy and Art Education**”. National Art Education Assosiation, Vol. 53, No. 3, Dialogue, pp. 46-53, May, 2000

- EDWARDS, Michael, “**Art Therapy and Art Education: Toward a Reconciliation**”, National Art Education Assosiation, Studies in Art Education, Vol. 17, No.2, pp. 63-66, 1976
- EKİNCİ, Ömer, “**Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB)**”.
<http://www.diyarbakirpsikolog.com/m9.html>, 03.09.2011
- GOMBRİCH, E.H., **Sanatın Öyküsü**, Remzi Kitabevi, (Çev.), Erol Erduvan, 6. Baskı, Ocak, 2009
- GÜRTUNA, Sevgi, **Çocuğum Sanatla Tanışıyor**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2003
- HOROVITZ, Betty Lark; LEWİS, Hilda; LUCA, Marc, **Understanding Children’s Art For Better Teaching**, Charles E. Merrill Books, Inc., Colombus, 1967
- JOHN, Patricia A. St., “**Art Education, Therapeutic Art and Art Therapy. Some Relationships**”, National Art Education Assosiation, Vol. 33, No. 1, pp. 14-16, Jan., 1986
- KARA, Bülent; BİÇER, Ümit; GÖKALP, Ayşe Sevim, **Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi**, Hacettepe Üniversitesi Çocuk Sağlığı Enstitüsü, Uluslararası Çocuk Merkezi, Cilt, 47, Sayı. 2, 2004,
- KEHNEMUYİ, Zerrin, **Çocuğun Görsel Sanat Eğitimi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Eylül, 1995
- KESKİN, Sabiha Paktuna, **Çöp Çocuk**, Boyut Yayınları, 2003
- KOCAGÖZ, Sevilay Zorlu, “Sanat Terapisi”,
http://www.tavsiyeediyorum.com/makale_5637.htm, Yayın Tarihi: 04.10.2010
- KRAMER, Edith ve HELLMUTH, Jerome, “**Art and ... Troubled Child**”, National Art Education Assosiation, Vol. 13, No. 4, pp. 6-9, Apr., 1960
- KRAMER, Edith, “**Art Terapy and Art Education: Overlapping Functions**”, National Art Education Assosiation, Vol. 33, No. 4, pp. 16-17, Apr., 1980
- LISS, Edward, “**Creative Therapy**”. The Bullentin of The Museum of Modern Art, Vol. 10, No. 3, pp. 13-16, Feb., 1943

- LONDON, Peter, “**Art Therapy's Contribution to Art Education: Towards Meaning, Not Decoration**”, National Art Education Association, Vol. 41, No. 6, November, pp. 44-48, Nov., 1988
- MALCHIODI, Cathy A., **Understanding Children’s Drawings**, The Guildford Publications, Inc., 1998
- MALCHIODI, Cathy A., **Handbook of Art Therapy**, The Guilford Press a Division of Guilford Publications, Inc., 2003
- OĞUZ, Vuslat, “**The Factors Influencing Children’s Drawings**”. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, pp. 3003-3007, 2010
- ORAL, Ümran Korkmazlar, “**Dikkat Eksikliği ve Özel Öğrenme Bozukluğunda Psiko-Pedagojik Yaklaşım**”, ss. 14, <http://www.hiperaktivite.org.tr/yazilar.htm> , (10.09.2011), 2001
- PACKARD, Sandra, “**The History of Art Therapy Education**”, *Art Education*, Vol. 33, No.4, National Art Education Assosiation, pp. 10-13, Apr., 1980
- RUBIN, Judith A., “**Art Therapy Today**”. *Art Education*, Vol. 33, No. 4, Art Therapy and Art Education, pp. 6-8, Apr., 1980
- RUBIN, Judith A., **Child Art Therapy**, John Wiley&Sons, Inc., USA, 25th Anniversary Edition, 2005
- RUBIN, Judith A., **Introduction to Art Therapy**, Taylor and Francis Group, 2010
- SAFRAN, Diane Stein, **Art Therapy AD/HD**, Jessica Kingsley Publishers, 2002
- SAN, İnci, **Sanat ve Eğitim**, Ütopya Yayınevi, Kızılay/Ankara, 3. Baskı 2004
- SANDERS, Bernard, “**Art as Therapy**”, *The Bullentin of The Museum of Modern Art*, Vol. 10, No. 3, pp. 20-21, Feb., 1943
- SÖKMEN, Nihan, Arel Yayınları, “**Eğitimde Yansımalar Dergisi**”, sayı: 27, ss. 32, http://www.arel.k12.tr/Arel_Yayinlar/Egitimde_yansimalar_mart2010.pdf, (10.09.2011), 2010
- SUNGUR, Nuray, **Yaratıcı Düşünce**, Evrim Yayınevi, Kadıköy/İstanbul, 1997
- TARAKÇI, Gülay, KAPLAN, Neslihan, “**İşitme Engelli Öğrencilerde Sosyal Faaliyetlerin Matematik Başarısındaki Etkileri**”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 13, pp. 149, 2006

THOMAS, Glyn V. Ve SILK, Angele M., **An Introduction To The Psychology Of Children's Drawings**, New York University Press, 1990

TÜRK, Lal Burcu, "Çocuk İstismarı",

http://www.tavsiyeediyorum.com/makale_7754.htm, Yayın Tarihi: 04.10.2010

ÜNVER, Erdem, **Sanat Eğitimi**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2002

WADESON, Harriet, "**Art Therapy Research**", Vol. 33, No.4, National Art Education Assosiation, pp. 31-34, Apr. 1980

WEXLER, Alice, "**The Art of Necessity: Pictures of Lives Reclaimed from Trauma**", National Art Education Association, Vol. 57, No. 1, pp. 21-34, Jan., 2004

WUNDERINK, A., (Çev.), Nil Kaymaz, **Şizofreni**, Inmerc Bv Yayınları, Wormer, 2002

YAVUZER, Haluk, **Resimleriyle Çocuk**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992

YAVUZ, Halide S. (Yavuzer), **Yaratıcılık**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 1994

YAVUZER, Haluk, **Çocuğu Tanımak ve Anlamak**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004

YURTAL, Filiz ve ARTUT, Kazım, "**Çocukların Şiddeti Algılama Biçimlerinin Çizdikleri Resimlerine Yansımaları**", Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi XVI. Eğitim Bilimleri Kongresi, 5-7 Eylül 2007

EKLER

EK1:

RESİM İŞ ÖĞRETMENLİĞİ LİSANS PROGRAMI DERS İÇERİKLERİ

I.YARIYIL

RSA 101 Temel Tasarım I

(4-4-6)

Sanat eserini düzenleyen elemanlar (çizgi, doku, form, şekil, mekan) ve ilkeler (ritim, hareket, denge, vurgu, kontrast, birlik, bütünlük, çeşitlilik) ,iki boyutlu uygulama çalışmaları, iki ve üç boyutlu sanat eserlerinde bu eleman ve ilkelerin ilişkisi, tasarım eleman ve ilkeleri ile biçim ve içerik ilişkisini dikkate alan özgün çalışmalar.

RSA 103 Desen I

(2-2-3)

Canlı model ya da nesnelerin gözlemine dayalı kompozisyon, oran-orantı, ışık-gölge, hareket, bütünlük, denge gibi eleman ve ilkeleri temel alarak görsel algının geliştirilmesi çalışmaları, çeşitli malzeme ve tekniklerle çizgisel çalışmalar.

RSA 105 Perspektif

(1-2-2)

Özgün örnek çalışmalar üzerinden temel perspektif bilgileri (duruş noktası, ufuk çizgisi, kaçış noktası, ölçü, oran, perspektif çeşitleri vb.) , çizgi ve renk (hava) perspektifi uygulama çalışmaları.

AİG 101 Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I

(2-0-2)

Kavramlar, tanımlar, ders yöntemleri ve kaynakların tanımı, Sanayi Devrimi ve Fransız Devrimi, Osmanlı Devleti'nin Dağılışı (XIX. Yüzyıl), Tanzimat ve Islahat Fermanı, I. ve II. Meşrutiyet, Trablusgarp ve Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı, Mondros Ateşkes Antlaşması, Wilson İlkeleri, Paris Konferansı, M. Kemal'in Samsun'a Çıkışı ve Anadolu'daki Durum, Amasya Genelgesi, Ulusal Kongreler, Mebusan Meclisinin Açılışı, TBMM'nin Kuruluşu ve İç İsyanlar, Teşkilat-ı Esasi Kanunu, Düzenli Ordunun Kuruluşu, I. İnönü, II. İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz, Kurtuluş Savaşı sırasındaki antlaşmalar, Lozan Antlaşması, Saltanatın Kaldırılması.

TRG 101 Türkçe I: Yazılı Anlatım**(2-0-2)**

Yazı dilinin ve yazılı iletişimin temel özellikleri, yazı dili ile sözlü dilin arasındaki temel farklar. Anlatım: yazılı ve sözlü anlatım; öznel anlatım, nesnel anlatım; paragraf; paragraf türleri (giriş-gelişme-sonuç paragrafları). Metnin tanımı ve metin türleri (bilgilendirici metinler, yazınsal metinler); metin olma koşulları (bağlılık, tutarlılık, amaçlılık, kabul edilebilirlik, durumsallık, bilgisellik, metinler arası ilişkiler). Yazılı anlatım (yazılı kompozisyon: serbest yazma, planlı yazma); planlı yazma aşamaları (konu, konunun sınırlandırılması, amaç, bakış açısı, ana ve yan düşüncelerin belirlenmesi; yazma planı hazırlama, kâğıt düzeni); bilgilendirici metinler (dilekçe, mektup, haber, karar, ilan/reklam, tutanak, rapor, resmi yazılar, bilimsel yazılar) üzerinde kuramsal bilgiler; örnekler üzerinde çalışmalar ve yazma uygulamaları; bir metnin özetini ve planını çıkarma; yazılı uygulamalardaki dil ve anlatım yanlışlarını düzeltme.

YDG 101 Yabancı Dil I**(3-0-3)**

Bu ders, üniversite öğrencilerinin kendi alanlarında yürüttükleri her türlü akademik faaliyette okuma, konuşma, dinleme ve yazma becerilerini belirli bir etkinlikte kullanabilmelerini sağlayacak biçimde tasarlanmıştır. Bu derste ilgi çekici bağlamlar yaratılarak, dilin işlevliğini artırıcı alıştırmalar verilerek, dilin gerçek iletişim becerilerinde kullanımı gösterilerek öğrencilerin dilsel ve iletişimsel yetileri geliştirilecek ve yabancı dil yeterlikleri artırılabacaktır.

RSM 101 Eğitim Bilimine Giriş**(3-0-3)**

Eğitimin temel kavramları, eğitimin diğer bilimlerle ilişkisi ve işlevleri (eğitimin felsefi, sosyal, hukuki, psikolojik, ekonomik, politik temelleri), eğitim biliminin tarihsel gelişimi, 21.yüzyılda eğitim biliminde yönelimler, eğitim biliminde araştırma yöntemleri, Türk Milli Eğitim Sisteminin yapısı ve özellikleri, eğitim sisteminde öğretmenin rolü, öğretmenlik mesleğinin özellikleri, öğretmen yetiştirme alanındaki uygulamalar ve gelişmeler.

II. YARIYIL**RSA 102 Temel Tasarım II****(4-4-6)**

Tasarım eleman ve ilkeleri ile renkli ve üç boyutlu çalışmalar, tasarımın görselleştirilebilmesi için farklı teknikler, farklı tekniklerde renk bilgisi ile ilgili uygulama çalışmaları, farklı malzemelerle (kağıt,mukavva, alçı, kil, ahşap, v.b.) üç boyutlu uygulamalar.

RSA 104 Desen II**(2-2-3)**

Canlı model ya da nesnelerin gözlemlerine dayalı desen çalışmalarının yanı sıra imgeleme dayalı desen çalışmaları, üsluplaşma, yorum katma, deforme etme gibi bireysel yaklaşımların geliştirilmesine yönelik uygulamalar.

RSA 106 Sanat Tarihine Giriş**(2-0-2)**

Anadolu'da Paleolitik Çağ'dan, Roma devrine kadar süregelen sanat gelişmeleri, geçmiş uygarlıkların sanat eserlerinde toplumsal ve tarihsel değerler, bunları temsil edebilen karakterler, farklı kültürler arasındaki sanat ilişkilerinin değerlendirilmesi.

AİG 102 Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi II**(2-0-2)**

Siyasi alanda yapılan devrimler, siyasi partiler ve çok partili siyasi hayata geçiş denemeleri, hukuk alanında yapılan devrimler, toplumsal yaşayışın düzenlenmesi, ekonomik alanda yapılan yenilikler. 1923-1938 Döneminde Türk dış politikası, Atatürk sonrası Türk dış politikası, Türk Devriminin İlkeleri: (Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Laiklik, Devrimcilik, Devletçilik, Milliyetçilik). Bütünleyici ilkeler.

TRG 102 Türkçe II: Sözlü Anlatım**(2-0-2)**

Sözlü dilin ve sözlü iletişimin temel özellikleri. Sözlü anlatım; konuşma becerisinin temel özellikleri (doğal dili ve beden dilini kullanma); iyi bir konuşmanın temel ilkeleri; iyi bir konuşmacının temel özellikleri (vurgu, tonlama, duraklama; diksiyon vb.). Hazırlıksız ve hazırlıklı konuşma; hazırlıklı konuşmanın aşamaları(konunun seçimi ve sınırlandırılması; amaç, bakış açısı, ana ve yan düşüncelerin belirlenmesi, planlama, metni yazma; konuşmanın sunuluşu). Konuşma türleri:(karşılıklı konuşmalar, söyleşi, kendini tanıtmaya, soruları yanıtlama, yılbaşı, doğum, bayram v.b. önemli bir olayı kutlama, yol tarif etme, telefonla konuşma, iş isteme, biriyle görüşme/röportaj yapma, radyo ve televizyon konuşmaları, değişik kültür, sanat programlarına konuşmacı olarak katılma v.b.). Değişik konularda hazırlıksız konuşma yapma, konuşma örnekleri üzerinde çalışmalar ve sözlü anlatım uygulamaları, konuşmalardaki dil ve anlatım yanlışlarını düzeltme.

YDG 102 Yabancı Dil II**(3-0-3)**

Bu ders, üniversite öğrencilerinin kendi alanlarında yürüttükleri her türlü akademik faaliyette okuma, konuşma, dinleme ve yazma becerilerini belirli bir etkinlikte kullanabilmelerini sağlayacak biçimde tasarlanmıştır. Bu derste öğrencilerin “Yabancı Dil I” dersinde kazandıkları bilgi ve becerilerin bir üst seviyeye çıkartılması hedeflenmelidir. Bu yapılırken ilgi çekici bağlamlar yaratılmasına, dilin işlevliğini artırıcı alıştırmalar yapılmasına, dilin gerçek iletişim becerilerinde kullanılmasına ve bu yolla öğrencilerin dilsel ve iletişimsel yetileri ile yabancı dil yeterliklerinin artırılmasına özen gösterilmelidir.

RSM 102 Eğitim Psikolojisi**(3-0-3)**

Eğitim-Psikoloji ilişkisi, eğitim psikolojisinin tanımı ve işlevleri, öğrenme ve gelişim ile ilgili temel kavramlar, gelişim özellikleri (bedensel, bilişsel, duygusal, sosyal ve ahlaki gelişim), öğrenmeyi etkileyen faktörler, öğrenme kuramları, öğrenme kuramlarının öğretim süreçlerine yansımaları, etkili öğrenme, öğrenmeyi etkileyen faktörler (motivasyon, bireysel faktörler, grup dinamiği ve bu faktörlerin sınıf içi öğretim sürecine etkisi).

III. YARIYIL**RSA 201 Anasanat Atölye I****(2-4-4)**

Bu dersin tanımı programın sonunda verilmiştir.

RSA 203 Seçmeli Sanat Atölye I***(2-2-3)**

Bu dersin tanımı programın sonunda verilmiştir.

RSA 205 Yazı**(1-2-2)**

Çeşitli yazı türleri ile ilgili(dik temel yazı büyük ve küçük harfler, eğik temel yazı büyük ve küçük harfler, dik el yazısı, eğik el yazısı, dik ve eğik dekoratif yazılar, noylant yazı vb.) bilgi ve beceriler, yazı türleri ile blok uygulamaları, gelişen teknoloji içerisinde yazının kullanımı, grafikte yazının yeri ve önemi, kitap kapağı, afiş vb. çalışmalar için yazı uygulamaları, üsluplaşma ve güzel yazı yazma becerisi kazandırmaya dönük çalışmalar.

BİG 201 Bilgisayar I**(2-2-3)**

Bilişim teknolojileri, yazılım ve donanım ile ilgili temel kavramlar, genel olarak işletim sistemleri, kelime işlemci programları, elektronik tablolama programları, veri sunumu, eğitimde İnternet kullanımı, bilişim teknolojilerinin sosyal yapı üzerindeki etkileri ve eğitimdeki yeri, bilişim sistemleri güvenliği ve ilgili etik kavramları.

RSG 201 Batı Sanatı Tarihi**(3-0-3)**

Bizans devri sanatından başlanarak, 19. yüzyıla kadar süregelen (Romanesk, Gotik, Rönesans, Maniyerizm, Barok, Rokoko, Neoklasik, Romantizm, Realizm) sanat akım ve

üslupları, her dönem ve sanat akımında yer alan belli başlı sanatçıların resim, heykel ve mimari örnekleri.

RSM 201 Öğretim İlke ve Yöntemleri (3-0-3)

Öğretimle ilgili temel kavramlar, öğrenme ve öğretim ilkeleri, öğretimde planlı çalışmanın önemi ve yararları, öğretimin planlanması (ünitelendirilmiş yıllık plan, günlük plan ve etkinlik örnekleri), öğrenme ve öğretim stratejileri, öğretim yöntem ve teknikleri, bunların uygulama ile ilişkisi, öğretim araç ve gereçleri, öğretim hizmetinin niteliğini artırmada öğretmenin görev ve sorumlulukları, öğretmen yeterlikleri.

RSM 203 Seçmeli / Estetik ve Sanat Eğitimi (2-0-2)

Sanat nedir? Sanatın işlevleri nelerdir? Sanat Eğitimi nedir? Sanatta ve doğada güzellik, sanatın oluşum süreçleri, sanat birimi olarak estetik kuramlar: Biçimci, yansıtmacı, dışavurumcu, işlevsel, kurumsalcı kuramlar.

IV. YARIYIL

RSA 202 Anasanat Atölye II (2-4-4)

Bu dersin tanımı programın sonunda verilmiştir.

RSA 204 Seçmeli Sanat Atölye II* (2-2-3)

Bu dersin tanımı programın sonunda verilmiştir.

RSA 206 Çocuğun Sanatsal Gelişimi (2-0-2)

Çocuk resimlerinin, çocuğun eğitimdeki yeri ve önemi, çocuk resimlerinin özellikleri, görsel algılama tipleri ve çocuğun karalama döneminden yetişkinlik dönemine kadar sanatsal gelişim basamakları, özgün çocuk resimlerinden örnekler, “çok alanlı sanat eğitiminde kopya yöntemi” içeriğine uygun proje çalışmaları.

RSA 208 Sanat Felsefesi* (2-0-2)

Sanat kavramının, sanatçı, sanat eseri, tüketici ve doğa, toplum gibi unsurlarla ilişkisi, sanatın kaynağına ilişkin kuramlar, sanat kuramları (yansıtmacı, anlatımcı, biçimci, işlevsellik), sanat kuramlarında söz sahibi olan düşünürlerin görüşleri.

BİG 202 Bilgisayar II**(2-2-3)**

Bilgisayar destekli eğitim ile ilgili temel kavramlar, öğeleri, kuramsal temelleri, yararları ve sınırlılıkları, uygulama yöntemleri, bilgisayar destekli öğretimde kullanılan yaygın formatlar, ders yazılımlarının değerlendirilmesi ve seçimi, uzaktan eğitim uygulamaları, veri tabanı uygulamaları, bilgisayar ve internetin çocuklar/gençler üzerindeki olumsuz etkileri ve önlenmesi.

RSM 202 Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı**(2-2-3)**

Öğretim Teknolojisi ile ilgili kavramlar, çeşitli öğretim teknolojilerinin özellikleri, öğretim teknolojilerinin öğretim sürecindeki yeri ve kullanımı, okulun ya da sınıfın teknoloji ihtiyaçlarının belirlenmesi, uygun teknoloji planlamasının yapılması ve yürütülmesi, öğretim teknolojileri yoluyla iki ve üç boyutlu materyaller geliştirilmesi öğretim gereçlerinin geliştirilmesi (çalışma yaprakları, etkinlik tasarlama, tepegöz saydamları, slaytlar, görsel medya (VCD, DVD) gereçleri, bilgisayar temelli gereçler), eğitim yazılımlarının incelenmesi, çeşitli nitelikteki öğretim gereçlerinin değerlendirilmesi, İnternet ve uzaktan eğitim, görsel tasarım ilkeleri, öğretim materyallerinin etkinlik durumuna ilişkin araştırmalar, Türkiye’de ve dünyada öğretim teknolojilerinin kullanım durumu.

EKII:**ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ EĞİTİMİ 2011-2012 MÜFREDAT ŞEMASI****1. YARIYIL DERS ŞEMASI**

DERS KODU	DERS ADI	K	U+L	KREDİ
TIP1003	ORGANİK KİMYA	21	14	2
TIP1051	TIBBİ BİYOLOJİ	25	7	2
TIP1007	HÜCRE BİLİMİ VE BİYOFİZİK	42	0	3
TIP1009	BİLGİSAYAR	14	28	2
TIP1011	HALK SAĞLIĞINA GİRİŞ	14	0	1
TIP1049	MESLEKİ BECERİ LABORATUARI - I	0	28	1
TIP1017	SİSTEMATİK VE TOPOGRAFİK ANATOMİYE GİRİŞ	28	28	3
	TOPLAM (ZORUNLU)			14
	SEÇMELİ DERSLER			8
	TOPLAM (ZORUNLU+SEÇMELİ)			22
TIPAHEK1	AİLE HEKİMLİĞİ POLİKLİNİKLERİNDE GÖZLEM - I	0	0	0
TUD101	TÜRK DİLİ - I	28	0	2
AIT101	ATATÜRK İLKELERİ VE DEVRİM TARİHİ - I	28	0	2
YAD101	İNGİLİZCE I	28	0	2
	TOPLAM (ZORUNLU+SEÇMELİ+ 5/i DERSLERİ)			28

2. YARIYIL DERS ŞEMASI

DERS KODU	DERS ADI	K	U+L	KREDİ
TIP1002	TEMEL MİKROBİYOLOJİ	21	14	2
TIP1004	BİYOKİMYA	63	14	5
TIP1006	DOKU BİYOLOJİSİ	35	14	3
TIP1008	DAVRANIŞ BİLİMLERİ	14	0	1
TIP1010	BİYOİSTATİSTİK	28	28	3
TIP1026	TOPOGRAFİK ANATOMİ	14	28	2
TIP1052	MESLEKİ BECERİ LABORATUARI - II	0	28	1
	TOPLAM (ZORUNLU)			17
	SEÇMELİ DERSLER (MESLEKİ VE MESLEK DIŞI SEÇMELİ DERSLER)			8
	TOPLAM (ZORUNLU+SEÇMELİ)			25

TIPAHEK2	AİLE HEKİMLİĞİ POLİKLİNİKLERİNDE GÖZLEM - II	0	0	0
TUD102	TÜRK DİLİ – II	28	0	2
AIT102	ATATÜRK İLKELERİ VE DEVRİM TARİHİ-II	28	0	2
YAD102	İNGİLİZCE II	28	0	2
	TOPLAM (ZORUNLU+SEÇMELİ+ 5/i DERSLERİ)			31

3. YARIYIL DERS ŞEMASI

DERS KODU	DERS ADI	K	U+L	KREDİ
TIP2013	TOPOGRAFIK VÜCUT BÖLGELERİ - II	0	28	1
TIP2003	GENEL EMBRİYOLOJİ	14	0	1
TIP2015	NÖROANATOMİ	42	28	4
TIP2017	NÖROFİZYOLOJİ	35	14	3
TIP2007	KALP-DOLAŞIM-SOLUNUM SİSTEMİ	56	28	5
TIP2009	HEMATOPOETİK SİSTEM	28	28	3
TIP2019	RADYOLOJİYE GİRİŞ	14	0	1
	TOPLAM (ZORUNLU)			18
	SEÇMELİ DERSLER			8
	TOPLAM (ZORUNLU+SEÇMELİ)			26
TIPACİL1	ACİL NÖBETİ (GECE) - I	0	0	0
AIT201	NUTUK	28	0	2
	TOPLAM (ZORUNLU + SEÇMELİ+NUTUK)			28

4. YARIYIL DERS ŞEMASI

DERS KODU	DERS ADI	K	U+L	KREDİ
TIP2002	METABOLİZMA	56	28	5
TIP2004	ENDOKRİN SİSTEM	28	0	2
TIP2006	ÜROGENİTAL SİSTEM	42	28	4
TIP2008	GENEL FARMAKOLOJİK PRENSİPLER	14	0	1

TIP2010	KLİNİK MİKROBİYOLOJİ VE İMMÜNOLOJİ	35	14	3
TIP2014	KLİNİK BİYOKİMYA	21	14	2
TIP2018	AİLE HEKİMLİĞİ	14	0	1
	TOPLAM (ZORUNLU)			18
	SEÇMELİ DERSLER			8
	TOPLAM (ZORUNLU + SEÇMELİ)			26
TIPACİL2	ACİL NÖBETİ (GECE) - II	0	0	0

5. YARIYIL DERS ŞEMASI

DERS KODU	DERS ADI	K	U+L	KREDİ
TIP3001	HÜCRE ZEDELENMESİ, İLTİHAP VE NEOPLAZİLER	28	0	2
TIP3003	MİKROORGANİZMALAR VE OLUŞTURDUKLARI HASTALIKLAR	56	0	4
TIP3005	KARDİYOVASKÜLER SİSTEM HASTALIKLARI	56	0	4
TIP3007	SOLUNUM SİSTEMİ HASTALIKLARI	28	0	2
TIP3009	ENDOKRİN SİSTEM HASTALIKLARI	28	0	2
TIP3011	HALK SAĞLIĞI	56	0	4
TIP3013	MİKROBİYOLOJİ-PATOLOJİ LABORATUVARI	0	28	1
TIP3017	ÖZEL EMBRİYOLOJİ	14	0	1
	TOPLAM (ZORUNLU)			20
	SEÇMELİ DERSLER			8
	TOPLAM (ZORUNLU + SEÇMELİ)			28
TIPACİL3	ACİL NÖBETİ (HAFTA SONU)	0	0	0
TIP3KHZ	KRONİK HASTA EV ZİYARETİ (ANAMNEZ ALMA)	0	0	0
TIPSUNUM	KLİNİK ÖNCESİ ARAŞTIRMA VE SUNUM	0	0	0

6. YARIYIL DERS ŞEMASI

DERS KODU	DERS ADI	K	U+L	KREDİ
TIP3002	GASTROİNTESTİNAL SİSTEM HASTALIKLARI	42	0	3
TIP3004	HEMATOPOETİK SİSTEM HASTALIKLARI	42	0	3
TIP3006	ÜROGENİTAL SİSTEM HASTALIKLARI	56	0	4
TIP3008	SİNİR SİSTEMİ HASTALIKLARI -PSİKİYATRİ	70	0	5
TIP3010	KAS-HAREKET SİSTEMİ HASTALIKLARI	42	0	3
TIP3012	TIP ETİĞİ	14	0	1

TIP3016	TIBBİ GENETİK	28	0	2
TIP3128	MESLEKİ BECERİ LABORATUARI - III	0	28	1
	TOPLAM (ZORUNLU)			22
	SEÇMELİ DERSLER			7
	TOPLAM (ZORUNLU + SEÇMELİ)			29
TIPACİL3	ACİL NÖBETİ (HAFTA SONU)	0	0	0
TIP3KHZ	KRONİK HASTA EV ZİYARETİ (ANAMNEZ ALMA)	0	0	0
TIPSUNUM	KLİNİK ÖNCESİ ARAŞTIRMA VE SUNUM	0	0	0

